

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická



Rigorózní práce

**Svéprávnost – řízení o jejím
omezení a posouzení méně
omezujících opatření**

Mgr. Bc. Sandra Kimmelová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická



Rigorózní práce

Občanské právo a civilní proces

**Svéprávnost – řízení o jejím
omezení a posouzení méně
omezujících opatření**

Mgr. Bc. Sandra Kimmelová

Plzeň 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma „Svéprávnost – řízení o jejím omezení a posouzení méně omezujících opatření“ zpracovala samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury v souladu s vnitřními předpisy Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni.

V Plzni dne 13. března 2016

Mgr. Bc. Sandra Kimmelová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat mým kolegyním a rádkyním JUDr. Ing. Radce Zahradníkové, LL.M. Ph.D. a JUDr. Markétě Matulíkové Šedové za vstřícnost, poskytnutí cenných rad a připomínek.

OBSAH

1.	ÚVOD	6
2.	SVÉPRÁVNOST	8
2.1.	Vysvětlení základních pojmů.....	8
2.2.	Úmluva o právech osob se zdravotním postižením	10
2.3.	Důvody pro přijetí nové právní úpravy.....	14
2.4.	Přechodná ustanovení	18
3.	ŘÍZENÍ O OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI	19
3.1.	Předpoklady a doba omezení svéprávnosti.....	20
3.2.	Právní úprava řízení	23
3.3.	Náklady řízení.....	33
3.4.	Znalci a znalecké posudky	33
3.5.	Zhlédnutí posuzované osoby	38
3.6.	Výrok rozhodnutí	42
3.7.	Opatrovníci	52
3.7.1.	Doporučené postupy po jmenování do funkce	55
3.7.2.	Práva a povinnosti opatrovníka	58
3.7.3.	Kontrola opatrovníků.....	62
3.7.4.	Veřejný opatrovník	65
3.8.	Opatrovnická rada.....	68
3.8.1.	Schvalování jednání opatrovníka soudem	78
4.	MÍRNĚJŠÍ OPATŘENÍ	80
4.1.	Předběžné prohlášení	81
4.2.	Zastoupení členem domácnosti.....	84
4.2.1.	Řízení o zastoupení členem domácnosti.....	87
4.3.	Jmenování opatrovníka bez zásahu do svéprávnosti člověka.....	88
4.4.	Nápomoc při rozhodování	91
4.4.1.	Řízení o nápomoci při rozhodování.....	93
5.	JUDIKATURA V OBLASTI SVÉPRÁVNOSTI A MÉNĚ OMEZUJÍCÍCH OPATŘENÍ	95
6.	KAZUISTIKA	101
7.	MOŽNÁ RIZIKA V SOUDNÍM ŘÍZENÍ A ÚVAHY DE LEGE FERENDA	107
8.	ZÁVĚR	114
9.	RESUMÉ	117
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	120
	PŘÍLOHY	125

1. ÚVOD

Jedním ze základních prvků soukromého práva je právní postavení fyzických osob jako subjektů práva a jejich schopnost činit právní jednání. Pokud je u fyzické osoby vlivem duševní poruchy narušena schopnost rozhodovat se v právních otázkách, je na místě, aby byla zvažována její ochrana, neboť by sobě či třetím osobám mohla jednáním působit újmu.

K psaní rigorózní práce jsem si vybrala téma Svéprávnost – řízení o jejím omezení a posouzení méně omezujících opatření. Jedná se o problematiku, která je specifická a v mnoha ohledech vyžaduje citlivý přístup. V současné době je institut omezování svéprávnosti a s tím spojené otázky hojně diskutovaným tématem, a to především v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku.

Pojem svéprávnosti v sobě zahrnuje důležitý prvek rozhodování každého člověka formou vlastního uvážení při jakýchkoli činnostech včetně právního jednání a s jejím omezením jsou spojeny vážné následky. Vzhledem k tomu, že omezení svéprávnosti je negativním zásahem do samostatného rozhodování člověka, mělo by k němu být přistupováno jen v těch nejkrajnějších případech, po zvážení jiných možných opatření.

Předmětem této práce bude posouzení omezení svéprávnosti ve vztahu k mírnějším, méně omezujícím opatřením, která nabízí platná právní úprava účinná od 1. 1. 2014. Cílem rigorózní práce je postihnout význam ochranné funkce omezení svéprávnosti a méně omezujících opatření a provést systémový přehled možných řešení, jak ochránit fyzické osoby, jejichž schopnost rozhodovat se v právních vztazích je narušena duševními poruchami. Základní metodou, která je pro práci užita, je metoda analytická, dále metoda indukce a dedukce. Analyzuji především primární zdroje, čili prameny právní úpravy v České republice a jejich komentované znění. Na základě získaných poznatků pak poukáži na, z mého pohledu, nedostatky současné právní úpravy a jejich řešení v rámci úvah de lege ferenda. Výzkumná otázka, kterou reflektuje následující analýza, zní – „Vystihuje současná právní úprava v zákoně č. 89/2012, občanský zákoník (*dále též „o.z.“*) lépe individuálnost každého člověka oproti právní úpravě v zákoně č. 40/1964, občanský zákoník (*dále též „obč. zák.“*), účinné do 31. 12. 2013?“ Výzkumná hypotéza předpokládá, že současná právní úprava lépe odpovídá požadavkům na individuálnost každého člověka a nabízí rozmanitější způsoby řešení případů, kdy je člověk duševní poruchou handicapován v oblasti rozhodování při právních jednáních, tak, aby docházelo k omezování svéprávnosti co nejméně.

Při zpracování tématu jsem čerpala z českých zdrojů a užila poznatky z téměř dvouleté praxe asistentky soudce na opatrovnickém oddělení Okresního soudu Praha-západ, a to především v bodě kazuistiky.

Práce je rozdělena do kapitol, subkapitol a oddílů. V úvodu se věnuji vymezení svéprávnosti a s tím spojených pojmů pro čtenářovo snadnější uchopení celé problematiky. Nesporně důležitou částí práce je výklad o Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením (*dále též „Úmluva“*), jejíž význam tkví především v tom, že byla předlohou zákonodárců pro změnu zakotvenou v právní úpravě účinné od 1. 1. 2014. Část práce věnuji i důvodům pro přijetí této nové právní úpravy, které vychází z důvodové zprávy k zákoníku. Hlavní část práce představuje výklad o soudním řízení o omezení svéprávnosti a o méně omezujících opatřeních včetně úpravy role opatrovníků nesvéprávných osob, kde se pokusím nastínit základní prvky každého institutu a jejich použití z pohledu soudu i účastníků řízení. Neméně zajímavou částí práce je judikatura soudů, která reflektuje problematiku této oblasti a nabízí výkladová pravidla, která dotváří právní úpravu v novém občanském zákoníku. Jak jsem již výše nastínila, své pracovní zkušenosti jsem se pokusila zohlednit při kazuistice, kde, při respektování anonymity účastníků, popisuji konkrétní případy posuzovaných osob a řešení jejich situace v soudním řízení. Za důležitý bod považuji zhodnocení významu a nedostatků nové právní úpravy obsažené v občanském zákoníku účinném od 1. 1. 2014 a nastínění úvah *de lege ferenda*.

Cílem této práce není podat jasný návod, jak by soudy a opatrovníci měli postupovat v řízení, v nichž je zkoumána svéprávnost osob, ale spíše vodítko k uchopení rozličnosti stávající právní úpravy skrze nový přístup k nahlížení na osoby, jež trpí duševní poruchou, která je ovlivňuje při samostatném rozhodování.

2. SVÉPRÁVNOST

Co to je svéprávnost, jak se nabývá a možnosti omezení svéprávnosti upravuje občanský zákoník. Avšak nelze říct, že se jedná o jediný zákon, který by tuto problematiku řešil. V mnoha dalších předpisech, typicky správního práva, můžeme najít další možnosti, jak někoho omezit v tom či onom právu.¹

Institut zásahu do svéprávnosti člověka není sankcí, nýbrž opatřením sloužícím především k ochraně zájmů samotných fyzických osob, které pro svůj duševní stav nejsou schopny s dostatečnou vlastní odpovědností právní jednat. Jedná se rovněž o ochranu osob, které s takovými fyzickými osobami vstoupily do právních vztahů. I v současné době je zastáván názor vyjádřený již v *nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 557/09*, dle jehož argumentace při soudním rozhodování o omezení způsobilosti k právním úkonům (dnes o omezení svéprávnosti) bude vždy třeba důsledně dbát toho, aby osoba nebyla omezována ve větším rozsahu, než je nezbytně třeba k ochraně základních práv třetích osob a jiných ústavně chráněných statků, v jejichž prospěch mají být základní práva omezovaného umenšena, přičemž jako krajní mez je třeba respektovat mez stanovenou v čl. 4 odst. 4 Listiny základní práv a svobod. Z tohoto pohledu je považován institut zbavení způsobilosti k právním úkonům z pohledu ústavních práv za značný problém a relikv tzv. starého režimu. Soudy musí vždy zvažovat všechny mírnější alternativy, kterými by bylo možné ještě dosáhnout sledovaného cíle v podobě ochrany konkrétně označených konkurujících práv či veřejných zájmů vyvoditelných z ústavního pořádku, přičemž omezení svéprávnosti musí být vždy nejkrajnějším prostředkem. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž není důvodem pro omezení svéprávnosti, respektive k omezení jejích základních práv, ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, respektive co ohrožuje plná svéprávnost dotyčné osoby, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky. Při rozhodování o omezení svéprávnosti se tak musí důsledně uplatňovat subsidiarita tohoto opatření.²

2.1. Vysvětlení základních pojmů

Pro uchopení tématu této práce je účelné vymezit pojmy, které s předmětem práce úzce souvisí.

¹ Barbora Rittichová a Maroš Matiaško, „Svéprávnost, quo vadis? (1.)“, *Právo a rodina*, 10/2015: 1

² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 356/2012

Mezi terminologické změny, které přinesla rekodifikace soukromého práva od 1. 1. 2014, patří pojem právní osobnosti, který nahradil dřívější pojem právní subjektivity. Právní osobnost je definována jako způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Oproti právní úpravě platné do 31. 12. 2013 dikce zákona stanoví, že způsobilost mít práva a povinnosti se pohybuje pouze v mezích právního řádu. Naopak nezměněné zůstává pravidlo, že právní osobnost má člověk od narození do smrti³.

Další novinkou je zavedení termínu svéprávnost, který nahradil dřívější pojem způsobilosti k právním úkonům. Legální definici pojmu svéprávnost upravuje ust. § 15 odst. 2 o.z., dle kterého znamená svéprávnost způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, jakož i způsobilost nést právní důsledky z protiprávního činu. Plně svéprávným se člověk stává zletilostí, která se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá splněním zákonem stanovených podmínek, a to přiznáním svéprávnosti a uzavřením manželství⁴.

Jedním z důvodů, proč svéprávnost nahradila pojem způsobilosti k právním úkonům, je skutečnost, že bylo nahrazeno i sousloví právní úkon, a to právním jednáním. Nový občanský zákoník obsahuje legální definici tohoto pojmu v ust. § 497. Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran. Podle ust. § 498 o.z. lze právně jednat konáním nebo opomenutím (komisivně či omisivně). Jednání může být učiněno výslovně, ale i jiným způsobem, který nevzbuzuje pochybnost o tom, co chce jednajíc osoba projevit.

Ve vztahu k opatrovnictví je třeba pro účely této práce vymezit i pojem opatrovance. Jedná se o označení pro člověka, kterému je jmenován (dříve byl opatrovník ustanovován) opatrovník, tj. pro člověka, jehož zájmy je třeba chránit, nebo jehož zájmy je třeba reprezentovat k ochraně veřejného zájmu.⁵

Při úvaze o podpoře osob zdravotně postižených přicházejí v úvahu instituty sociálního zabezpečení. Tyto tvoří podporu, která předchází možnostem

³ Oproti právní úpravě platné do 31. 12. 2013 byla změněna právní osobnost ve vztahu k počatému dítěti. Dříve platilo, že způsobilost být nositelem práv a povinností mělo i počaté dítě, narodí-li se živé. Dnes se na počaté dítě hledí jako na narozené, jestliže to vyhovuje jeho zájmům, přičemž skutečnost, že se dítě narodilo živé, je vyvratitelnou právní domněnkou.

⁴ Svěprávnost nabytá uzavřením manželství se nepozbývá ani zánikem manželství či prohlášením manželství za neplatné.

⁵ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 5

ochrany upraveným v rámci občanského zákoníku. Mezi mechanismy sociálního zabezpečení patří zejména ustanovení zvláštního příjemce pro jednotlivé systémy sociálních dávek, dále uzavírání smluv o poskytování sociální služby apod., a žádosti o dávky podané členy domácnosti nebo zahájení řízení o dávky z úřední moci příslušného orgánu rozhodujícího o konkrétní sociální dávce.⁶

2.2. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (v České republice publikována pod č. 10/2010 Sb.m.s.) a její Opční protokol⁷ byly přijaty Valným shromážděním OSN 13. prosince 2006. K podpisu byla Úmluva otevřena 30. března 2007 a vstoupila v platnost 3. května 2008⁸. Česká republika Úmluvu podepsala mezi prvními signatáři dne 30. března 2007, poté započal ratifikační proces. Pro Českou republiku vstoupila Úmluva v platnost dne 28. října 2009.⁹ Na základě čl. 10 Ústavy má Úmluva aplikační přednost před vnitrostátními právními předpisy. To znamená, že pokud by s ní vnitrostátní právní předpis byl v rozporu, použije se přednostně právní úprava zakotvená v Úmluvě.

Úmluva je založena na principu rovnoprávnosti, zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života. Úmluva ukládá členským státům povinnosti ve vztahu k občanským, politickým, hospodářským, sociálním i kulturním právům. Ačkoli nevytváří žádná nová práva pro osoby se zdravotním postižením, upravuje aplikaci existujících práv na specifickou situaci osob se zdravotním postižením. V Úmluvě můžeme najít například úpravu práva na rovnost před zákonem, práva na život, přístupnost prostředí, informací apod., svobodu a osobní bezpečnost, vzdělávání, svobodu pohybu, respektování soukromí, zdraví, zaměstnávání atd. Úmluva se řídí

⁶ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 7

⁷ Opční protokol umožňuje smluvním státům uznat pravomoc Výboru (Ad hoc výboru) zabývat se stížnostmi jednotlivců nebo skupin jednotlivců na porušení práv vyplývajících z jednotlivých ustanovení Úmluvy. Opční protokol také upravuje proceduru vyšetřování závažných či systematických porušování povinností státu vyplývajících z Úmluvy. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením)

⁸ Ke dni 16. května 2010 podepsalo Úmluvu celkem 148 států (90 Opční protokol) a ratifikovalo jí 100 států (61 Opční protokol). V Evropě (státy Rady Evropy) ratifikovalo Úmluvu 26 států, z toho 17 států Evropské unie. S výjimkou Arménie, Dánska, České republiky, Moldávie, Rumunska a Turecka ratifikovaly všechny také Opční protokol. Jedná se o Arménii, Ázerbajdžán, Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu, Chorvatsko, Moldávii, San Marino, Srbsko, Turecko a Ukrajinu, v rámci EU je to Belgie, Česká republika, Dánsko, Francie, Itálie, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie. Úmluvu 23. prosince 2010 ratifikovala také Evropská unie. (tamtéž)

⁹ Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

principy jako respektování lidské důstojnosti a nezávislosti, nediskriminace, plného zapojení do společnosti, respektování odlišnosti, rovnost příležitostí, přístupnost, rovnoprávnost mužů a žen a respektování rozvíjejících se schopností dětí a jejich práva na zachování identity.¹⁰ Je třeba poznamenat, že celá Úmluva je založena na sociálním modelu zdravotního postižení, který se začal vyvíjet od 70. let minulého století. Tento koncept předpokládá, že je to právě společnost, která vytváří postižení tím, že nezajišťuje poskytování odpovídajících služeb, které by plně braly v potaz potřeby osob se zdravotním postižením. Tyto osoby nemají být nadále vnímány jako objekty dobré vůle a charity. Sociální model naopak vychází z teze, že osoby se zdravotním postižením mají stejná práva jako ostatní a stát má povinnost zajistit, aby tato práva mohla být plnohodnotně realizována. Jednotlivá ustanovení Úmluvy ukládají členským státům povinnost zabránit diskriminaci osob se zdravotním postižením v různých oblastech života, kde podle mezinárodních zkušeností k jejich diskriminaci dochází nejčastěji.¹¹

Úmluva vytvořila zcela nový právní rámec také pro oblast svéprávnosti. O svéprávnosti osob se zdravotním postižením pojednává čl. 12 Úmluvy, který reflektuje změnu paradigmatu v přístupu k uplatňování svéprávnosti osob s mentálním či psychosociálním postižením. Místo tzv. náhradního rozhodování, které je charakteristické tím, že opatrovník rozhoduje namísto opatrovance (a v důsledku toho je opatrovanec vyloučen z rozhodování, a proto často i ze života ve společnosti jako takového) je text ustanovení vystaven na konceptu tzv. podporovaného rozhodování, které vychází z předpokladu, že každá osoba je schopná se rozhodovat, přičemž k tomu může potřebovat větší či menší míru podpory. Státy se na podkladě Úmluvy zavázaly zavádět opatření, prostřednictvím kterých bude osobám se zdravotním postižením poskytována nezbytná podpora tak, aby mohly realizovat svá práva, ačkoli nejsou způsobilí rozhodovat úplně sami. Podporované rozhodování má směřovat k tomu, aby státy upustily od úplného zbavování svéprávnosti a nahradili jej tímto systémem. Z Úmluvy tedy vyplývá závazek pro smluvní strany opustit tradiční koncept náhradního rozhodování a opatrovnictví, který negativně zasahuje do integrity člověka, ve

¹⁰ Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

¹¹ Jana Marečková, „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, *Právní rozhledy*, 3/2009: 86

prospěch přijetí systému podporovaného rozhodování ve formě různých alternativ.¹²

Čl. 12 odst. 1 Úmluvy dokládá, že smluvní státy tímto potvrzují, že osoby se zdravotním postižením mají kdekoli právo na uznání své osoby jako subjektu práva. V odst. 2 citovaného ustanovení Úmluva garantuje rovnoprávné uplatnění právní způsobilosti (svéprávnosti) ve všech oblastech života, přičemž všechny oblasti života zahrnují sféru soukromoprávní i veřejnoprávní, civilní i trestní. Je tak zakotvena povinnost nezacházet s osobami se zdravotním postižením, včetně osob s mentálním postižením nebo duševní poruchou, jinak než s jinými osobami. Z toho lze vyvodit závěr, že jakékoliv zásahy veřejné moci do možnosti uplatňovat svéprávnost by měly existovat pouze, je-li to nezbytné k ochraně zájmů dotčené osoby, jestliže by jí jinak hrozila konkrétně identifikovatelná újma, a to pouze v nezbytně nutném rozsahu a pouze na nezbytně nutnou dobu. Princip rovného postavení při uplatňování svéprávnosti platí i pro oblast procesní, kdy v řízení před správními úřady a soudy mají mít osoby se zdravotním postižením rovné postavení s ostatními, aby se i ony mohly efektivně zasahovat o svá práva. To se týká například takových procesních práv, jako je právo podávat návrhy, právo být slyšen, právo být poučen o právech a povinnostech, právo na právní pomoc apod. Z tohoto hlediska právě neobstála předchozí právní úprava účinná do 31. 12. 2013, která v řízení o způsobilosti k právním úkonům působila, že vyšetřovaným osobám pravidelně nebyla doručována rozhodnutí soudu, tyto osoby nebyly poučovány o svých procesních právech a povinnostech a nebyly soudem slyšeny, čímž bylo zasahováno do jejich práva na lidskou důstojnost, práva na právní způsobilost a konečně i práva na spravedlivý proces. Odůvodňování neprovedení výslechu či nedoručení rozhodnutí tím, že by tyto úkony mohly mít neblahý vliv na zdravotní stav vyšetřovaného je navíc z hlediska vědeckých poznatků pochybné. Svědčí o tom výzkumy provedené v rámci přístupu tzv. therapeutic jurisprudence, který zkoumá vliv práva, právní praxe a rolí jednotlivých aktérů v soudním řízení na duševní zdraví a duševní schopnosti osob s mentálním postižením či duševní poruchou. Podle těchto výzkumů má efektivní realizace práva být slyšen naopak pozitivní terapeutické účinky, neboť vyšetřované osobě umožní přístup k informacím, osoba vnímá proces jako spravedlivější a zacházení s ní jako důstojnější. Pokud toto není realizováno,

¹² Marečková, „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle č. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, 86

takový postup soudu má na zdravotní stav osoby negativní účinky, které se projevují jako ztráta sebevědomí, důstojnosti, důvěry v právníky, soud a lékaře a pocity neschopnosti a bezmoci. Totéž platí i o doručování rozhodnutí. Lze si takové důsledky představit například u osob trpících paranoidní schizofrenií, kdy naopak zatajování informací o soudním řízení přispěje ke zhoršení jejich zdravotního stavu než pokus o jejich zapojení do soudního řízení. Odstavec 3 článku 12 Úmluvy ukládá smluvním státům povinnost zajistit osobám se zdravotním postižením poskytování podpory a pomoci při uplatňování jejich svéprávnosti. Konkrétně se zde odráží posun od náhradního rozhodování k podporovanému rozhodování. Poskytování asistence při uplatňování svéprávnosti znamená, že osoba se zdravotním postižením má zachovánu svou svéprávnost, rozhoduje tedy na základě své vlastní vůle, i když s pomocí třetí osoby nebo více třetích osob. V tomto modelu nedochází k přesunu práv od osob se zdravotním postižením na jiné osoby, ale tyto osoby svá práva nadále mohou plně uplatňovat. Při jednání jsou důležité preference, přání a vůle osoby, o kterou se jedná, nikoliv vůle podporující osoby. Z textu článku jednoznačně vyplývá, že je povinností státu takovou asistenci zajistit. Tedy pokud stát dosud umožňuje pouze systém náhradního rozhodování, z Úmluvy pro něj vyplývá závazek zřídit systém podporovaného rozhodování. V odstavci 4 článku 12 Úmluvy najdeme minimální kritéria pro stanovení účinných záruk proti zneužití opatření, které se týkají uplatňování svéprávnosti. Vzhledem k tomu, že v praxi často dochází k případům střetu zájmů opatrovníka s opatrovancem, a to většinou u rodinných příslušníků v otázkách majetku, dědictví a bydlení, je nutné zajistit, aby práva opatrovance nebyly poškozeny. Střet zájmů se objevuje i v situaci, kdy je opatrovníkem jmenován ředitel či zaměstnanec ústavního zařízení, které opatrovanci poskytuje sociální služby, a klient si na poskytování služeb stěžuje, nebo usiluje o opuštění instituce, zatímco ta má zájem na tom, aby v ní klient setrval. Další záruku proti zneužití lze spatřovat v pravidelném přezkumu svéprávnosti či efektivním dohledu nad výkonem opatrovnictví. Konečně odstavec 5 článku 12 Úmluvy obsahuje povinnost smluvních stran zajistit rovné zacházení s osobami se zdravotním postižením, a to specificky ve vztahu k právu na majetek. Právě právo vlastnit majetek a nakládat s ním je osobám se zdravotním postižením často neoprávněně omezováno či odebíráno.¹³

¹³ Marečková, „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle č. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, 86

Poté, co 1. 1. 2014 vešla v platnost nová právní úprava, která odráží požadavky kladené Úmluvou, Česká republika zpracovala úvodní zprávu o stavu přijetí těchto standardů. Výbor pro práva osob se zdravotním postižením reagoval na tuto zprávu tak, že uvítal úsilí začlenit opatření podporovaného rozhodování do některých situací stanovených novým občanským zákoníkem. Zároveň vyjádřil uznání v zavedení možnosti zvolit si obecného zmocněnce u posuzovaných osob v řízeních, ve kterých se soud dotýká svéprávnosti člověka.¹⁴

2.3. Důvody pro přijetí nové právní úpravy

Hlavním argumentem pro přijetí nové právní úpravy byla bezpochyby změna. Bylo voláno po sjednocení právní úpravy a odstranění jejích nedostatků. Předlohou pro nový občanský zákoník byl vládní návrh z roku 1937, který se přizpůsobil moderní době, a současně i instituty z kodifikací jiných států.

Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. se vrací ke klasické české právní terminologii, mimo jiné zavádí, jak bylo výše již popsáno, namísto způsobilosti k právním úkonům pojem svéprávnosti. Pojem svéprávnost značí schopnost samostatně právně jednat, vlastním jednáním nabývat subjektivní práva a povinnosti. Klasické označení svéprávnost zachoval ještě občanský zákoník z roku 1950, upuštěno od něj bylo zákoníkem z roku 1964 z ideologických důvodů a v zájmu vytvoření socialistické právní terminologie, která standardní jednoslovné právní pojmy nahrazovala termíny víceslovnými (např. místo „nájemné“ se zavedla „úhrada za užívání bytu“, podobně se místo „svéprávnost“ zavedla „způsobilost k právním úkonům“). Označením osoby jako svéprávné se vyjadřuje, že je svého práva (*sui iuris*), nikoli práva cizího (*alieni iuris*). Obdobně označují tuto právní vlastnost i jiné evropské jazyky. Současně nový občanský zákoník upouští od pojmu právního úkonu, když užívá pojem právního jednání.¹⁵

Ustanovení nového občanského zákoníku zohledňují vývoj úpravy omezení u osob stížených duševní poruchou ve světě i dosavadní judikaturu českých soudů. Možnost zbavení způsobilosti k právním úkonům vedlo k tvrdosti a nebyl zohledňován přiměřený přístup k osobám postiženým duševní poruchou

¹⁴ „Závěrečná doporučení k úvodní zprávě České republiky“, accessed March 6, 2016, <http://www.nrzp.cz/dokumenty-odkazy/mezinarodni-dokumenty.html>

¹⁵ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, accessed March 6, 2016, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

tak, aby se jim nebránilo v uplatňování práv a umožnilo se jim zapojení do společenského života.¹⁶

Je zřejmé, že duševní porucha postihuje zdraví člověka v různých stupních. Úkolem nové právní úpravy je zajistit zdravotně postiženému dostatečnou míru možnosti svobodně jednat na základě jeho vůle a možností. Předchozí právní úprava nezohledňovala rozdílnost jednotlivých situací, které život přináší. Občanský zákoník z roku 1964 bral v úvahu jen případy, kdy člověk nebyl pro duševní poruchu schopen právně jednat buď v některých případech, nebo vůbec a osoby se zdravotním postižením v mírnějším stupni ponechával bez ochrany. Předchozí právní stav vycházel z pojetí umožňujícího při postižení člověka duševní poruchou podlamující jeho schopnost samostatně právně jednat jen systém náhradního rozhodování, kdy opatrovník rozhoduje o člověku namísto něho. Zákonná úprava platná od 1. 1. 2014 vychází při rozhodování z pojetí tzv. podporovaného rozhodování¹⁷. Podle tohoto pojetí v určitých případech postačí asistence jiné osoby, která se bude účastnit právních jednání podporované osoby, aniž by bylo nutné zasahovat do její svéprávnosti. Podpůrce tudíž na rozdíl od opatrovníka nejedná namísto osoby se zdravotním postižením, ale jedná společně s ní. Právní řešení podpory při rozhodování bylo nejprve upraveno již po roce 1990 v kanadských provinciích, posléze i v Evropě v Norsku, Dánsku a Švédsku, ve Velké Británii a nejnověji ve Francii při reformě systému opatrovnictví z roku 2007, jiné státy provedení takových opatření připravují (maďarský návrh občanského zákoníku, práce na portugalské reformě).¹⁸

Právní úprava platná od 1. 1. 2014 reguluje zastoupení zletilého, kterému duševní porucha brání samostatně právně jednat, členem jeho domácnosti, avšak jen v obvyklých záležitostech odpovídajících konkrétním životním poměrům zastoupeného. Úprava kopíruje možnost zástupčího oprávnění dalším členem domácnosti v ust. § 284b a násl. rakouského občanského zákoníku ve znění jeho novely z roku 2006 a představuje jeden ze způsobů, kterým se naplňuje příkaz čl. 19 Úmluvy umožnit těmto osobám žít v rámci společenství s možností volby, jakož i doporučení Rady Evropy č. R (99)4 ohledně zásad právní ochrany nezpůsobilých dospělých osob.¹⁹

¹⁶ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku

¹⁷ angl. supported decision-making

¹⁸ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku

¹⁹ tamtéž

Nový občanský zákoník platný od 1. 1. 2014 zachovává i institut omezení svéprávnosti. Protože se jedná o podstatný zásah do přirozených práv člověka, je jasně regulován a svěřen do výlučné soudní jurisdikce. Zároveň se pojetí institutu podstatně rozchází s koncepcí totalitního práva a bere zřetel na Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. Současně se přihlíží k novějším právním úpravám, které byly v některých evropských státech již přijaty. Pokud jde o omezení svéprávnosti, omezit člověka ve svéprávnosti lze jen v jeho zájmu, po jeho zhlédnutí a poté, co soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil jeho názor. Zdůrazňuje se, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit, jen nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření (podpora při rozhodování, zastoupení členem domácnosti). Je třeba, aby soud v rozhodnutí o omezení svéprávnosti výslovně uvedl, v jakém rozsahu je způsobilost člověka právně jednat dotčena. Formulace „způsobilost právně jednat“ je zvolena z toho důvodu, aby bylo zřejmé, že soud omezením svéprávnosti rozhoduje o neschopnosti člověka nabývat vlastním právním jednáním pro sebe práva a zavazovat se vlastním právním jednáním k povinnostem. Je třeba poznamenat, že soud nemůže omezit způsobilost člověka k protiprávním činům, ta musí být posouzena pro jednotlivé případy individuálně. Rozhodnutí o omezení svéprávnosti se navíc nijak nedotýká schopnosti dotčené osoby rozhodovat o sobě v mimoprávních otázkách (jako jsou například volba oblečení nebo místa pobytu, svobodný pohyb atp.).²⁰

Nové pojetí je spatřováno také ve skutečnosti, že není-li vzhledem k zájmům osoby stížená duševní poruchou nezbytný výraznější zásah, je třeba dát přednost mírnějšímu opatření i při samotném omezování svéprávnosti. Proto se výslovně zdůrazňuje možnost omezit svéprávnost i jen v souvislosti s určitou záležitostí, jako je například prodej domu nebo bytu. Omezení svéprávnosti je nově pojato jako dočasné. Je-li svéprávnost omezena v souvislosti s určitou záležitostí, pak může být omezena jen na dobu nutnou pro její vyřízení. Je-li svéprávnost omezena vymezením okruhu právních jednání, k nimž člověk není způsobilý, může se tak stát rovněž na určitou dobu, a to nanejvýš na tři roky, s tím, že bude-li v této době zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, budou právní účinky původního rozhodnutí trvat i po dobu tohoto řízení, nanejvýš však po dobu jednoho roku.²¹

²⁰ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku

²¹ tamtéž

Nově dikce zákona stanoví, že rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezbavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života. Opět jde o řešení, které odpovídá běžným standardům a které bylo již před desetiletími přijato například v Polsku. K témuž trendu se ostatně již dříve přiklonila i judikatura.²²

Je zajímavé, že nový občanský zákoník zavedl opětovné oddělení úpravy sporného a nesporného civilního řízení, jako tomu bylo do roku 1950, kdy u nás platil zákon č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného. Po roce 1950 následující občanské soudní řády (zákon č. 142/1950 Sb. i zákon č. 99/1963 Sb.) stály na koncepci jednotného řízení, ačkoli byly zvláštnosti některých nesporných řízení prosazovány nadále. Novou právní úpravou platnou od 1. 1. 2014 byla nesporná řízení z občanského soudního řádu vyňata a upravena v samostatném zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (*dále též „z.ř.s.“*). Pro diferenciaci civilního řízení je třeba sledovat jeho účel (reparace či prevence), povahu vydávaného rozhodnutí (deklaratorní či konstitutivní) a rozdílnost zásad ovládajících to které řízení, když sporné řízení je ovládáno zásadou dispoziční a projednací a je tak mnohem více v rukou účastníků řízení než řízení nesporné, ovládané zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací.²³ Jednoznačné vymezení sporného a nesporného řízení ztěžuje zákonodárce tím, že do režimu nesporného řízení přidává stále nové agendy, u nichž lze jenom obtížně najít jednotící prvek, který je spojuje. Z právního pohledu lze usuzovat, že tradiční jádro nesporných řízení tvořily záležitosti dědické, poručenské a opatrovnické, přičemž k nim postupem času přibýly i další druhy řízení. V současné době se v literatuře spatřuje jádro právní úpravy nesporných řízení ve věcech, v nichž je ve veřejném zájmu nezbytná aktivní soudcovská intervence ve prospěch osob vyžadujících zvláštní ochranu. Sem patří především věci manželské, věci péče o nezletilé a opatrovnické záležitosti. Je také zřejmé, že řízení nesporné na rozdíl od sporného neslouží k řešení právních sporů mezi stranami, ale k utváření právních vztahů spíše trvalého charakteru, často vznikajících mezi osobami v rámci práva manželského, rodinného, dědického nebo v majetkovém společenství. Účelem civilního nesporného řízení je tedy spíše uspořádání poměrů několika osob do budoucna, přičemž rozhodnutí soudu má konstitutivní charakter. Kontradiktornost postavení stran je v tomto případě dána procesním vymezením jejich rolí, nikoli

²² Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku

²³ Alena Winterová, Alena Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací* (Praha, Linde, 2014), 355-356

tím, zda mezi nimi je či není spor. Není proto pojmovým znakem nesporného řízení okolnost, že mezi účastníky nedošlo ke sporu. Na druhou stranu, budou-li se rodiče přít o to, komu z nich má být dítě svěřeno do péče, nebo půjde-li o spor mezi rodičem a nezletilým dítětem o výši výživného pro nezletilé dítě, budou i tato řízení považována za nesporná, přestože účastníci jsou v rozepři.²⁴

2.4. Přechodná ustanovení

Přechod k nové právní úpravě 1. 1. 2014 znamenal změnu v postavení osob, které byly do té doby rozhodnutím soudu zbaveny způsobilosti k právním úkonům. Tyto osoby jsou od tohoto data považovány za osoby omezené ve svéprávnosti. Budou omezeny na všechna právní jednání, vyjma běžných záležitostí každodenního života. Do doby, než soud rozhodne o novém omezení svéprávnosti či využití jiného opatření, však budou mít nadále pouze původní rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům. Nově budou mít procesní způsobilost, budou moci volit a uzavírat sňatek. V případě osob dříve omezených ve způsobilosti k právním úkonům se rozsah jejich omezení ve svéprávnosti s rokem 2014 nemění, respektive taková osoba je nadále způsobilá právně jednat v rozsahu stanoveném dosavadními právními předpisy, a to až do doby nového soudního rozhodnutí.²⁵

Osoby, které byly dle původní právní úpravy omezeny či zbaveny ve způsobilosti k právním úkonům, nabydou uplynutím tří let po účinnosti nového občanského zákoníku svéprávnosti, ledaže soud v novém řízení rozhodne jinak. Tento čas je třeba využít ke zhodnocení, jaké opatření by bylo nejvhodnější použít pro konkrétního člověka a zavčas dát případný návrh či podnět soudu. Jinak by u mnoha osob mohlo dojít k tomu, že datem 1. 1. 2017 se stanou plně svéprávné, a to bez zástupců či osob, které by je mohly podporovat či jim pomáhat, čímž by došlo k ohrožení jejich práv.²⁶

²⁴ Petr Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář*. (Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015), 2-4

²⁵Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 17

²⁶ tamtéž

3. ŘÍZENÍ O OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI

Omezení svéprávnosti člověka je bezesporu podstatným zásahem do integrity každého člověka, a proto je vhodné, že rozhodnutí o této otázce spadá výlučně do pravomoci soudů.

Omezení svéprávnosti člověka je zásahem do svobody, a to konkrétně svobody rozhodovat o vlastním právním postavení a nedotknutelnosti člověka, u něhož se předpokládá, že je nadán rozumem a svědomím. V případě, že je zasaženo do přirozených práv člověka na osobní svobodu a na nedotknutelnost, musí být respektována lidská důstojnost i zásada, že zájmy a blaho lidské bytosti jsou nadřazeny zájmům společnosti, jak vyplývá z článku 10 Listiny základních práv a svobod (*dále též „LPS“*) a z článku 2 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.²⁷

Jak již bylo výše uvedeno, nový občanský zákoník nahradil institut zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům institutem omezení svéprávnosti, přičemž při vytváření nové právní úpravy byl brán ohled na výše zmíněnou Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením a na dosavadní judikaturu Ústavního²⁸ a Nejvyššího soudu ČR. Řízení o svéprávnosti je upraveno ve druhé části zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (*dále též „z.ř.s.“*), v hlavě věnované řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob, v díle prvním, jenž upravuje řízení o podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti, přičemž první oddíl upravuje řízení o některých podpůrných opatřeních a oddíl druhý právě řízení o svéprávnosti. Zákon o zvláštních řízeních soudních vznikl jako reakce na přijetí nového občanského zákoníku, neboť bylo

²⁷ Petr Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.* (Praha: C. H. Beck, 2014), 274

²⁸ Z rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 412/04 vyplývá, že těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem. Jednotlivec je východiskem státu a stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců, základní bázi, z níž vychází interpretace všech základních práv je lidská důstojnost, jež vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Otázky lidské důstojnosti jsou chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství. Lidská důstojnost je preambulí Ústavy České republiky deklarována coby nedotknutelná hodnota stojící v základu ústavního pořádku České republiky. Listina základních práv a svobod pak v článku 1 garantuje rovnost lidí v důstojnosti a v článku 10 odst. 1 subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti. Omezení svéprávnosti je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity omezovaného, který je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2 LPS, vyložených v rozsahu, který omezuje lidská důstojnost. Protože tato práva Listina základních práv a svobod garantuje jako tzv. základní práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku. (rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 412/04)

třeba, aby procesní úprava efektivně chránila subjektivní práva, která budou vznikat na podkladě nové soukromoprávní úpravy. Zákonodárce při harmonizaci rozdělil civilní soudní řízení do dvou samostatných zákonů. Občanský soudní řád nadále upravuje pouze řízení sporná. V zákoně o zvláštních řízeních soudních najdeme úpravu všech řízení, které vykazují procesní odlišnosti od klasického průběhu sporného řízení podle občanského soudního řádu. Jedná se především o řízení nesporná, která jsou charakteristická vyšetřovací zásadou a zásadou oficiality, jakož i o takzvaná jiná, zvláštní řízení, pro která platí ve srovnání s klasickým sporným řízením procesní odlišnosti. Subsidiárně se přitom pro tato řízení použije o.s.ř. Procesní úprava řízení o svéprávnosti vychází z procesní úpravy řízení o způsobilosti k právním úkonům, která byla upravena v ust. § 186-§ 191 o.s.ř., ve znění účinném do 31. 12. 2013. Hlavní změna procesní úpravy je přitom, jak bylo výše uvedeno, podmíněna novou hmotněprávní úpravou, která nahrazuje institut zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům institutem omezení svéprávnosti. Současně dochází k reakci na zásadní změnu, kterou je nemožnost zbavení svéprávnosti. Nyní je možné jen svéprávnost omezit, přičemž se tak má dít v zájmu posuzované osoby, a to v případě, kdy nepostačí mírnější a méně omezující opatření.²⁹

3.1. Předpoklady a doba omezení svéprávnosti

Dnešní pojetí úpravy svéprávnosti již neumožňuje její úplné zbavení, ale již pouze omezení. Navíc osoba může být ve svéprávnosti omezena pouze na určité časové období. Omezení svéprávnosti se tak stalo institutem, který by měl být využíván jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom se musí vzít důkladně v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. Rozsah omezení svéprávnosti by měl být jen tak široký, aby pokrýval pouze oblast, ve které člověk není schopen právně jednat. Nyní se projevuje princip subsidiarity, který reaguje na předešlý nešťastný stav, kdy svéprávnosti byly zbavovány i osoby, které byly omezeny pouze v určitém aspektu svého života.³⁰ Zájem člověka, kterého se omezení týká, je tím nejpodstatnějším prvkem, který musí mít soud na vědomí po celou dobu rozhodování. Jak vyplývá ze *stanoviska Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976*, je třeba důsledně předcházet tomu, aby

²⁹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 282

³⁰JUDr. Richard Gürlich, Ph.D., „Omezení svéprávnosti podle NOZ“, accessed March 6, 2016, <http://www.businessinstitut.cz/omezeni-svepravnosti-podle-noz>

způsobilost k právním úkonům (dnes svéprávnost) nebyla omezována ve větším rozsahu, než je nezbytně třeba, a aby se tím zbytečně neztěžovala životní situace osob. To si soudy mnohdy neuvědomují a podceňují význam řízení o rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům pro občana (o svéprávnosti člověka), jehož zájmy mají být chráněny, avšak zároveň nemá být jeho život zbytečně zatěžován a komplikován.³¹ Je třeba zdůraznit, že institut omezení svéprávnosti není sankcí, ale opatřením sloužícím především k ochraně zájmu samotných fyzických osob, které pro svůj duševní stav nejsou schopny činit s dostatečnou vlastní odpovědností právní jednání (*srovnej rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2158/2010*). Omezení svéprávnosti bude v zájmu člověka například tehdy, bude-li terčem finančních ústavů, které mu budou nabízet kreditní karty, a čerpáním peněžních prostředků se dostane do velmi nepříznivé sociální situace, neboť splátky, které bude schopen platit, nepokryjí ani příslušenství pohledávky, takže jistina nebude umořována. Již v prvním odstavci ust. § 55 o.z. zákon ukládá soudu zhlédnout člověka před rozhodnutím. Zákonodárce dává tímto najevo, že je naprosto stěžejní vidět, případně slyšet názor posuzované osoby. Jinak se totiž o tak závažném zásahu do práv člověka rozhoduje na základě osobního kontaktu s ním a jinak čistě na základě informací obsažených ve spise. Je třeba ke každému případu přistupovat individuálně a zohlednit jedinečnost konkrétního posuzovaného člověka, neboť pokud by soud postupoval bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekriticky by přejímal závěry znaleckých posudků, bylo by zasaženo do ústavně chráněných práv, konkrétně do samotné podstaty způsobilosti mít práva (čl. 5 LPS), práva na ochranu před zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 LPS) a práva volit a být volen (čl. 21 odst. 3 LPS), jak je patrné z rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2630/07. Je proto potřeba, aby soud měl k dispozici veškeré podstatné informace o daném člověku, zejména kde a s kým žije, jaký je jeho denní režim, jaké záležitosti je schopen si obstarat sám a se kterými má obtíže, jak se tyto obtíže projevují, dále například do jakých situací, jež mohou ohrozit jeho zájem, se dostává, zda má nějaké oblíbené činnosti, případně co mu způsobuje příkoří. Dále by se soud měl zajímat o osobní a majetkovou situace, co tvoří zdroj jeho příjmu. Teprve tehdy, má-li soud o člověku úplný obraz, může správně zvolit rozsah omezení svéprávnosti. Rozsah a stupeň neschopnosti daného člověka postarat se o vlastní záležitosti soud zjistí tehdy, pokud bude mít

³¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976

informace, které záležitosti musí člověk řešit, jak k řešení doposud přistupoval a jaké byly důsledky. Odpověď na tyto otázky soudu dává znalecký posudek spolu s uvedenými zjištěními. Hrozbu závažné újmy soud zkoumá podle okolností konkrétního případu. Před rozhodnutím o omezení svéprávnosti je soud povinen se zabývat i druhou podmínkou, tedy zda vzhledem k zájmům posuzovaného nebude stačit mírnější opatření, jakým je nápomoc při rozhodování nebo zastoupení členem domácnosti, o kterých bude pojednáváno v následujících kapitolách. Při odpovědi na otázku, zda přistoupit k omezení svéprávnosti, je jako vodítko vhodný test proporcionality (*srovnej rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 412/04, I. ÚS 557/09*). Ten by se měl odvíjet ve třech krocích, a to zda je sledovaný cíl legitimní a je sledován a prosazován cíl nezbytný ve svobodné demokratické společnosti, dále zda je dáno racionální spojení mezi cílem a prostředky vybranými k jeho prosazení, a konečně zda existují alternativní způsoby dosažení cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. jej zcela vyloučilo. Při rozhodování o omezení svéprávnosti bude vždy třeba myslet na to, aby svéprávnost nebyla omezována ve větším rozsahu, než je nezbytně třeba. Soud musí zvážit všechny mírnější alternativy, kterými by bylo možno ještě dosáhnout sledovaného cíle³². Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou³³, ještě není důvodem pro omezení její svéprávnosti, ale musí být vždy konkrétně uvedeno, proč plná svéprávnost ohrožuje zájem posuzovaného a proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky. Jinými slovy se musí důsledně uplatňovat subsidiarita tohoto opatření. Právě proto je soud povinen zajistit úplná a spolehlivá zjištění o osobních poměrech omezovaného, tedy jak se projevuje při sociálním kontaktu se členy občanské společnosti, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, jak se případně projevuje na svém pracovišti apod.³⁴

Podstatnou změnou oproti předchozí právní úpravě platné do 31. 12. 2013 je také časové či věcné omezení svéprávnosti. Omezení svéprávnosti je nově pojato jako dočasné. Soud může svéprávnost omezit v souvislosti s určitou

³² Mírnější alternativy by soud povinen zvažovat i za účinnosti předchozí právní úpravy, jak vyplývá například z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 3580/2010.

³³ Duševní porucha nemusí být trvalá, nevyléčitelná, ale nemůže mít jen krátké trvání. O duševní poruchu krátkodobého trvání může jít například tehdy, je-li vyvolána požitím alkoholu či drog, záchvatem nebo stresem. [Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 277]

³⁴ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 277

záležitostí (např. prodej domu) na dobu nutnou pro její vyřízení³⁵ nebo ji může omezit na časově určenou dobu, která však nesmí přesáhnout tři roky (uplynutím doby zanikají právní účinky omezení). Omezení svéprávnosti je nově možné prodloužit, přičemž v řízení o prodloužení trvají právní účinky původního rozhodnutí, nejdéle však na dobu jednoho roku.³⁶ Pokud do jednoho roku nebude rozhodnuto o prodloužení omezení svéprávnosti, člověk nabude plné svéprávnosti. Komentované ust. § 59 o.z. je naplněním čl. 12 bod 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, které ukládá smluvním stranám Úmluvy zajistit, aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, poskytovala v souladu s mezinárodním právem v oblasti lidských práv odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití. Tyto záruky musí zajistit, aby opatření týkající se uplatnění právní způsobilosti respektovala práva, vůli a preference dané osoby, zabraňovala konfliktu zájmů a nevytvářela prostor pro nežádoucí ovlivňování, byla přiměřená a odpovídala situaci dané osoby, byla uplatňována po nejkratší možnou dobu a podléhala pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem. Tyto záruky musí být rovněž přiměřené stupni, jakým uvedená opatření ovlivňují práva a zájmy dané osoby.³⁷ Současně doba omezení vychází z judikatury Nejvyššího soudu, podle níž omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům znamená opatření, které může trvat pouze po nezbytně nutnou dobu, dokud důvody, které k omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům vedly, trvají.³⁸

3.2. Právní úprava řízení

Pro řízení o svéprávnosti jsou věcně příslušné okresní soudy, místně příslušný je obecný soud toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Je-li tato osoba bez svého souhlasu umístěna ve zdravotním ústavu nebo v zařízení sociálních služeb, je příslušný soud, v jehož obvodu je tento ústav. Pokud je osoba ve zdravotním ústavu či zařízení sociálních služeb umístěna se svým souhlasem, je stále použitelné *stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS R 3/1979*, podle něhož je v takovém případě třeba zkoumat, jestli člověk nemá v obvodu jiného soudu

³⁵ Může nastat situace, kdy je člověk zastoupen členem domácnosti a není potřeba jej omezovat ve svéprávnosti. Nastane však mimořádná skutečnost, kdy člen domácnosti nebude moci jednat a pak soud může přistoupit k omezení svéprávnosti jen v souvislosti s provedením této záležitosti. S jejím provedením omezení zanikne. (Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 303)

³⁶ „Omezení svéprávnosti podle NOZ“

³⁷ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 303

³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2185/2010

bydliště, tj. místo, v němž se zdržuje s úmyslem zdržovat se zde trvale, a zda jeho pobyt v ústavu není jen přechodný. V případě, kdy je osoba v ústavu umístěna se svým souhlasem a s úmyslem se tam zdržovat nadále, je tímto místní příslušnost založena. Místní příslušnost však nelze založit dle ústavu a bez vůle účastníka, protože pokud je v ústavu se svým souhlasem, může se kdykoliv rozhodnout jinak a ústav opustit.³⁹ Pokud v průběhu řízení dojde ke změně okolností, za kterých se stal určitý soud příslušným, tento soud přenesení místní příslušnosti na jiný soud. V případě, že s přenesením příslušnosti tento jiný soud nebude souhlasit, předloží věc k rozhodnutí svému nadřízenému soudu.

Z ustanovení § 13 odst. 1 z.ř.s. vyplývá, že řízení se zahajuje na návrh i bez návrhu. O zahájení řízení soud vydá usnesení, které doručí účastníkům do vlastních rukou. Proti tomuto usnesení není přípustné odvolání. Řízení je zahájeno dnem, kdy bylo usnesení vydáno. Řízení je také možné zahájit podáním návrhu, a to i ústně do protokolu u kteréhokoliv okresního soudu⁴⁰. Návrh může učinit každý, kdo má právní osobnost. Jaký obsah by měl návrh mít, najdeme v ust. § 35 odst. 2 z.ř.s. Z návrhu musí vyplývat, z jakých skutkových a právních důvodů považuje navrhovatel návrh za důvodný a dále fakt, že užití mírnějších a méně omezujících opatření není možné.⁴¹ V návrhu je třeba specifikovat, jaký je osobní stav posuzovaného (má manžela či manželku, děti), jaký je jeho zdravotní stav, jaké jsou jeho rozpoznávací schopnosti (v jakých oblastech a do jaké míry byla narušena jeho schopnost myslet a rozhodovat se), jaké je jeho každodenní fungování (zda zná hodnotu peněz, jestli dokáže posoudit potřebu zdravotních služeb, zda je schopen se postarat o dům či byt, jaké konkrétní situace musí řešit a zda je schopen je pochopit), zda využívá nějaké formy podpory (v rámci přirozeného sociálního prostředí nebo sociální služby, zda tato podpora odpovídajícím způsobem kompenzuje jeho postižení, nebo rizika plynoucí z jeho situace v oblasti právního jednání), co je pro člověka důležité, jak si představuje uspořádání své situace (kde chce žít, jakého upřednostňuje opatrovníka), jaká konkrétní závažná újma mu hrozí a proč nestačí, aby mu někdo napomáhal při rozhodování, proč není možné zastoupení členem domácnosti a nestačí opatrovnictví bez omezení svéprávnosti.⁴² Návrhem není soud vázán, může

³⁹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 282-283

⁴⁰ Za sepsání návrhu do protokolu soud vybere dle položky 27 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, soudní poplatek ve výši 1.000,- Kč.

⁴¹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 283

⁴² Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 114

omezit člověka ve svéprávnosti i ve větším rozsahu, než je požadováno v návrhu, případně jej omezit v menším rozsahu, a to aniž by návrh v takovém případě zčásti zamítl. V případě, kdy návrh podává někdo jiný než státní orgán či zdravotní ústav, má soud možnost uložit navrhovateli, aby do přiměřené lhůty⁴³ předložil lékařskou zprávu o duševním stavu osoby, o jejíž svéprávnost se jedná. Soud vyzve navrhovatele usnesením, které je procesní povahy a není proti němu přípustné odvolání. Nebude-li taková zpráva předložena, soud řízení zastaví. Jedná se o pojistku proti nedůvodným a šikanózním návrhům.⁴⁴ Je třeba poznamenat, že posuzovaný nemá povinnost umožnit navrhovateli přístup k informacím ohledně zdravotního stavu. Může tak nastat situace, že nebude v moci navrhovatele lékařskou zprávu zákonným způsobem získat. Její nedodání v tomto případě nebude znamenat zastavení řízení, neboť role opatrovnického soudu v nesporných řízeních je taková, že soud má zajistit vše potřebné pro řízení, tedy si lékařskou zprávu vyžádá sám.⁴⁵ Soud nebude požadovat lékařské potvrzení tam, kde by se zdálo dle okolností případu takový požadavek zbytečný, nebo když by jiné okolnosti nasvědčovaly tomu, že je v obecném zájmu, aby řízení bylo provedeno, například proto, že by mohlo dojít k ohrožení života či zdraví jiných osob, jak vyplývá z rozhodnutí *Městského soudu v Praze sp. zn. 6 Co 651/64*. Povinnost předložit lékařskou zprávu nelze uložit člověku, o jehož svéprávnosti má být jednáno, taková povinnost by byla v rozporu s ust. § 35 odst. 3 z.ř.s. Na druhou stranu není požadováno, aby navrhovatel prokázal právní zájem na podaném návrhu. V případě, kdy navrhovatel v řízení vezme návrh zpět, soud posoudí, zda jsou splněny podmínky pro zahájení řízení i bez návrhu, a v případě, kdy tomu tak bude, rozhodne o neúčinnosti zpětvzetí. I když člověk, o jehož nesvéprávnosti má být jednáno, musí být v řízení zastoupen procesním opatrovníkem, má samostatnou právní způsobilost podat návrh na zahájení řízení o zrušení nebo změnu rozhodnutí o svéprávnosti. V případě, že soud takový návrh nesvéprávné osoby opakovaně zamítl a nelze-li očekávat zlepšení jeho stavu, může soud rozhodnout, že mu toto právo po přiměřenou dobu odejme, nejdéle však na dobu 6 měsíců ode dne právní moci tohoto rozhodnutí. Účelem odejmutí legitimace k podání návrhu je právě možnost zneužití institutu. Navrhovatelem může být mimo jiné i zdravotní ústav, který nemusí disponovat hmotněprávní

⁴³ Jedná se o soudcovskou lhůtu, která může být soudem prodloužena.

⁴⁴ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 283

⁴⁵ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 50

subjektivitou, protože mu procesní subjektivitu k podání návrhu přiznává přímo zákon. Návrh může podat též státní orgán, který rovněž nemusí být nadán hmotněprávní subjektivitou ze stejných důvodů jako zdravotní ústav. Bylo-li podáno více návrhů či podnětů k přezkoumání svéprávnosti konkrétního člověka, má se za to, že jsou jediným řízením ve smyslu ust. § 34 a násl. z.ř.s., nikoliv několika na sobě nezáviselými procesy. Přitom není podstatné, zda má soud rozhodovat zároveň o návrhu na navrácení svéprávnosti nebo o návrhu na další omezení svéprávnosti, nehrají roli ani rozdílné důvody, pro které má být o svéprávnosti rozhodnuto (*srovnej stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 35/83*) Je třeba poznamenat, že z ust. § 36 z.ř.s. vyplývá povinnost soudu doručit stejnopis návrhu na zahájení řízení nebo usnesení o zahájení řízení o omezení nebo vrácení svéprávnosti toho, kdo je advokátem, notářem, soudním exekutorem, soudcem, státním zástupcem, insolvenčním správcem, zapsaným mediátorem, znalcem nebo tlumočnickem, bez odkladu⁴⁶ též ministru spravedlnosti a příslušné komoře. Je vhodné, aby tyto orgány byly informovány o těchto skutečnostech, neboť plná svéprávnost je předpokladem pro výkon uvedených povolání.⁴⁷

Novinkou oproti předchozí právní úpravě je povinnost soudu spojit řízení o svéprávnosti s řízením o jmenování opatrovníka. Předchozí právní úprava nedůvodně požadovala, aby tato řízení na sebe časově navazovala, ačkoliv by o nich mělo být rozhodováno v ten samý okamžik. Spojením těchto řízení došlo ke zvýšení práv posuzovaných osob, neboť již nebude moci nastat okamžik, kdy by byli omezeni ve svéprávnosti, přičemž by jim soud ještě nestačil jmenovat opatrovníka. Osoba stížená duševní poruchou se tak ocitla v jakémsi vakuu, kdy na jedné straně nemohla činit sama právní jednání pod sankcí absolutní neplatnosti a na straně druhé nebyla žádná jiná osoba, která by tak mohla činit v souladu s právem. Na výrok o omezení svéprávnosti a na výrok o jmenování opatrovníka je třeba nahlížet jako na vzájemně propojené, aby vždy nastávala jejich právní moc a účinnost současně a nedocházelo ke stejným situacím jako v předchozím období.⁴⁸

Podle ust. § 37 odst. 1 z.ř.s. je soud povinen posuzovanou osobu v řízení poučit o jejích právech a povinnostech, mimo jiné i o možnosti zvolit si zmocněnce. Pokud osoba nevyužije tohoto svého práva, soud jí jmenuje

⁴⁶ Zájem posuzovaného by však více šetřilo, kdyby byl zaslán alespoň až po případné výzvě dle ust. § 35 odst. 2 z.ř.s. [Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654), 284]

⁴⁷ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.*, 284

⁴⁸ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 16-17

opatrovníka pro řízení. Slovem judikatury (*srovnej stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976*), při výběru osob pro ustanovení opatrovníka pro řízení o omezení svéprávnosti je nevhodné ustanovit těmito opatrovníky blízké příbuzné, kteří dali podnět k zahájení řízení, a to pro nebezpečí kolize zájmů mezi takovými blízkými příbuznými a posuzovaným, jež by mohla ovlivnit i průběh řízení a ohrozit jeho nestrannost, nelze-li v některých případech vyloučit určitý osobní zájem příbuzného na rozhodnutí. Pokud se příbuzný stal podáním návrhu na zahájení řízení účastníkem tohoto řízení, je již pojmově vyloučeno, aby byl ustanoven opatrovníkem pro totéž řízení. Otázkou zůstává, zda soud jmenuje opatrovníka pro řízení i v případě, že si posuzovaný zvolí zmocněnce. V této problematice neexistuje jednotná tendence, pro šetření nákladů se soudy více kloní k zastupování posuzovaného pouze jednou osobou, přičemž takovou osobou při přezkumech svéprávnosti zpravidla zůstává stálý opatrovník, aniž by si posuzovaný zvolil obecného zmocněnce.⁴⁹ Okamžik, kdy si člověk může zvolit zmocněnce, není zákonem nijak omezen, může si jej zvolit jak na počátku řízení, tak v jeho průběhu. Stejně tak není nijak limitována možnost posuzovaného zmocněnce v průběhu řízení změnit, a to odvoláním plné moci udělené původnímu zmocněnci a zvolení si zmocněnce nového.⁵⁰ JUDr. Karel Svoboda, Ph.D.⁵¹ zastává názor, že v řízení o navrácení svéprávnosti soud člověku procesního opatrovníka ustanovit musí. Dle jeho názoru zákon totiž výslovně nesděljuje, že k ustanovení procesního opatrovníka nemá dojít, pokud má člověk omezený na svéprávnosti hmotněprávního opatrovníka. Hmotněprávní opatrovník navíc zřejmě má mít postavení samostatného účastníka řízení, protože rozsudek o návrhu na plné nebo částečné navrácení svéprávnosti se jej sice výslovně nedotýká, ale jeho oprávnění ke hmotněprávnímu zastupování opatrovance může být rozhodnutím o navrácení svéprávnosti přímo dotčeno.⁵² Právo osoby být v řízení o omezení svéprávnosti zastoupen vyplývá i z mezinárodního standardu ochrany lidských práv. Doporučení Rady Evropy č. R (2004) 10 zdůrazňuje, že osoby s duševní poruchou by měly mít právo využívat všechna svá občanská a politická práva. Je pevně stanovenou zásadou mezinárodního práva, která je výslovně uvedena v článku 14 (3) (d) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, že pokud je v sázce svoboda, osoba musí mít právo na

⁴⁹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 308

⁵⁰ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 120-121

⁵¹ soudce Krajského soudu v Plzni

⁵² Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 18 Co 88/2014

bezplatnou právní pomoc a zastoupení. Výbor OSN pro lidská práva jako monitorující orgán vykládá tento závazek tak, že se navíc vztahuje i na řízení o stanovení jejich práv a povinností v soudním řízení. Vzhledem k tomu, že požadavky stanovené v článku 14 (3) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech se považují za základní záruky spravedlivého jednání, bezplatné a účinné zastoupení by mělo být požadavkem u všech řízení o omezení svéprávnosti. Rozšíření tohoto práva i na řízení o opatrovnictví podporuje rovněž Doporučení č. R (99) 4, které stanoví, že by měly existovat přiměřené procesní pojistky na ochranu lidských práv dospělé osoby a proti případnému zneužití.⁵³ Jak vyplývá také ze *stanoviska Nejvyššího soudu ČR - NS R 3/1979*, pokud se stal příbuzný podáním návrhu na zahájení řízení účastníkem tohoto řízení, je vyloučeno, aby byl jmenován opatrovníkem pro totéž řízení.⁵⁴ Je třeba poznamenat, že jak usnesení o zahájení řízení, tak i usnesení o ustanovení procesního opatrovníka, je soud povinen doručit osobě, o jejíž svéprávnost se jedná.⁵⁵

Účastníky řízení o omezení svéprávnosti jsou podle ust. § 6 odst. 1 z.ř.s. navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech⁵⁶ má být v řízení jednáno. Jestliže je člověk, o jehož svéprávnost se jedná, rodičem nezletilého dítěte, je účastníkem řízení též toto dítě a druhý z rodičů, nedošlo-li ke zbavení rodičovské zodpovědnosti. Nezletilému dítěti soud ustanoví kolizního procesního opatrovníka. Manžela posuzovaného nelze považovat za účastníka řízení, nemá-li s člověkem, o jehož svéprávnosti se rozhoduje, společné děti nebo není-li navrhovatelem, jak vyplývá z *rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 5 Co 305/2012*. Jakmile se součástí řízení stane i řízení o ustanovení opatrovníka, je účastníkem obojího řízení i potencionální opatrovník. Ten má totiž právní zájem i na výsledku o omezení svéprávnosti, protože od něj se odvíjí rozsah jeho opatrovnických práv a povinností. Je třeba poznamenat, že jestliže však nedošlo k omezení svéprávnosti, a tím pádem ani ke jmenování opatrovníka, není osobou oprávněnou podat odvolání do rozhodnutí ve věci svéprávnosti, protože takové rozhodnutí do jeho práv a povinností nezasahuje.

⁵³ Mental Disability Advocacy Center, *Opatrovnictví a lidská práva v České republice. Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví*. 2007, 38-39

⁵⁴ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS R 3/1979

⁵⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 398/85

⁵⁶ Právy a povinnostmi se rozumějí práva a povinnosti, o kterých má být přímo rozhodnuto, a dále práva a povinnosti osob, o nichž se ve výroku soudního rozhodnutí sice nerozhoduje, ale o nichž se přece jen jedná, a které výrokem soudního rozsudku mohou být dotčeny. [Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 283]

V rozhodnutí o omezení svéprávnosti člověka, který je rodičem, soud podle ust. § 865 odst. 2 o.z. rozhodne zároveň o jeho rodičovské odpovědnosti. Podle citovaného ustanovení je poté výkon rodičovské odpovědnosti rodiče, jehož svéprávnost byla v této oblasti omezena, po dobu omezení jeho svéprávnosti pozastaven, ledaže by soud rozhodl, že se rodiči vzhledem k osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem. Výrok o omezení svéprávnosti se proto vždy dotýká jeho nezletilých dětí i druhého rodiče těchto dětí, na něhož se v případě omezení rodičovské odpovědnosti soustředí veškerá rodičovská práva. Státní zastupitelství může vstoupit do zahájeného řízení a může dát také návrh na zahájení řízení.⁵⁷

K projednání věci samé soud nařídí jednání⁵⁸. V ustanovení § 20 z.ř.s. je zákonodárcem normována zásada materiálního řízení, kdy soud může zjišťovat i další okolnosti nebo poměry účastníků než ty, jež byly tvrzeny. Účastník může, oproti standardnímu civilnímu řízení charakteristickému koncentrací řízení, uvádět rozhodné skutečnosti a označovat důkazy až do vyhlášení rozhodnutí, přičemž tím není dotčeno ani jeho právo uvádět nové skutečnosti a důkazy v odvolacím řízení. V řízení o svéprávnosti platí vyšetřovací zásada, kdy je soud oprávněn provádět i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu než ty, které byly výslovně navrženy.⁵⁹

Procesní úprava průběhu řízení o svéprávnosti částečně vychází z ust. § 187 odst. 2, 3 o.s.ř., ve znění účinném do 31. 12. 2013. Pravidlem je výslech posuzovaného, od kterého může soud upustit jen tehdy, nelze-li jej provést nebo lze jej provést, nikoliv však bez újmy pro zdravotní stav posuzovaného. Pokud posuzovaný požádá o to, aby byl vyslechnut, musí tak soud učinit vždy. V případě, že nebude proveden výslech, je nutné posuzovaného alespoň zhlédnout, přičemž o samotném zhlédnutí bude pojednááno v samostatné kapitole. Soud také vždy vyslechne znalce, podle okolností pak i ošetřujícího lékaře posuzovaného a jeho opatrovníka, případně provede další vhodné důkazy. Za vhodný se považuje postup, kdy soud nejprve učiní zjištění o osobních poměrech posuzovaného, zjistí, jak se chová v každodenním životě, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, jak se případně

⁵⁷ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 283

⁵⁸ Za účinnosti dřívější právní úpravy, dle ust. § 189 odst. 1 o.s.ř. soud nemusel nařizovat jednání z důvodu vhodnosti, pokud by se vyšetřovaný nemohl jednání zúčastnit vzhledem ke svému zdravotnímu stavu a kde by nebyla nutná přítomnost ani dalších účastníků. (Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 283-284)

⁵⁹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 284

projevuje na svém pracovišti, jak se chová v různých životních situacích a teprve následně jmenuje znalce, kterému zadá vypracování znaleckého posudku, na základě kterého soud zjistí, zda člověk trpí duševní poruchou a zda není jen přechodná. Když soud zjistí, že člověk trpí déletrvající duševní poruchou, jež způsobuje, že není schopen právně jednat, pak, jak mu to ukládá ust. § 55 odst. 2 o.z., se zabývá tím, zda mu hrozí, pokud nebude ve svéprávnosti omezen, závažná újma, a současně nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření. Se zkoumáním hrozící újmy a možného mírnějšího opatření soud zkoumá předpoklady normované v ust. § 55 odst. 1 o.z., respektive své závěry filtruje přes pravidla zde stanovená. Zkoumá zájem člověka, posoudí znovu individuálně celkovou situaci konkrétního jednotlivce a teprve poté rozhodne o omezení a stanoví jeho rozsah. Pokud soud v řízení o omezení svéprávnosti dospěje k závěru, že v daném případě postačí mírnější a méně omezující opatření, například zastoupení členem domácnosti, v rozhodnutí soud výrokem I. zastaví řízení o omezení svéprávnosti a jmenování opatrovníka a výrokem II. schválí zastoupení členem domácnosti.⁶⁰

Je třeba poznamenat, že v průběhu řízení o omezení svéprávnosti může soud svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správu majetku, je-li to nutné, aby se zabránilo vážné újmě, jak vyplývá z ust. § 58 o.z. Při aplikaci tohoto ustanovení je třeba mít na vědomí to, co platí při rozhodování o omezené svéprávnosti obecně, tedy že do autonomie vůle subjektu je třeba zasahovat co nejméně, a to jen tehdy, je-li to třeba k jeho ochraně, tedy jen v případech, kdy by posuzované osobě hrozila závažná újma. Ke svěřením provedení jednotlivých právních jednání či správy majetku soud nebude moci přistoupit okamžitě po zahájení řízení, ale až poté, co provede důkazy, z nichž vyloupe závěr o tom, že opravdu hrozí závažná újma, pokud třetí osobu provedením určitých právních jednání, případně správou majetku, nepověří. Je možné si představit situaci, kdy ze znaleckého posudku vyjde najevo, že člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat a současně bude například výsledkem posuzovaného, případně svědků zjištěno, že je třeba, aby posuzovaný učinil určité právní jednání, například uzavřel kupní smlouvu na nemovitou věc. Nebo třeba může být také z dědického spisu zjištěno, že posuzovaný zdědil značný majetek, který bude nutné spravovat. Při rozhodování soud přihlíží ke skutečnosti, zda právní jednání, které má

⁶⁰ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 284

posuzovaný činit, nespadá do kategorie běžných záležitostí, ve kterých podle ust. § 64 o.z. může člověk jednat vždy sám. Jde například o uzavírání kupních smluv, jejichž předmětem jsou věci běžné osobní potřeby, jako jídlo, ošacení, obuv, čisticí prostředky či o uzavírání smlouvy o dílo, k zajištění běžné opravy či úpravy věci apod. Pak by samozřejmě nebylo třeba svěřeni provedení takového jednání třetí osobě. V případě, kdy soud třetí osobě svěří provedení určitého právního jednání, pak tato osoba bude oprávněna jen k provedení jednání vymezeného v rozhodnutí soudu, přičemž provedením se oprávnění třetí osoby vyčerpá. Pokud třetí osobě bude svěřena správa majetku, potom se bude rozsah oprávnění řídit úpravou obsaženou v ust. § 1400 a násl. o.z. Bude platit vyvratitelná domněnka, že správce právně jedná jako zástupce posuzovaného. Soud musí v rozhodnutí vymežit, zda jde o správu prostou, kdy správce činí vše, co je nutné k zachování majetku, nebo správu plnou, kdy správce dbá o rozmnožení a uplatnění majetku v zájmu beneficenta. S ohledem na časové omezení výkonu funkce třetí osoby je na místě obvykle prostá správa majetku. Při výběru třetí osoby a správce by mělo platit totéž, co pro výběr opatrovníka. Tedy soud by měl přihlídnout k právům člověka, o jehož omezení svéprávnosti se jedná, zejména by se měl zabývat tím, zda posuzovaný sepsal předběžné prohlášení, ve kterém označil opatrovníka, případně správce. Nic soudu nebrání dospět k řešení, aby za třetí osobu zvolil tu samou osobu, kterou později jmenuje opatrovníkem. Pokud posuzovaný prohlášení nese-psal, měl by soud zjistit jeho přání v průběhu řízení, přihlídnout k jeho potřebě, zjistit, jestli člověk, kterého považuje za vhodného, bude opravdu tím, kdo bude schopen činit předmětné právní jednání, případně spravovat jeho majetek. Stejně jako opatrovníkem ani třetí osobou nemůže být vybrána osoba, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy posuzovaného. Taková osoba by mohla upřednostňovat své zájmy před zájmy člověka, kterého má zastupovat, případně jeho majetek spravovat, a ten by byl učiněným jednáním poškozen. Z důvodu možného střetu zájmů by tak nemělo být provedení právních jednání či správa majetku svěřena ani provozovateli zařízení, kde posuzovaný pobývá nebo které mu poskytuje služby, či případně osobě závislé na takovém zařízení. Je třeba poznamenat, že postavení takové třetí osoby či správce majetku je odlišné od postavení zvoleného zmocněnce posuzovaného v řízení či ustanoveného opatrovníka pro řízení, neboť opatrovník i zmocněnec vykonávají procesní úkony a nemohou provádět hmotněprávní jednání ani spravovat majetek. Naopak právě správce majetku, ani ten, kdo je oprávněn k provedení určitého právního jednání,

nebude vykonávat procesní úkony v řízení o omezení svéprávnosti. Uvedené osoby si tedy nekonkurují, nemělo by docházet ke střetu jejich zájmů. Může však nastat situace, kdy jeden člověk bude vykonávat funkci správce i funkci opatrovníka či zmocněnce. O svěření provedení určitých právních jednání či správy majetku třetí osobě soud rozhoduje usnesením.⁶¹

Jestliže soud v průběhu řízení dospěje k závěru, že nejsou dány podmínky pro omezení svéprávnosti, řízení usnesením zastaví, pokud řízení bylo zahájeno usnesením soudu. Pokud by řízení bylo zahájeno návrhem, takový by bylo třeba v konečném rozhodnutí zamítnout. O omezení svéprávnosti nebo o zamítnutí návrhu na omezení svéprávnosti soud rozhoduje rozsudkem. Je zastáván názor, že rozsudek o omezení svéprávnosti soud musí bezvýjimečně doručit i člověku, do jehož svéprávnosti zasahuje, přičemž v případě potřeby soud nesvéprávnému doručované rozhodnutí vysvětlí i jinou formou, než jeho pouhým doručením⁶². Pokud soud této povinnosti nedostojí a nesvéprávná osoba právě následkem tohoto opomenutí nepochopí smysl rozsudku, nelze mít za to, že jí byl rozsudek řádně doručen. Takový předpoklad však v některých případech naráží na neschopnost nesvéprávných osob pochopit smysl rozsudek jakýmkoli způsobem. V praxi nastávají i obtíže při doručování rozhodnutí nesvéprávným, neboť Tito jsou často neschopni i takové rozhodnutí jen přijmout.⁶³ Rozsudek je třeba vedle posuzovaného doručit i jeho zmocněnci a opatrovníkovi pro řízení a rovněž i státnímu zastupitelství, vstoupilo-li do řízení.

Rozsudek soudu o omezení svéprávnosti a jmenování opatrovníka lze napadnout odvoláním podle obecné úpravy ust. § 28 z.ř.s. ve spojení s ust. § 201 a násl. o.s.ř. V řízení nelze vyloučit ani možnost podání mimořádného opravného prostředku, tj. dovolání dle ust. § 30 z.ř.s. ve spojení s ust. § 236 a násl. o.s.ř., žaloby na obnovu řízení dle ust. § 29 z.ř.s. ve spojení s ust. § 228 a násl. o.s.ř., a žaloby pro zmatečnost dle ust. § 29 z.ř.s. ve spojení s ust. § 229 a násl. o.s.ř.⁶⁴

⁶¹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 300-302

⁶² Například pokud byl posuzovanému jmenován opatrovník z řad jeho blízkých osob, které s ním žijí ve společné domácnosti, může být rozsudek doručen této osobě s tím, že aby s ním posuzovaného seznámil jím srozumitelnou formou. [Miroslava Wipplingerová, Radka Zahradníková a Kristýna Spurná, *Zvláštní řízení soudní* (Praha: Wolters Kluwer, 2015), 36]

⁶³ Karel Svoboda, Šárka Tlášková, David Vláčil, Jiří Levý, Miroslav Hromada a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.*, (Praha: C.H.Beck), 82

⁶⁴ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 372

3.3. Náklady řízení

Podle ustanovení § 43 z.ř.s. náklady řízení, ve kterém se rozhoduje o svéprávnosti, hradí stát. Neplatí však náklady právního zastoupení, s výjimkou nákladů soudem jmenovaného opatrovníka pro řízení.

Soud může státu přiznat náhradu proti tomu, o jehož svéprávnost v řízení šlo a to v případě, lze-li takovou náhradu po něm spravedlivě žádat. Některé soudy v řízení přistupují k ukládání náhrady u osob zneužívajících návykové látky. Je však otázka, proč by měly osoby s některým typem duševní poruchy náklady hradit a jiné nikoliv.⁶⁵ Pokud si posuzovaný zvolí sám právního zástupce (nebo mu jej zvolí například někdo z rodiny), jeho náklady stát nenese. Výjimkou je náklad na procesního opatrovníka, jehož náklady stát hradí (hotové výdaje, v případě advokáta odměna dle advokátního tarifu). Soud přiznává náhradu proti tomu, o jehož svéprávnost v řízení šlo, zejména tehdy, pokud bylo řízení zahájeno pro chování posuzovaného schválně a v rozporu s účelem řízení, kdy se typicky posuzovaný snažil docílit lepšího postavení v trestním řízení nebo se vyhnout plnění svých závazků či jiných povinností. Soud přihlíží také k jiným okolnostem, například majetku posuzovaného atd. Jak vyplývá ze *stanoviska Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976*, rozhodnutí soudu musí obsahovat nákladový výrok, a to v případě jejich uložení i neuložení, přičemž závěr soudu musí být náležitě odůvodněn. V nové úpravě již není zakotvena náhrada nákladů řízení proti tomu, kdo podal zjevně bezdůvodný návrh vůči posuzované osobě, jako tomu bylo v dřívější právní úpravě pod ust. § 191 odst. 2 o.s.ř.. Tato skutečnost však nebrání posuzovanému či dalším osobám, aby nárok na náhradu škody, která jim takovýmto návrhem vznikla, uplatnili u navrhovatele.⁶⁶

Je třeba poznamenat, že řízení o svéprávnosti a jmenování opatrovníka, stejně jako i řízení o mírnějších a méně omezujících opatření, jsou osvobozena od placení soudních poplatků dle ust. § 11 odst. 1 písm. a) a f) zákona o soudních poplatcích.

3.4. Znalci a znalecké posudky

Jedním z podkladů, na základě kterých soud rozhoduje o omezení svéprávnosti, je znalecký posudek o duševním zdraví posuzovaného. Znalecký

⁶⁵ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 54

⁶⁶ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 97

posudek v této oblasti podávají znalci se specializací na psychiatrii⁶⁷. Znalec je definován jako expert (fyzická či právnická osoba), který má příslušné odborné znalosti a je zpravidla přibrán do soudního řízení v situacích, kdy jsou třeba odborné znalosti k objasnění skutečností důležitých pro rozhodnutí. Znalci podléhají právnímu režimu, který je určen zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících. Znalce do funkce jmenuje ministr spravedlnosti, který má pro určité obory zřízeny tzv. sbory pro znalecké otázky, nebo předseda krajského soudu, který k tomu byl ministrem pověřen. Seznamy znalců vedou krajské soudy, v jejichž obvodu má znalec místo trvalého pobytu. Ministerstvo spravedlnosti vede Ústřední seznam znalců, který je zaslán krajským soudům. Seznamy znalců jsou veřejně přístupné. Náležitosti znaleckého posudku jsou upraveny v ust. § 7 a § 13 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Podle této právní úpravy znalec v posudku nejdříve popíše zkoumanou skutečnost (nález) a poté formuluje svůj závěr, či odpovědi na zadané otázky (samotný posudek). Písemný posudek je svázán, jednotlivé strany jsou očíslovány a sešívací šňůra (zpravidla v barvách trikolory) je připevněna k poslední straně a přetištěna znaleckou pečeti, která obsahuje malý státní znak, jméno znalce a jeho obor. Na poslední straně je také připojena znalecká doložka, která obsahuje označení seznamu, v němž je znalec zapsán, označení oboru, v němž je znalec oprávněn podávat posudky, a číslo položky, pod kterou je úkon zapsán ve znaleckém deníku. Serióznost a profesionalita činnosti znalce může být v případě hrubého porušení nebo zneužití znalecké funkce sankcionována trestním právem dle ust. § 346 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Pokud by znalec podal nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek, spáchal by trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku, za který by mu v základní sazbě hrozil trest odnětí svobody až na dva roky nebo trest zákazu činnosti.⁶⁸

Znalecký posudek jako takový je upraven v ust. § 127 a § 127a o.s.ř.⁶⁹
V rámci řízení o svéprávnosti soudy vybírají znalce a jmenují je usnesením za

⁶⁷ Znalcem z oboru zdravotnictví v odvětví psychiatrie může být jmenován pouze odborník s úplným lékařským vzděláním, který má atestaci 2. stupně v oboru psychiatrie, za předpokladu, že absolvoval kurz pro znalce a je občanem ČR. (Slavoj Brichcín, „Soudně psychiatrická expertiza z pohledu znalecké praxe“ *Bulletin advokacie*, 1998, č. 4., 21-29)

⁶⁸ Dana Prudíková, Kateřina Smolíková, Eva Hrubá, Kateřina Plhánková, Stanislav Skalický, *Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče*, 52

⁶⁹ V občanském soudním řízení vypracování znaleckého posudku většinou zadává přímo soud, avšak stejně tak jej může předložit i účastník řízení. Pokud byl takový posudek vypracován znalcem zapsaným v seznamu znalců, má všechny náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, přihlíží se k němu stejně, jako ke

účelem podání znaleckého posudku. Proti usnesení o jmenování znalce není přípustné odvolání, avšak proti znalcům mohou účastníci podávat námitky, a to do osmi dnů od doručení usnesení. V námitkách účastník vylíčí skutečnosti, proč by ten určitý znalec měl být vyloučen z podání znaleckého posudku, a navrhně soudu důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud poté o námitkách rozhoduje usnesením, kterým příslušného znalce vyloučí či nevyloučí z podání znaleckého posudku v předmětném řízení. Proti takovému usnesení není možný opravný prostředek. Znalec je vyloučen z podání znaleckého posudku, jestliže se zřetelem na jeho poměr k věci, k účastníkům nebo k jeho zástupcům je dán důvod pochybovat o jeho nepodjatosti⁷⁰, jak vyplývá z ust. § 17 o.s.ř. V praxi se usnesení o jmenování opatrovníka zasílá stálému opatrovníkovi posuzovaného, případně jeho opatrovníkovi pro řízení či zmocněnci pro řízení, kterého si posuzovaný sám zvolí, a samozřejmě příslušnému znalci, kterého je vhodné předem kontaktovat a konzultovat s ním, zda je schopen podat znalecký posudek v určené době, a to s ohledem na množství řešených případů po účinnosti nové právní úpravy a s tím spojených přezkumů svéprávnosti u starších případů osob, které byly v minulosti soudem zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům.

Znalcům jsou pokládány otázky, na základě kterých si soud posléze vytváří ucelený obraz o duševním zdraví posuzovaného jedince, konkrétně zda posuzovaný trpí duševní poruchou, která je trvalá a nelze ji již medicínsky ovlivňovat, a dále které oblasti právního jednání mohou posuzovanému působit obtíže nebo mu přímo způsobit újmu. Otázky by znalcům měly být položeny tak, aby se týkaly pouze medicínského pohledu a nekladly na znalce požadavek o právní vhléd na daný případ. Znalcům nepřísluší věc hodnotit po právní stránce, mají soudům podat pouze odborné vyjádření na duševní zdraví posuzovaného jedince.⁷¹ Na druhou stranu však znalci nemohou setrvat pouze na odborném

každému jinému znaleckému posudku. Soud je povinen hodnotit důkaz takovým znaleckým posudkem stejně jako důkazy jiné, přičemž vyvstanou-li pochybnosti o věcné správnosti znaleckého posudku, je povinen pokusit se odstranit vzniklé pochybnosti obstaráním dalších důkazů. (Prudíková, Smolíková, Hrubá, Plhákova, Skalický, *Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče*, 51-52)

⁷⁰ Podjatost – opak nestrannosti či nezaujatosti, nedostatek schopnosti a vůle posuzovat věc zcela objektivně, kterážto vlastnost je předpokladem dobrého vykonávání jakékoli funkce orgánů svěřené. (Zdeněk Madar a kol., *Slovník Českého práva – díl II.* (Praha: Linde, 2002), 1810)

⁷¹ Na druhou stranu znalecký posudek nelze odmítnout jen proto, že znalec se nad rámec svého oprávnění vyjadřoval i k otázkám právním. Skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec takový právní názor učinil a které tak umožní soudu, aby si závěr dovodil sám. (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR R1/1998-II)

hodnocení případu, neboť z posudku má být jasné, z jakých zjištění znalci vycházeli, jakým způsobem a na základě jakých úvah ke svým závěrům dospěli.

Poté, co vešla v platnost nová právní úprava, bylo nutné, aby znění otázek pokládaných znalcům byla upravena, neboť se změnil náhled na celkové pojetí svéprávnosti a jejího omezení v tom smyslu, že nyní soudy musí v rozhodnutích konkrétně vypočítávat, ve kterých oblastech je jedinec schopen či neschopen právně jednat, a ne již pouze automaticky jedince zbavovat způsobilosti k právním úkonům, jako tomu bylo v mnoha případech při zjištění přítomnosti trvalé duševní poruchy, bez ohledu na míru ovlivnění schopnosti právního jednání. Soubor otázek odráží základní právní jednání jako je uzavírání smluv, jednání na úřadech, péči o děti a rodičovskou odpovědnost, schopnost hospodařit s majetkem či činit pořízení pro případ smrti, uzavírat manželství či osvojovat děti, volit a v neposlední řadě i rozhodovat o vlastní léčbě a zásahu do své duševní a tělesné integrity. V každém jednotlivém případě by po prostudování spisu měly být ze souboru vybírány pouze ty otázky, které vyhovují danému případu, respektive které se týkají oblastí, ve kterých by mohl být posuzovaný ohrožen, jak vyplývá z dosavadního zjištění ze spisového materiálu. Stává se však, že, nejspíše vzhledem k množství soudního nápadu, se soudy uchylují k tomu, že znalcům zadávají stále neměnný soubor otázek, který nevyhovuje požadavkům na individuálnost každého případu, a znalci mají problém s takovým vypracováváním odpovědí. Na návrh znalce může soud usnesením nařídit, aby posuzovaný byl po dobu nejvýše 4 týdnů vyšetřován ve zdravotním ústavu, jestliže je to nezbytné k vyšetření jeho zdravotního stavu, a nelze-li toho dosáhnout jinak. Proti tomuto usnesení soudu je přípustné odvolání a musí být doručeno i posuzovanému. Pokud by posuzovaný neudělal souhlas s pobytem ve zdravotnickém zařízení za účelem znaleckého pozorování, pak by soud byl nucen postupovat podle § 66 a násl. z.ř.s. a zahájit řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení ve zdravotnickém ústavu.

Hotový znalecký posudek je soudem zasílán účastníkům. Jak vyplývá z ust. § 38 odst. 1 z.ř.s. soud je povinen znalce v řízení vyslechnout, přičemž zodpovídá otázky soudu i účastníků. Při výslechu znalce se předpokládá, že není znalý procesních předpisů, proto musí být před výslechem poučen o následcích podání vědomě nepravdivého znaleckého posudku. U výslechu musí být proveden důkaz znaleckým posudkem. Nemělo by stačit, aby se znalec na posudek pouze odvolal. Znalec by měl stručně posudek shrnout a dále zodpovědět otázky mu

položené soudem či účastníky. Někdy soudci vyžadují přečíst celý posudek, což v řízení o omezení svéprávnosti znamená spíše čtení odpovědí na otázky. Předpokládá se, že znalec u výslechu potvrdí informace, které uvedl v posudku, avšak může se stát, že se odchýlí od svých závěrů, jak ukazují příklady z praxe, kdy vlivem provedeného dokazování před výslechem znalec změnil své nazírání na určitou věc. Takovou skutečnost by měl znalec však náležitě odůvodnit.⁷² Jak vyplývá z dosavadní judikatury, soud by měl umožnit znalcům, aby konfrontovali výsledky svého odborného vyšetření s ostatními výsledky dokazování a aby na základě této konfrontace bezpečně posoudili, do jaké míry projevy duševní choroby vyžadují omezení svéprávnosti⁷³.

Ze své praxe mohu poznamenat, že jsou znalci, kteří se věnují znaleckému zkoumání v řízení o omezení svéprávnosti pečlivěji a přistupují ke svým závěrům obezřetněji, na druhou stranu jsem se setkala i se znalci, kteří nejspíše vzhledem k množství zadaných posudků své výstupy odbývali stručnými závěry a stejné odpovědi užívali na více rozličných případech. Zkušený soudce dokáže po prostudování spisu rozpoznat špatně podaný znalecký posudek, který zjevně neodpovídá reálnému obrazu posuzovaného, a zvážit vypracování revizního znaleckého posudku jiným znalcem z oboru.

Jak vyplývá z *rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2774/2013*, znalecký posudek je jedním ze základních důkazních prostředků v řízení, v němž má být rozhodnuto o způsobilosti člověka činit právní úkony. Na druhou stranu je judikováno (*srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2865/2012-I, 30 Cdo 2865/2012-II*), že soud se nesmí v řízení o omezení způsobilosti k právním úkonům, dnes o omezení svéprávnosti, spokojit jen se znaleckým posudkem jako s jediným důkazem a nekriticky přejímat jeho závěry, aniž by je jinak ověřil. Musí se také zjišťovat, jak se posuzovaný skutečně chová, jak se projevuje ve styku s lidmi, jak obstarává svoji domácnost a jak hospodaří se svým majetkem, přičemž soudní znalci pak musí být při výslechu s výsledky těchto zjištění konfrontováni a k těmto skutečnostem se i vyjádřit. Osobní poměry posuzovaného soud zjišťuje především zprávou na opatrovníka, příslušníky rodiny, ošetřující lékaře, spolupracovníky či zaměstnavatele a instituce, které by mohly podat obraz o pověsti posuzovaného.⁷⁴

⁷² Lukáš Křístek, *Znalectví* (Praha: Wolters Kluwer, 2013), 203-205

⁷³ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976

⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2774/2013

Odborné posouzení duševního zdraví člověka má v praxi velký vliv na výsledek řízení, a tak v jeho průběhu je také třeba dbát na to, aby podaný znalecký posudek byl aktuální, neboť by nemusel odrážet aktuální stav posuzovaného. Proto není vhodné znalce jmenovat již na počátku řízení. Za neaktuální se považuje znalecký posudek starší rok a půl (*k tomu srovnej rozhodnutí ESLP ve věci H.F. proti Slovensku*⁷⁵).

3.5. Zhlédnutí posuzované osoby

Zhlédnutím se rozumí pokus o zjištění stavu člověka vlastním pozorováním soudu, který o omezení svéprávnosti rozhoduje.⁷⁶ Povinnost soudu zhlédnout posuzovanou osobu před vydáním rozhodnutí upravuje ust. § 55 odst. 1 o.z., v procesní rovině se jedná o ust. § 38 odst. 2 z.ř.s., které zakotvuje, že soud posuzovaného vždy zhlédne. Od soudu se očekává, že před vydáním rozhodnutí vyvine potřebné úsilí ke zjištění osobní jedinečnosti každé osoby, a to formou přímého vjemu během zhlédnutí. Tento postup přispívá k ověření si potřebných a relevantních skutečností pro rozhodování. Smyslem zákona není, aby zhlédnutí bylo pouze formalitou, ale aby se k němu přistupovalo s potřebnou opatrností a plným uznáním osobnosti každého člověka. Zhlédnutí soud nemusí provést, pokud přistoupí k výsledku posuzované osoby. Soud posuzovanou osobu vyslechne vždy, když o to požádá. Zhlédnutí se provede v rámci jiného soudního roku dle § 18 z.ř.s. Předseda senátu může z jiného soudního roku vyloučit veřejnost, tj. v tomto případě například rodinné příslušníky či personál zařízení ústavu, ve kterém je posuzovaný umístěn, což je vhodné v případě, kdy má soud pochybnosti o působení těchto osob na posuzovaného.

Vzhledem k tomu, že opatrovnická oddělení patří mezi ty nejvytíženější na soudech, je v dnešní době hojně diskutovanou otázkou, kdo má zhlédnutí provádět, zda výlučně soudce či stačí přítomnost jiného zaměstnance soudu, ve většině případů vyššího soudního úředníka či asistenta soudce. V této otázce prozatím není judikatura jednotná. *Zusnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 24.9.2014, sp. zn. 12 Co 306/2014*, vyplývá, že jestliže soudce prvního stupně

⁷⁵ V případě H. F. proti Slovensku bylo výslovně citováno Doporučení č. R (99) 4 v souvislosti s povinností konzultovat při rozhodování o způsobilosti k právním úkonům současné lékařské zprávy. V tomto případě bylo rozhodnuto, že spoléhání se na zastaralý psychiatrický posudek nepředstavovalo dostatečnou procesní pojistku na ochranu žadatelky, o jejíž způsobilost se jednalo. Dále soud dodal, že žádost o druhý psychiatrický posudek by býval byl v zájmu dané dospělé osoby. (H. F. proti Slovensku, žaloba č. 54797/00, dostupné v ASPI)

⁷⁶ Wipplingerová, Zahradníková a Spurná, *Zvláštní řízení soudní*, 35

meritorně rozhodne ve věci svéprávnosti člověka, aniž by člověka osobně zhlédl, nejde bez dalšího o takové procesní pochybení, které má za následek zrušení rozsudku a vrácení věci soudu prvního stupně k novému projednání. Na druhou stranu ke zrušení rozsudku dojde tehdy, když z obsahu spisu, a to zejména z ostatních provedených důkazních prostředků, není jasně patrné, jaký je stav posuzovaného, a je proto třeba připustit, že osobní zhlédnutí posuzovaného přímo vyřizujícím soudcem by mohlo vést k jinému rozhodnutí ve věci samé. *Ústavní soud ČR* nastínil svůj pohled k této otázce ve svém *rozhodnutí ze dne 23. března 2015, sp. zn. I. ÚS 1974/14*, kde uvedl, že se nyní nebude vyjadřovat k tomu, neboť to není předmětem ústavní stížnosti, zda výslech vyšším soudním úředníkem je v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí do zdravotního ústavu dostatečný. Nicméně uvážil, i pokud by výslech provedený vyšším soudním úředníkem byl ústavně konformní v řízení o zákonnosti převzetí, které je svázáno velmi krátkou lhůtu, nepostačuje to již v řízení o přípustnosti dalšího držení. Z rozhodnutí je patrné, že je úkolem soudce, aby se osobně seznámil s člověkem, o jehož osobní svobodě rozhoduje. Závěrem *Ústavní soud* konstatoval, že výše uvedené povinnosti obecných soudů v řízeních o přípustnosti převzetí a dalším držení ve zdravotním ústavu, obdobně jako v řízení o omezení svéprávnosti, by měly zohlednit i organizační předpisy a správu justice. Jde totiž o významnou, důležitou a často náročnou rozhodovací agendu a soudcům by měly být vytvořeny náležité podmínky pro její řádné vykonávání. Na evropské úrovni, konkrétně *Evropský soud pro lidská práva* se kloní k tomu, aby zhlédnutí prováděl výhradně soudce, neboť omezení svéprávnosti představuje takový zásah do integrity člověka, že je nutné, aby si soudce osobně potvrdil či vyvrátil skutečnosti zjištěné ze spisového materiálu. Tento požadavek odpovídá zásadě přimosti. *Rozhodnutí ESLP z roku 2008 ve věci Shtukaturov proti Rusku* se stalo jedním z klíčových rozhodnutí v otázce omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. Jedná se o první komplexní zhodnocení toho, jakým způsobem zbavení způsobilosti k právním úkonům typicky zasahuje do základních lidských práv a svobod člověka. Rozhodnutí má zásadní význam pro otázku účasti posuzovaného člověka na řízení o způsobilosti k právním úkonům, dnes o omezení svéprávnosti. Jsou stále běžné situace, kdy soudy zadají znalci otázku, zda je možné posuzovaného vyslechnout bez újmy na zdraví a doručit mu rozhodnutí. Znalec obvykle odpoví, že to možné není. Na základě této skutečnosti se soud rozhodne posuzovaného člověka nevyslechnout, a proto ho ani nepředvolá k jednání, nevyslechne a

nedoručí mu rozhodnutí. O zásahu do svéprávnosti je tak rozhodnuto bez toho, aby soudce posuzovaného vůbec spatřil, přičemž navíc se posuzovaný nemusí ani o takovém zásahu dozvědět. Ve věci Shtukaturov posuzoval soud otázku typickou i pro řízení v České republice, kdy stěžovatel nebyl předvolán na jednání, soud jej nevyslechl a ani jiným způsobem se s ním osobně neseznámil. ESLP v této otázce konstatoval, že každý posuzovaný má právo ve smyslu čl. 6 Úmluvy účastnit se řízení o způsobilosti k právním úkonům, přičemž soudce o tomto rozhodující si musí utvořit osobní názor ohledně duševní způsobilosti každého posuzovaného jedince ve smyslu seznámení se s posuzovaným, a to buď přímo na jednání či při jiném soudním roku. Výslech posuzovaného nebo jeho zhlédnutí znamená jednak uplatnění práva posuzovaného jako účastníka řízení, ale současně i prostor k utvoření osobního názoru ohledně duševní způsobilosti posuzovaného soudcem.⁷⁷ V současné době občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu ČR připravuje stanovisko k výkladu o zhlédnutí Cpjn 201/2015, které by mělo dát jasné vodítko, zda bude zhlédnutí posuzované osoby činit výhradně soudce či i jiná soudní osoba. Zatím poslední, již přepracovaný, návrh z února 2016 předkládal, aby zhlédnutí posuzovaného v řízení o jeho svéprávnosti prováděl zásadně soudce, neboť dojem, který si vytvoří vyšší soudní úředník či asistent soudce nemůže nepochybně vést k vytvoření bezprostředního dojmu soudce, který má ve věci s přihlédnutím k němu rozhodovat. Stanovisko zmiňuje, že zhlédnutí vyšším soudním úředníkem nebo asistentem soudce může být provedeno při mimořádných důvodech, kdy je zároveň naprosto nezbytné, aby v takovém řízení došlo k realizaci práva na spravedlivý proces a práva na respektování rodinného a soukromého života dle Úmluvy o ochraně lidských práva a základních svobod. Takový mimořádný postup soudu musí být v odůvodnění jeho rozhodnutí současně podrobně odůvodněn, přičemž absence takového odůvodnění bude vadou rozhodnutí. K přepracovanému návrhu stanoviska se vyjadřovala řada odborníků, například Mgr. Martina Flanderová, Ph.D.⁷⁸, která poznamenala, že takový požadavek Nejvyššího soudu ČR je naprosto mimo realitu možností okresních soudů. Pokud by se zhlédnutí nedařilo alespoň v některých případech spojit s účastnickou výpovědí posuzovaného před soudem nebo s jeho prostou přítomností při jednání soudu bez faktické možnosti účastnické výpovědi danou duševní poruchou posuzovaného, jednalo by se o

⁷⁷ Jana Marečková a Maroš Matiaško, *Komentář k Shtukaturov proti Rusku*

⁷⁸ soudkyně Okresního soudu v Táboře

fatální prodloužení délky řízení. Prodloužení délky řízení by zřejmě znamenalo i problém s dodržováním lhůt. Rovněž je třeba připomenout, že posuzovaný se ne vždy zdržuje v obvodu místně příslušného soudu, s čímž úzce souvisí otázka možnosti využití dožádání, provedení zhlédnutí dožádaným soudem. Provede jej v tomto případě vyšší soudní úředník, asistent, jak je to zcela běžné v ostatních civilních řízeních nebo to musí být soudce? Přepřacovaný návrh stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR v tomto znění opět nebyl schválen a bude opět přepřacován. Diskutuje se o možném zapracování posledního bodu vyjádření JUDr. Víta Bičáka z Nejvyššího soudu ČR, ve kterém se navrhuje, aby možnost zhlédnutí posuzované osoby jinou soudní osobou a nikoliv zásadně vždy soudcem mohla být akceptována například u osoby, o jejíž svéprávnosti bylo již dříve rozhodováno, tato osoba byla již v minulosti soudcem zhlédnuta a v probíhajícím řízení se jedná o přezkum svéprávnosti za situace, kdy zdravotní stav posuzovaného, pro který byl již v minulosti posuzovaný omezen ve svéprávnosti, je podle současných lékařských poznatků takové povahy, že nelze očekávat jeho zlepšení. Uvedený závěr o zdravotním stavu posuzovaného by však měl vyplývat z předchozího znaleckého posudku, musí být potvrzován aktuální lékařskou zprávou a nesmí být jakkoli zpochybněn ostatními provedenými důkazy, zejména pak poznatky ze zhlédnutí provedeného jinou soudní osobou.⁷⁹

Zhlédnutí by mělo být prováděno v prostředí, v němž se člověk běžně pohybuje, nikoli v jednacím síni, v níž není možné pozorovat, jak člověk zvládá životní úkony.⁸⁰ Jako asistentka soudce na opatrovnickém oddělení jsem měla možnost provést několik zhlédnutí posuzovaných osob v rámci řízení o svéprávnosti a jmenování opatrovníka, a to jak v ústavech sociální péče či v jejich bydlišti, většinou za přítomnosti rodinných příslušníků. Je třeba poznamenat, že k těmto osobám je nutné přistupovat se zvláštní opatrností a ohledem, neboť ve většině případů ani nechápou, kým a proč jsou navštěvováni. Na některých soudech jsou pro vyšší soudní úředníky vytvořeny přímo vzorové otázky, které jsou pokládány všem posuzovaným. Já jsem se se souhlasem soudcem spíše přikláníla k vedení neformálního rozhovoru, který navodí příjemnou atmosféru, a s pomocí dobře mířených otázek zjistit o posuzovaném, jak žije, jak je o něj postaráno a jak se vypořádává s různými životními úkony. Zároveň je třeba se zaměřit na prostředí, ve kterém posuzovaný žije, z čehož lze například při

⁷⁹ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR – NS Cpjn 201/2015

⁸⁰ Jiří Švestka, Jan Dvořák, Josef Fiala a kol., *Občanský zákoník - Komentář - Svazek I (obecná část)* (Praha: Wolters Kluwer, 2014), 237

přezkumu svéprávnosti usuzovat, zda je o něj opatrovníkem řádně pečováno. O zhlédnutí je sepisován protokol, který je prováděn k důkazu během soudního jednání. Z toho důvodu je třeba, aby měl vysokou úroveň a podal soudci co nejbližší a nejbližší obraz o posuzovaném. Pro vytvoření protokolu o zhlédnutí na dobré úrovni je třeba mít, dle mého názoru, zájem o tuto agendu, mít notnou dávku empatie a učit se schopnosti komunikovat s lidmi, kteří jsou stíženi takovými poruchami. Dle čl. 4 odst. 1 písm. i) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením se smluvní státy zavázaly podporovat školení odborníků a zaměstnanců, kteří pracují s osobami se zdravotním postižením, o právech uznaných v této úmluvě, s cílem zlepšit poskytování pomoci a služeb zaručených těmito právy.

Na zhlédnutí lze nazírat jako na pojistku, která umožňuje člověku, aby přes mnohé překážky, jež jsou daným případům vlastní, měl možnost alespoň jednoho přímého kontaktu se soudem, který rozhoduje o tak závažném zásahu do jeho integrity.⁸¹

3.6. Výrok rozhodnutí

Soud v řízení o omezení svéprávnosti rozhoduje rozsudkem, ve kterém vymezí rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezil, a popřípadě dobu, po kterou účinky omezení trvají. Soud rozhoduje rozsudkem o meritu věci, tedy pokud posuzovaného ve svéprávnosti omezí i pokud návrh zamítne. Rozsudkem také rozsah omezení mění nebo svéprávnost vrací. Pokud bylo řízení zahájeno bez návrhu a v jeho průběhu se ukáže, že omezení svéprávnosti není potřeba, soud dle ust. § 16 z.ř.s. řízení zastaví i bez návrhu usnesením, neboť odpadl důvod pro vedení takového řízení. Pokud byl podán návrh a navrhovatel za stejné situace na svém návrhu trvá, je třeba jej zamítnout.⁸²

Jak vyplývá z ust. § 27 z.ř.s., výrok pravomocného rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o statusové věci⁸³ fyzické nebo právnické osoby, je závazný pro

⁸¹ Miroslav Hromada a Alexander Šíma, „Praktické otázky omezování svéprávnosti,“ *Soudní rozhledy* 4 (2015): 122

⁸² Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 90

⁸³ Statusovými věcmi člověka je třeba rozumět zejména řízení, která byla do 31. 12. 2013 uvedena v ust. § 80 písm. a) o.s.ř. Jedná se o řízení, která jsou způsobilá ovlivnit osobní stav člověka, tedy řízení o rozvodu, o neplatnost manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o zrušení, neplatnost nebo neexistenci registrovaného partnerství, o určení otcovství nebo mateřství, o osvojení, o svéprávnost, o prohlášení za mrtvého, o podpůrných opatřeních, o opatrovnictví

každého. Závaznost rozhodnutí je spolu s nezměnitelností rozhodnutí jednou ze složek tzv. materiální právní moci. Závazností rozhodnutí rozumíme skutečnost, že osoby, kterým to zákon ukládá, jsou povinny se řídit pravomocným rozhodnutím o předmětu řízení. Nezměnitelnost rozhodnutí se projevuje tak, že již rozhodnutá záležitost nemůže být projednána znovu, pokud pravomocné rozhodnutí nebylo zrušeno využitím některého z mimořádných opravných prostředků. Pokud se týká vykonatelnosti, je-li rozhodnutím upravena záležitost, která se přímo nebo zprostředkovaně týká statusu osoby, nabývá vůči účastníkům i třetím osobám závaznosti až svojí právní mocí. Až právní mocí jsou totiž naplněny hmotněprávní předpoklady, aby se konstitutivní rozhodnutí soudu stalo právní skutečností.⁸⁴

Rozsah omezení by měl soud vypočítat vždy pouze negativně, tedy co již posuzovaný činit nemůže. Omezování pozitivně je nevhodné s ohledem na množství práv, které zřejmě posuzovanému zůstanou. Jedinou výjimku představuje omezení svéprávnosti v rozsahu až na obstarávání běžných záležitosti každodenního života, jako je používání hromadného dopravního prostředku a placení jízdného, kupování si věcí běžné osobní potřeby jako jídlo, ošacení, obuv, čisticí prostředky, objednání si běžné opravy věci, využívání poštovních služeb či uspokojování běžných kulturních a společenských potřeb. Již ve *stanovisku R 7/1979* se *Nejvyšší soud* vyjádřil v tom směru, že i člověk, jehož svéprávnost je omezena, bývá denně ve styku s jinými lidmi a právníckými osobami a musí denně uspokojovat své běžné potřeby, aniž by přitom byly nebo mohly být ohroženy jeho zájmy. Zpravidla jde o jednání, při nichž je prakticky vyloučeno, aby je mohl za něho obstarat někdo jiný, a u nichž by bylo v rozporu s jeho zájmem, aby si je nemohl obstarat sám. Co není posuzovanému výslovně omezeno, není rozsudkem dotčeno. Rozsah omezení lze stanovit například finanční částkou pro obecné nakládání s majetkem, také výslovným výčtem úkonů, k nimž není nesvéprávný oprávněn. Svéprávnosti nelze zbavit zcela, a tak nelze obcházet zákon pomocí široké formulace omezujícího výroku, kterým by došlo fakticky ke zbavení svéprávnosti. K vymezení rozsahu omezení svéprávnosti musí soud přistupovat šetrně a pouze v tom rozsahu, který je nezbytný pro ochranu posuzovaného. Je třeba také poznamenat, že omezení nelze

člověka, o určení data smrti či o zastupování nezletilého. (Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 62)

⁸⁴ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 61-62

stanovit progresivně do budoucna, i když je předpokladem zhoršení zdravotního stavu.⁸⁵

Je diskutabilní, zda lze omezit posuzovaného v právech vůči orgánům veřejné správy. Zřejmě by takové omezení nemělo být uloženo s ohledem na skutečnost, že nemůže být ve prospěch posuzovaného. Stejně tak nelze omezit základní práva člověka. Obecně lze omezit posuzovaného v uzavírání určitého smluvního typu, přičemž je třeba brát ohled na důsledky takového omezení, když například omezení uzavřít kupní smlouvu fakticky znemožní posuzovanému nákup i drobných, avšak základních životních potřeb.⁸⁶

Při rozhodování o omezení svéprávnosti se soud musí zaměřit a do výroku pojmout odpovědi na stav a schopnosti daného jedince. Je třeba zjistit, zda posuzovaný trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, dále zda tato porucha omezuje jeho schopnost se rozhodovat, dále jestli posuzovaný může nakládat samostatně s finančními prostředky a do jaké výše, zda může spravovat své jmění, aniž by mu hrozila závažná újma a v jakém rozsahu, a zda je schopen porozumět důsledkům uzavření smlouvy (kupní, darovací aj.). Tyto otázky nejsou ničím novým, pokládaly si je soudy i za účinnosti předchozí právní úpravy do 31. 12. 2013. Od 1. 1. 2014 však již nestačí, jestliže soud svéprávnost posuzovaného omezí jen jako omezení práva disponovat s finančními prostředky jen do určité částky, aniž by zároveň vymezil do jakých typizovaných smluvních vztahů je člověk způsobilý vstupovat. Je vhodné, aby soud při omezování svéprávnosti v tomto případě určil omezení s nakládáním s majetkem. Uvádí-li se ve výroku rozsudku jen nakládání s věcmi a nakládání s penězi, vzniká pochybnost, jak je to s nakládáním majetkovým, případně jinými právy. Omezení nakládání s penězi v sobě nezahrnuje i omezení nakládání s věcmi a naopak. Pro označení předmětu nakládání by proto soudy měly užívat jednotného pojmu majetek, který v sobě zahrnuje vše, co může být předmětem majetkových právních vztahů, peníze a další finanční prostředky, movité i nemovité věci, majetková práva a jiná práva majetkové povahy, právo na zaplacení pohledávky, právo na pozůstalost apod. Ve spojení s pojmem majetek by pak soud měl použít pojem nakládat, namísto výrazů jako hospodařit či užívat. Pokud se týká darování, podle ust. § 2066 o.z. je osoba omezená ve svéprávnosti způsobilá darovat a přijmout dar malé hodnoty nebo dar vzhledem k okolnostem obvyklý. Podstatou je, že člověk je bez ohledu

⁸⁵ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 90-91

⁸⁶ tamtéž

na svéprávnost vždy způsobilý k darování, běžnému v mezilidských vztazích. Pokud je člověk omezený ve svéprávnosti tak, že není schopen nakládat s majetkem přesahujícím hodnotu 10.000,- Kč, tak může darovat i věc takové hodnoty, a to přesto, že nejde o hodnotu malou a nemusí jít také o dar vzhledem k okolnostem obvyklý. Soud si dále musí zodpovědět otázku, zda existuje konkrétní osoba, která je ochotna posuzovanému asistovat při jeho právním jednání, a to tak aniž by posuzovaný byl omezen ve svéprávnosti. Současně je podmínkou, aby posuzovaný byl schopen za asistence této osoby právně jednat. Poté soud musí zvážit, zda je v lepším zájmu člověka omezit ve svéprávnosti ohledně určitého okruhu právních jednání či postačí, pokud bude jeho svéprávnost omezena jen ve vztahu k určité záležitosti a po určitou dobu. Pro účely rozhodování o jmenování vhodného opatrovníka soud musí vážit, zda duševní porucha omezuje posuzovaného ve schopnosti projevit přání. V rozhodnutí o jmenování opatrovníka by soud alespoň rámcově měl vymezit, v jakém rozsahu je opatrovník povinen respektovat přání člověka omezeného na svéprávnosti, jemuž byl jmenován. Dále by soud měl věnovat pozornost, zda posuzovaný je schopen pracovní činnosti, v jakém rozsahu a zda je schopen v této souvislosti právně jednat, a dále zda je schopen rozpoznat potřebu uzavírat smlouvy o poskytování sociálních služeb, či rozhodovat o vlastní léčbě a zásahu do své duševní a tělesné integrity. Dle dikce zákona, má-li být zasaženo do integrity zletilé osoby, která není plně svéprávná a která zákroku vážně odporuje, nelze zákrok (zásah do integrity) provést bez souhlasu soudu, třebaže opatrovník se zákrokem souhlasí. Omezení by se mělo vztahovat jen na zákroky, které jsou závažné, hrozí-li v souvislosti s nimi závažná újma a jejich provedení reálně hrozí, tedy konkrétní plánovaný zásah, u kterého je vyžadován písemný souhlas. Oproti tomu v případě, kdy mají být člověku s omezenou svéprávností poskytnuty zdravotní služby, které spočívají v poskytnutí neodkladné péče, která není péčí podle ust. § 38 odst. 4 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (*dále též „zákon o zdravotních službách“*) nebo akutní péče, a souhlas opatrovníka nelze získat bez zbytečného odkladu, rozhodne o jejich poskytnutí ošetřující zdravotnický pracovník. Ustanovení § 38 zákona o zdravotních službách upravuje hospitalizaci pacienta a poskytování zdravotních služeb bez souhlasu a použití omezovacích prostředků, přičemž v odstavci 3 a 4 upravuje případy, kdy lze bez souhlasu poskytnout neodkladnou péči člověku s omezenou svéprávností, kdy jde o neodkladnou péči v případě léčby vážné duševní poruchy, pokud by

v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta a zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví. Je vhodné poukázat na rozdíl mezi souhlasy v ust. § 35 a § 38 zákona o zdravotních službách, kdy rozdíl je v tom, že podle ust. § 38 souhlas nemusí být dán vůbec, kdežto podle ust. § 35 souhlas nemusí být dán, nelze-li jej získat bez zbytečného odkladu. Z ust. § 99 o.z. však vyplývá, že je-li život člověka v náhlém a patrném nebezpečí a nelze-li souhlas ve stavu nouze získat ani v jiné stanovené formě, lze okamžitě zakročit, pokud to je v prospěch zdraví dotčené osoby nezbytné. Zřejmě běžná ošetření u lékaře by měla podléhat režimu běžných záležitostí každodenního života, tedy i nesvéprávná osoba by si je měla zařizovat sama, například jít k lékaři, když jej bolí v krku. Pokud se týká specifických zdravotních služeb, osoba omezená ve svéprávnosti při poskytování zdravotních služeb v rodičovské odpovědnosti nemůže být příjemkyní umělého oplodnění ani anonymním dárcem zárodečných buněk. K tomu, aby žena nemohla být příjemkyní umělého oplodnění ani dárkyní zárodečných buněk, je třeba výroku soudu, který ji omezí ve svéprávnosti, pokud jde o poskytování zdravotních služeb nebo o rodičovskou odpovědnost. Osobě s omezenou svéprávností k právním jednáním tak, že není způsobilá posoudit poskytnutí zdravotních služeb, popřípadě důsledky jejich poskytnutí, lze provést jen sterilizaci ze zdravotních důvodů, a to na základě písemného souhlasu jeho opatrovníka. V případě kastrace u pacienta omezeného ve svéprávnosti postačí rozhodnutí o omezení svéprávnosti v jakémkoliv rozsahu. Chirurgické úkony směřující ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů se provedou pacientovi s omezenou svéprávností na základě písemné žádosti opatrovníka, přičemž tím není dotčena potřeba kladného stanoviska odborné komise a souhlasu soudu, který je místně příslušný poskytovateli. Při zjišťování schopností posuzované osoby je vhodné se také zaměřit na skutečnost, zda je schopna obstarávat si své záležitosti, pokud se týká jednání na úřadech v souvislosti s podáváním žádosti o přiznání dávek státní sociální podpory, vyřizování dokladů apod., a zda je schopna porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb, včetně možnosti volit a být volena. Při rozhodování o tom, zda má být omezena svéprávnost člověka k uzavření manželství, je rozhodujícím kritériem nikoliv míra reálné neschopnosti posuzovaného právně jednat a zcela pochopit smysl manželství, ale to, zda jeho zdravotní stav nebrání naplnění alespoň některého z účelů manželství a zda je

uzavření manželství v zájmu člověka omezeného ve svéprávnosti⁸⁷. Z této okolnosti plyne, že o schopnosti posuzovaného uzavřít manželství by soud měl rozhodnout nikoliv v prvotním rozsudku o omezení svéprávnosti, ale až v případně následujícím řízení, které se uskuteční poté, co nesvéprávný projeví úmysl vstoupit do manželství s konkrétní osobou. Teprve v tuto chvíli může soud posuzovat, zda manželství člověka omezeného ve svéprávnosti s konkrétní osobou může naplnit účel sňatku a zda je manželství k jeho prospěchu. V řízení je také potřeba zjistit, jak duševní porucha posuzovaného zasahuje do jeho rodičovské odpovědnosti, pokud se týká péče o dítě, ochrany dítěte, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště a jeho zastupování a spravování jeho jmění. Jestliže soud při rozhodování v rozporu s dikcí zákona v ust. § 865 a násl. o.z. výslovně nerozhodne o omezení nebo o zbavení svéprávnosti člověka k výkonu rodičovské odpovědnosti, zůstane rodičovská odpovědnost zcela zachována. Samotná skutečnost, že rodič není reálně schopen realizovat svou rodičovskou odpovědnost, není důvodem pro omezení nebo zbavení této odpovědnosti, pokud takový výrok nepřispěje k lepšímu naplnění zájmu dítěte. S tímto souvisí potřeba zjistit, zda je posuzovaný schopen osobního styku s dítětem, v jakém rozsahu, v jakém prostředí, případně za čí přítomnosti, neboť právo a povinnost rodiče se osobně stýkat s dítětem je součástí rodičovské odpovědnosti. Zpravidla bude v zájmu dítěte, aby se s rodičem v přiměřeném prostředí a rozsahu stýkalo, i když byl rodič na svéprávnosti omezen na maximální možnou míru. Proto bude pravidlem, že soud svéprávnost posuzovaného ve vztahu k rodičovské odpovědnosti omezí ohledně styku s dítětem jen zčásti, když zároveň definuje kdy, kde a za jakých okolností se dítě bude s rodičem stýkat, přičemž zúčastněným osobám uloží povinnost učinit kroky k zabezpečení a realizaci takového styku. Je třeba poznamenat, že jestliže soud zbaví rodiče svéprávnosti ohledně rodičovské odpovědnosti, aniž by výslovně rozhodl o jeho právu se stýkat s dítětem, rodič právo styku s dítětem ztrácí. Rozhodnutí o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem je možné uskutečnit až v rozsudku, kterým je upraven rozsah rodičovské odpovědnosti člověka omezeného ve svéprávnosti ve vztahu k jeho konkrétnímu dítěti, nikoliv již v rámci prvotního výroku o omezení svéprávnosti, které předchází narození dítěte. Je potřeba také zjistit, zda je posuzovaný schopen pochopit význam a důsledky institutu osvojení dítěte včetně souhlasu s jeho

⁸⁷ Tato skutečnost vyplývá i z předchozí právní úpravy, konkrétně z ust. § 14 odst. 3 věta druhá zákona o rodině, dle kterého člověku omezenému ve způsobilosti má být umožněn vstup do manželství, jestliže účel manželství bude naplněn. (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině)

osvojením, neboť právo dát souhlas s osvojením náleží biologickému rodiči dítěte a lze je pokládat za přirozenou součást rodičovské odpovědnosti. Rodič o toto právo přichází jen tehdy, když byl výslovně zbaven svéprávnosti i ohledně práva udělit souhlas s osvojením. Nepostačí tedy, když rodič byl zbaven svéprávnosti ohledně výkonu rodičovské odpovědnosti. Protože rozhodnutí o svéprávnosti má být komplexní, měl by soud do výroku pojmout i posouzení, zda je posuzovaný schopen pochopit význam a důsledky institutu otcovství, jeho popření a určení. Z ust. § 780 o.z. nicméně vyplývá, že prohlášení o svém otcovství může muž, jehož svéprávnost byla omezena, učinit jen před soudem. Soud podle okolností případu následně posoudí, zda tento muž je schopen prohlášení uskutečnit sám, nebo zda má za něj jednat opatrovník. Z této formulace vyplývá, že soud v řízení o určení otcovství je oprávněn si posoudit jako předběžnou otázku, zda muž omezený ve svéprávnosti může deklarovat své otcovství, a to i tehdy, když o míře jeho svéprávnosti v tomto směru nebylo výslovně rozhodnuto. Taková koncepce je výjimkou z trendu, podle kterého k vyřešení otázky osobního stavu může dojít jen v řízení, v němž je statusová otázka přímým předmětem řešení. Jestliže k takovému výslovnému verdiktu soudu uskutečněnému od 1. 1. 2014 nedošlo, je třeba s výjimkou právě zmíněné výjimky, mít za to, že člověk v dané záležitosti není omezen ve svéprávnosti. Soud by se měl dále zabývat otázkou, zda je posuzovaný schopen pořizovat pro případ smrti a pokud ano, v jakém majetkovém rozsahu. Dle ust. § 1525 o.z. nesvéprávný až na výjimečné situace není způsobilý taková pořízení činit. Citované ustanovení je třeba vykládat v kontextu s ust. § 1527 o.z., kdy je vycházeno ze závěru, že k nezpůsobilosti činit pořízení pro případ smrti dochází jen na základě výslovného verdiktu soudu o tom, že pořizovatel je v tomto svém právu omezen ve svéprávnosti nebo je svéprávnosti v tomto směru zcela zbaven. Výrok o pořizovací způsobilosti je tedy nezbytnou náležitostí rozsudku o omezení svéprávnosti. Je však třeba poznamenat, že ani výrok o omezení nebo zbavení svéprávnosti uskutečnit pořízení není absolutní překážkou vzniku závěti. Podle ust. § 1527 o.z. ten, kdo byl na svéprávnosti omezen tak, že není způsobilý pořizovat, může přesto platně pořídit v jakékoliv formě, pokud se uzdravil do té míry, že je schopen projevit svoji vůli. Právě zmíněné je výjimkou ze zásady, že člověk omezený ve svéprávnosti nemůže činit právní jednání, ve kterých byl výrokem soudu omezen, aniž by tento výrok pozbyl účinků uplynutím doby nebo právní moci rozsudku, kterým se mu navrácí svéprávnost. Schopnost pořizovatele, který byl zbaven svéprávnosti učinit

prohlášení, si soud (soudní komisař) posoudí v rámci dědického řízení jako předběžnou otázku, například na základě znaleckého posudku. Jestliže nebude z dostupných důkazů jisté, zda nesvéprávný byl schopen testovat, v pochybnostech soud vychází z toho, že ke změně jeho reálné pořizovací schopnosti od původního rozsudku o omezení svéprávnosti nedošlo. Jinak dle ust. § 1528 odst. 1 o.z. člověk omezený v právu pořizovat případně nakládat s majetkem do určité částky, musí v rámci omezení pořídit formou veřejné listiny. Podle druhého odstavce téhož ustanovení, kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů, nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může v rozsahu omezení pořizovat v jakékoliv předepsané formě, nejvýše však o polovině pozůstalosti. Zbývající část pozůstalosti případně zákonným dědicům. Výjimkou je skutečnost, že by měl jako zákonný dědic dědit jen stát, v tomto případě může zůstavitel pořídit o celé pozůstalosti. Pokud se týká dědické smlouvy, osoba omezená ve svéprávnosti ji může uzavřít a závazek z ní změnit pouze se souhlasem opatrovníka.⁸⁸

Soud může člověka omezit ve svéprávnosti i ve vztahu k procesním úkonům. Ustanovení § 22 a násl. o.s.ř. upravuje procení způsobilost, která určuje, kdo je oprávněn před soudem samostatně jednat a kdo musí být v řízení zastoupen. Rozsah procení způsobilosti⁸⁹ se odvíjí od rozsahu svéprávnosti. Plnou procení způsobilost má ten, kdo má svéprávnost v plném rozsahu, respektive, jehož svéprávnost není omezena. Pokud není rozhodnutím soudu svéprávnost omezena, je třeba na osobu pohlížet jako na procesně způsobilou. V případě, že předmět řízení spadá do rozsahu, v němž je osoba omezena, musí být zastoupena jmenovaným opatrovníkem.⁹⁰

V praxi je však zastáván i názor, že není správný postup těch soudů, které určují rozsah omezení způsobilosti občana tak, že vedle omezení způsobilosti ve sféře hmotného práva vyslovují i omezení jeho způsobilosti jednat samostatně před soudy, tedy jeho procesní způsobilost (k tomu srovnej *stanovisko Nejvyššího*

⁸⁸ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 90-95

⁸⁹ Fyzická osoba, která je způsobilá vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti, má procesní způsobilost, ledaže by způsobilosti k právním úkonům byla pravomocným rozhodnutím soudu zbavena. Fyzická osoba, která byla pravomocným rozhodnutím soudu ve způsobilosti k právním úkonům omezena, pak má procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém zůstala zachována její způsobilost vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1637/2011)

⁹⁰ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 297

soudu – NS Cpj 301/77). Na toto stanovisko navázal *rozsudek Krajského soudu v Ostravě sp. zn. 7 Co 538/97*, ve kterém krajský soud uvedl, že soud může výrokem rozsudku zbavit fyzickou osobu způsobilosti k právním úkonům nebo ji v této způsobilosti omezit. Výrok rozsudku o omezení způsobilosti fyzické osoby jen ohledně samostatného jednání před soudy a úřady je však v rozporu se zákonem. Praxi omezování procesní způsobilosti ostře kritizuje i *Ústavní soud ČR*. Ve svém *nálezu sp. zn. IV. ÚS 412/04* posuzoval rozsudek okresního soudu, kterým byl stěžovatel omezen ve způsobilosti k právním úkonům tak, že je oprávněn pouze nakládat s finančními prostředky, movitým a nemovitým majetkem. Okresní soud tento postup zdůvodňoval tím, že znalecký posudek nezjistil, že by stěžovatel nebyl schopen racionálně hospodařit s finančními prostředky v plném rozsahu. V důsledku své choroby však není schopen racionálně řešit právní spory. Ústavní soud ČR v tomto případě, podobně jako stěžovatel, nenalezl jiný reálný účel takového výroku, než je zamezení stěžovateli v obtěžování soudu, popřípadě dalších státních orgánů. Dle Ústavního soudu ČR je třeba vždy zodpovědět otázku, zda je rozhodnutím sledovaný cíl legitimní a nezbytný ve svobodné demokratické společnosti. V tomto případě Ústavní soud ČR shledal, že napadené rozhodnutí nelze aprobovat v tom smyslu, že by sledovalo legitimní účel, respektive nejde o rozhodnutí sledující prosazení cíle, který je nezbytný pro svobodnou demokratickou společnost. Obtěžování soudu, popřípadě dalších orgánů veřejné moci, byť i množstvím ne vždy logických podání, nelze řešit popřením subjektivity jednotlivce. Právní subjektivita totiž musí pokrývat i právo jednotlivce na rozvoj jeho osobnosti v podobě interakce s veřejnou mocí. Osoba definovaná právní subjektivitou má totiž bezesporu právo na svobodné jednání. Brání-li se veřejná moc obtížné komunikaci se stěžovatelem tak, že zkrátí jeho subjektivitu způsobem, že svou komunikaci se stěžovatelem ukončí svým autoritativním výrokem, jímž stěžovateli odejme část jeho právní osobnosti, nelze takový postup shledat v souladu s cílem, který je nezbytný ve svobodné a demokratické společnosti. Tyto závěry pak *Ústavní soud ČR* zdůraznil v *nálezu sp. zn. II. ÚS 1191/08*.⁹¹

Praxe se kloní k principu, podle něhož musí být výrok o omezení svéprávnosti jedinečný, adresný a skutečně vystihující osobnost člověka omezeného ve svéprávnosti. Pokud není z výroku o omezení svéprávnosti naprosto zřejmé, zda ohledně určitého právního jednání je člověk zbaven

⁹¹ Maroš Matiaško, *Komentář k Salontaji-Drobnjak proti Srbsku*

svéprávnosti, má se za to, že člověk ohledně takového právního jednání zbaven svéprávnosti není. O omezení svéprávnosti má soud rozhodovat s přihlédnutím k aktuální situaci posuzovaného. Proto bude častým jevem, že soud ve svém rozhodnutí člověka omezí jen v určitých oblastech právního jednání a posléze, vznikne-li potřeba omezit svéprávnost člověka i v oblastech, kde to původně nebylo potřeba⁹². Dojde-li soud po zodpovězení veškerých výše uvedených otázek k závěru, že svéprávnost člověka má být omezena v maximálním možném rozsahu, tedy s výjimkou záležitostí každodenního života, může svůj výrok omezit na konstatování, že svéprávnost člověka se zcela omezuje, s výjimkou obstarávání záležitostí každodenního života. Je-li výrok formulován takovým způsobem, zbavuje člověka svéprávnosti jen ohledně záležitostí, na které soud měl a mohl v době svého rozhodování pomyslet. Ohledně jiných záležitostí by bylo třeba nového a adresného verdiktu o omezení svéprávnosti.⁹³

Jestliže později vyjde najevo, že pro omezení svéprávnosti nebyly dány podmínky, soud rozsudek, kterým byla svéprávnost omezena, zruší. Oproti tomu, se zamítavý rozsudek soud neruší. Zrušení rozsudku soud činí z úřední povinnosti, tedy i tehdy, pokud vlastní činností zjistí, že rozsudek neměl být vydán. Rozhodnutí, kterým se zrušuje původní nesprávné rozhodnutí, má zpětnou účinnost v tom směru, že se po jeho právní moci hledí na osobu, která byla dříve omezena ve svéprávnosti tak, jako by nikdy nebyla omezena, a to se všemi důsledky. Jedná se o navrácení stavu před omezením svéprávnosti, nikoli o její vrácení. Dodatečná změna okolností je důvodem pro změnu nebo zrušení původního rozsudku nikoliv podle ust. § 42 z.ř.s., ale na základě ust. § 60 o.z. Podle komentovaného ustanovení soud ke změně rozhodnutí přistoupí tehdy, pokud se okolnosti změní tak, že nadále bude omezení svéprávnosti nutné v zájmu člověka, jenž je ve svéprávnosti omezen, ale bude třeba jej omezit v jiném rozsahu. Tímto rozhodnutím může dojít k omezení rozsahu omezení nebo jeho rozšíření či jinému obsahovému vymezení. Ke zrušení rozhodnutí soud přistoupí, pokud úplně odpadnou důvody omezení jeho svéprávnosti. Může dojít k tomu, že

⁹² Příkladem může být situace, kdy soud rozhoduje o míře svéprávnosti člověka ve věci rodičovské odpovědnosti až poté, co se dítě skutečně narodí. K rozhodnutí o omezení nebo zbavení svéprávnosti rodiče k výkonu rodičovské odpovědnosti nemůže dojít dříve proto, že hlavním kritériem pro rozhodnutí, zda má být rodič ve vztahu k odpovědnosti za dítě omezen nebo zbaven svéprávnosti, je zájem dítěte, který lze zjišťovat až po narození dítěte. Ze stejného důvodu je třeba o omezení nebo zbavení svéprávnosti rodiče k výkonu rodičovské odpovědnosti rozhodovat u každého dítěte zvlášť. (Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 94-95)

⁹³ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 95

zdravotní stav osoby selepší, nebo nezlepší, ale nebude v jeho zájmu, aby byl nadále omezen ve svéprávnosti. Rozhodnutí má vždy účinky ex nunc. Vedle tohoto rozhodnutí podle ust. § 60 o.z. stojí rozhodnutí podle ust. § 42 z.ř.s., které upravuje zrušení rozsudku o omezení svéprávnosti v případě, že vyjde později najevo, že pro omezení svéprávnosti nebyly podmínky. Toto ustanovení vychází z ust. § 190 o.s.ř. ve znění účinném do 31. 12. 2013. Oproti rozhodnutí dle ust. § 60 o.z. má rozhodnutí podle ust. § 42 z.ř.s. účinky ex tunc.⁹⁴

Je třeba poznamenat, že posuzovaný musí být označen i ve výroku rozhodnutí, nikoliv pouze v záhlaví, a to tak, aby nemohl být zaměněn s jinou osobou⁹⁵. Vzhledem k tomu, že podle nového občanského zákoníku je omezení svéprávnosti pojato jako dočasné, nejdéle na dobu tří let, měl by rozsudek o omezení svéprávnosti obsahovat rovněž dobu, po kterou účinky omezení svéprávnosti trvají.⁹⁶ Rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti člověka nemůže být vydáno se zpětnou účinností.⁹⁷

3.7. Opatrovníci

Významnou změnu přinesl nový občanský zákoník i v úpravě opatrovnictví. V občanském zákoníku účinném do 31. 12. 2013 totiž bylo zakotveno pouze pravidlo, že opatrovník se musí chovat jako správný hospodář a že mezi opatrovníkem a opatrovancem nesmí být konflikt zájmů. Vše ostatní bylo dovozováno pouze výkladem zákona. Důsledkem takového stavu byla negativní praxe, kdy opatrovníci přesahovali svoji pravomoc a zasahovali tak do práv opatrovanců, nebo naopak neplnili své povinnosti tak, jak by měli. Tato praxe vyvstala z neznalosti základních standardů v opatrovnictví na straně opatrovníků, z rozporů v názorech u opatrovnických soudců a z mylných představ samotných opatrovanců. Zároveň v systému chyběla efektivní kontrola, která by takové zásahy či porušení řešila a tím by zároveň vytvářela i judikaturu v této oblasti.

⁹⁴ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 304

⁹⁵ Je nutné, aby z výroku rozsudku bylo jednoznačně patrné, kterého člověka se věc týká, a aby byla vyloučena jakákoli možnost záměny s jiným člověkem. Člověka je proto třeba označit přímo ve výroku rozsudku, nikoliv jen v záhlaví rozsudku, a to jeho plným jménem a příjmením. Je nutné uvést i datum a popřípadě i místo jeho narození, přičemž tyto skutečnosti, které zůstávají neměnné, jsou ve spojení s jeho jménem a příjmením dostačující pro řádnou identifikaci. (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976)

⁹⁶ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 95

⁹⁷ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS 3 Cz 106/75

Toto naprosto nedostatečné vymezení pravomocí opatrovníka odstranila právě nová právní úprava.⁹⁸

V rozhodnutí o omezení svéprávnosti soud člověku jmenuje opatrovníka. Zákon soudu ukládá, aby při výběru opatrovníka přihlédl k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch a zároveň aby dbal, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi. Toto ustanovení § 62 o.z. odráží judikaturu, podle níž v případě, že soud vydal rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určil osobu, jejímž prostřednictvím bude člověk nadále vykonávat svá práva, nemůže jeho rozhodnutí s ohledem na působení čl. 5 Listiny základních práv a svobod bránit člověku přímo se domáhat ochrany svých práv⁹⁹. Při výběru opatrovníka má soud přihlédnout k přáním opatrovance, přičemž v případě, že sepsal předběžné prohlášení, ve kterém opatrovníka označil, bude vycházet z tohoto prohlášení. Pokud člověk prohlášení nese-psal, soud zjistí jeho přání a přihlédne k jeho potřebě a ke schopnosti opatrovníka funkci řádně vykonávat. Vedle přání člověka stíženého duševní chorobou přihlédne soud i k podnětům jeho blízkých osob, u kterých je předpoklad, že sledují jeho zájem.¹⁰⁰ Doporučení Rady Evropy č. R (99) 4 stanoví, že při hodnocení vhodnosti opatrovníka by se mělo zejména přihlížet k jeho schopnosti zajistit a prosazovat zájmy a prospěch dané dospělé osoby. Rada také navrhuje, aby státy zajistily dostatek kvalifikovaných opatrovníků, například zakládáním školících sdružení. Přání dospělé osoby ohledně výběru člověka, který ji má zastupovat nebo jí pomáhat, mají být zohledněna a v maximální možné míře náležitě respektována.¹⁰¹ Vysvětlující memorandum k Doporučení upozorňuje, že je sice třeba uznat a ocenit velmi významnou a nezastupitelnou roli příbuzných, zákon však musí předvídat, že v některých rodinách existují ostré střety zájmů a rozpoznat, jaké nebezpečí tyto střety mohou představovat.¹⁰² Zásada 9 Doporučení č. R (99) 4 stanoví, že je třeba také zjistit a náležitě respektovat minulá i současná přání a city

⁹⁸ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 34

⁹⁹ Ústavní soud ČR ve svém rozhodnutí sp. zn. ÚS IV. ÚS 412/04 judikoval, že článek 5 Listiny základních práv a svobod stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva. Pokud by tak soud neučinil, nemůže jeho rozhodnutí s ohledem na působení čl. 5 Listiny bránit omezovanému přímo se domáhat ochrany svých práv. (Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 412/04)

¹⁰⁰ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 310

¹⁰¹ Doporučení Rady Evropy č. R (99) 4

¹⁰² Vysvětlující memorandum k Doporučení Rady Evropy č. R (99) 4

dospělé osoby. Tato zásada platí pro všechna stádia zřizování a výkonu opatrovnictví, ale také je obzvláště důležitá při výběru osoby, která má být ustanovena jako zástupce.¹⁰³ Je důležité sledovat vztah opatrovníka a opatrovance v tom smyslu, zda nebude evidentní, že jejich zájmy jsou v rozporu, že opatrovník jako osoba blízká nesleduje prospěch opatrovance. Konečně soud by měl dbát o to, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi. Pro možný střet zájmů opatrovance a opatrovníka nelze jmenovat ani provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení, tj. například jeho zaměstnanec¹⁰⁴. Pokud mezi opatrovníkem a opatrovancem hrozí střet zájmů, jmenuje soud dle ust. § 460 o.z. kolizního opatrovníka, který zajistí, aby nebyly poškozeny zájmy opatrovaného.¹⁰⁵ Jedná se například o situace, kdy je opatrovníkem sourozenec opatrovance a oba budou vystupovat jako dědicové ve stejném dědickém řízení, nebo pokud by chtěl opatrovník něco prodat či koupit od opatrovance, nebo by byli spoluvlastníky. Tyto situace jsou dočasné, takže pomínou a stálý opatrovník bude moci nadále svoji funkci vykonávat.¹⁰⁶ Jak stanovilo *rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 3871/2010*, při výběru opatrovníka podle ustanovení § 192 o.s.ř. musí soud dbát především o to, aby skýtal záruky, že se své funkce zhostí v souladu s účelem opatrovnictví a že zajistí všestrannou a efektivní ochranu práv a oprávněných zájmů opatrovance. Tyto předpoklady přitom může splňovat jen ten, kdo vůči opatrovanci nemá protichůdné zájmy, tedy ten, jehož zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovance. Z opatrovnictví ovšem nevylučuje opatrovníka ojedinělý a dočasný rozpor se zájmy opatrovance. Funkci opatrovníka nemůže vykonávat jen ten, kdo z důvodů soustavnější a dlouhodobější povahy má s opatrovancem protichůdné zájmy, takže je tu nebezpečí, že opatrovník nebude vůbec nebo po delší období způsobilý jednat jménem opatrovance a hájit jeho práva a oprávněné zájmy.

V problematice jmenování opatrovníka často vyvstává otázka, kolik opatrovníků je možné jmenovat jednomu opatrovanci. Podle ust. § 464 odst. 1 o.z. nejedná-li se o správu jmění, lze osobě jmenovat pouze jediného opatrovníka.

¹⁰³ Doporučení Rady Evropy č. R (99) 4

¹⁰⁴ Tato úprava vychází z ust. § 284f odst. 1 ABGB, dle kterého zmocněnec nesmí být v závislém poměru nebo jiném úzkém vztahu se zdravotnickým zařízením, domovem nebo jiným zařízením, ve kterém zmocnitel pobývá nebo které mu poskytuje péči.

¹⁰⁵ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 310-311

¹⁰⁶ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 15

Člověk může mít jednoho opatrovníka, který bude opatrovat jeho osobu, a jednoho nebo více opatrovníků, kteří budou spravovat jeho jmění. Rovněž je možné jmenovat člověku pouze jednoho opatrovníka, a to jak pro správu jmění, tak i pro opatrování člověka jako takového. V případě, kdy má člověk opatrovníka pro správu jmění i opatrování osoby, bude před soudem jednat vždy opatrovník osoby, a to i když se záležitost bude týkat spravovaného jmění. Opatrovníka pro správu jmění nelze jmenovat tomu, kdo si sám opatřil správce jmění. Výjimku však představují situace, kdy správce jmění není znám, odmítl jednat v zájmu opatrovaného nebo zanedbával povinnost, případně nemohl-li by jmění spravovat. Je třeba poznamenat, že jmenuje-li soud více opatrovníků a nerozhodne ve kterých záležitostech je každý z nich způsobilý právně jednat za opatrovance samostatně, jsou opatrovníci povinni jednat společně, jak vyplývá z ust. § 464 odst. 2 o.z.¹⁰⁷

Lze poznamenat, že oproti předchozí právní úpravě zákon upouští od toho, že opatrovník je soudem „ustanoven“, nyní se nově hovoří o tom, že opatrovníka soud „jmenuje“. Cílem opatrovnictví je ochrana zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv, a tak je velmi důležité věnovat výběru opatrovníka náležitou pozornost.

3.7.1. Doporučené postupy po jmenování do funkce

Poté, co je opatrovník jmenován soudem do funkce, obdrží listinu o jmenování opatrovníka. Tu je vhodné ihned předložit na všech úřadech a institucích, kde je nebo bylo jednáno ve věci opatrovance. Ohledně výplaty důchodu a pojistného na sociální zabezpečení se listina předkládá České správě sociálního zabezpečení v případě, že platba chodí na účet. Dále na úřad práce – oddělení nepojistných sociálních dávek (příspěvek na péči, příspěvek na mobilitu, dávky pomoci v hmotné nouzi) a na úřad práce – oddělení statní sociální podpory – dávky statní sociální podpory (příspěvek na bydlení, přídavek na dítě, sociální příplatek). Rovněž pokud je osoba vedena jako uchazeč o zaměstnání, pokud má možnost například za mimořádných podmínek vykonávat výdělečnou činnost, je vhodné listinu o jmenování opatrovníka předložit úřadu práce pro oblast zaměstnanosti. Listina se dále předkládá zdravotní pojišťovně, bance, pokud má člověk veden účet či vkladní knížku, sociální službě v případě, že člověk využívá nějaký druh sociální služby, dále zaměstnavateli v případě, že daný člověk pracuje, a vlastníku či nájemci bytu. Je dále vhodné informovat opatrovníckou

¹⁰⁷ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1699

radu, pokud je ustanovena, že došlo ke změně opatrovníka, a informovat další smluvní strany o tomto zastoupení.¹⁰⁸

Dále by měl jmenovaný opatrovník zjistit a zkontrolovat všechny doklady opatrovance (jejich platnost apod.), a to zejména občanský průkaz, cestovní pas, průkaz zdravotní pojišťovny, průkaz osoby se zdravotním postižením (úřad práce) a parkovací průkaz pro osobu se zdravotním postižením, který vydává příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností.¹⁰⁹

Jmenovaný opatrovník by dále měl zmapovat příjmy a výdaje opatrovance. Zjistit si dostupné informace ohledně hmotného zabezpečení opatrovance jako uchazeče o zaměstnání, příspěvek na péči, na mobilitu, dávky v hmotné nouzi, případně příjmy ze zaměstnání apod., dále také důchod dotazem na Českou správu sociálního zabezpečení a mzdu u zaměstnavatele. Opatrovanec může pobírat také sociální dávky, a to příspěvek na péči, příspěvek na mobilitu, dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky statní sociální podpory (úřad práce podle trvalého bydliště člověka) a renty a jiné příjmy (např. plynoucí z dědictví). Zřejmě většina výdajů opatrovance bude podložena smlouvou. Tyto smlouvy je potřeba zajistit od případného bývalého opatrovníka nebo opatrovance a zkontrolovat jejich plnění. Je třeba zaměřit se především na nájemné a služby související s užíváním bytu, platby za sociální služby, úvěry a půjčky, pojistné (majetku, života a zdraví, vozidla atd.), mobilní operátory, platby za sociální služby, exekuce, výživné a spoření.¹¹⁰

Pokud nemá opatrovanec účet, je vhodné mu jej zajistit, aby opatrovník mohl řádně spravovat záležitosti opatrovance dle rozsudku soudu. Účet opatrovanci zajistí větší stabilitu v jeho majetkových poměrech. Při zřizování bankovního účtu je třeba oznámit bance, že majitel účtu má omezenou svéprávnost. Banky neumí pracovat s institutem veřejného opatrovníka u soukromých účtů, zavedou dispoziční právo k účtu pouze na konkrétní fyzickou osobu (pracovníka úřadu, starostu), která pak figuruje v bankovním systému se všemi svými osobními údaji. V případě veřejného opatrovnictví je možné také zřídit podúčet k účtu obce.¹¹¹

¹⁰⁸ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 24

¹⁰⁹ tamtéž

¹¹⁰ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 25

¹¹¹ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 25

Nutné je také zmapovat současné bydlení opatrovance a budoucí možnosti, a to s ohledem na přání a vůli opatrovance. Dále by si měl opatrovník zjistit informace ohledně zdravotní péče, která je osobě poskytována, a to jména ošetřujících lékařů (prakticky lékař, stomatolog, psychiatr, psycholog, neurolog atd.), preventivní prohlídky a plánované kontroly a vyšetření. Je třeba poznamenat, že ačkoli opatrovník nezjišťuje diagnózu člověka, má plný přístup do zdravotnické dokumentace. Vhodné je také zjistit, jaké využívá opatrovanec sociální služby. Následně by se měl opatrovník ujistit, že tyto služby fungují dobře, naplňují kvalitně potřeby opatrovance. Z hlediska zmapování situace opatrovance je žádoucí, aby se opatrovník obrátil na sociálního pracovníka obce s rozšířenou působností, neboť obec s rozšířenou působností má v kompetenci při výkonu státní správy podporu opatrovníků fyzických i právnických osob, výkon poradenství v rámci sociální práce apod. Dále opatrovníci zjišťují informace ohledně movitého a nemovitého majetku opatrovance, a to například pomocí výpisu z katastru nemovitosti¹¹². Veřejní opatrovníci by měli zjistit vztahovou síť opatrovance a jeho historii.¹¹³

Důležité je zjištění současných přání a potřeb opatrovance, a to jednak od něj samotného nebo z jeho dokumentace, případně od jemu blízkých osob, které jej dostatečně znají, nebo dříve znaly. Informace musíme vyhodnocovat vždy obezřetně a pokud možno ve spolupráci s opatrovancem. Zmapované potřeby a přání posoudíme z hlediska reálných možností opatrovance i opatrovníka, neboť často se přání opatrovance liší od jeho schopností nebo zdrojů, které mohou přání či potřeby umožnit realizovat. Potřeby a přání je vhodné také korigovat zjištěními u praktického lékaře a u pracovníků sociálních služeb, kteří přicházejí do kontaktu s opatrovancem. Důležité je také zjistit sny a vize, co by chtěl opatrovanec dělat či změnit. Totéž platí u zmapování jeho koníčků a zájmů.¹¹⁴

¹¹² Osoba s omezenou svéprávností může být vlastníkem, ale nemůže být provozovatelem vozidla, proto registr vozidel automaticky jako provozovatele zapisuje opatrovníka, který pak odpovídá za motorové vozidlo a škody jím způsobené. Provozovatelem motorového vozidla však může být i jiná osoba než opatrovanec nebo opatrovník. Z hlediska vlastnictví nemovitostí je nezbytné zmapovat skutečnou tržní hodnotu (nikoliv stavební nebo tabulkovou hodnotu věci), a to s ohledem na potřebu zajištění potřeb opatrovance pro budoucí období. Opatrovník (fyzická či právnická osoba) musí pečovat o majetek opatrovance s péčí řádného hospodáře. Je vhodné se tak obrátit např. nejen na soudního znalce, ale také na realitní kanceláře, aby byla reálná představa, s jak nákladným majetkem bude nakládáno (opatrovníkem, resp. soudem). (Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 27)

¹¹³ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 26-27

¹¹⁴ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 28

Aby nedošlo k prodlení realizace různých povinností opatrovance, je nezbytné, aby opatrovník zajistil dosílání pošty opatrovance ke svým rukám, samozřejmě v situaci, kdy opatrovník má takový rozsah oprávnění svěřených soudem. Dosílání pošty je možné zabezpečit tak, že opatrovník požádá o dosílání pošty u České pošty, a.s. Poté, co je opatrovník jmenován do své funkce, je zřejmě nejdůležitější, aby zjistil, zda má opatrovanec nějaké závazky, a to například vůči zdravotní pojišťovně, správě sociálního zabezpečení či jiným subjektům. Je důležité zjistit, zda vůči opatrovanci není zahájeno nějaké exekuční řízení, přičemž tak opatrovník může učinit například dotazem na soud.¹¹⁵

3.7.2. Práva a povinnosti opatrovníka

Výběr opatrovníka je pro opatrovance zásadní, neboť opatrovník se stává velmi důležitou osobou, která rozhoduje namísto (v dnešním pojetí spíše vedle) člověka stíženého duševní poruchou, který není s to samostatně řešit své záležitosti. Z judikatury, konkrétně z *rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 21 Cdo 3871/2010*, vyplývá, že při výběru opatrovníka musí soud dbát především o to, aby skýtal záruky, že se své funkce zhostí v souladu s účelem opatrovnictví a že zajistí všestrannou a efektivní ochranu práv a oprávněných zájmů opatrovance. Tyto předpoklady přitom může splňovat jen ten, kdo vůči opatrovanci nemá protichůdné zájmy, tedy, řečeno jinak, ten, jehož zájmy nejsou v rozporu se zájmy opatrovance.

Jakmile se určitý opatrovník dozví, že byl jmenován opatrovníkem, musí se seznámit s rozsahem svého oprávnění a povinností, které jsou spojeny s jeho výkonem funkce. Je tak zapotřebí, aby se opatrovník seznámil s rozsudkem soudu, kde je vymezen rozsah jeho práv a povinností. Je vhodné, aby ihned v této fázi si opatrovník prokazatelně zabezpečil přísun informací, které se týkají osoby opatrovance, například pro dosílání poštovních zásilek, komunikaci s bankou apod. Je totiž velmi důležité, aby opatrovník měl možnost uplatnit práva, ale také plnit povinnosti opatrovance, které si již není sám schopen zajistit. Životní oblasti, v nichž bude opatrovanec podporován opatrovníkem, se odvíjejí od rozsahu omezení svéprávnosti opatrovance a oprávnění opatrovníka. Příkladem takových životních oblastí, ve kterých má opatrovník oprávnění podporovat opatrovance

¹¹⁵ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 29

jsou sociální záležitosti¹¹⁶, zajištění plnění závazků a povinností, finanční záležitosti, majetkové záležitosti, pracovní záležitosti, jednání na úřadech, péče o zdravotní stav aj.¹¹⁷

Opatrovník je dle ust. § 466 odst. 1 o.z. povinen udržovat s opatrovancem pravidelné spojení¹¹⁸, a to vhodným způsobem a v potřebném rozsahu, dále projevovat o něj skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav, starat se o naplnění jeho práv a chránit jeho zájmy. V případě, kdy opatrovník rozhoduje o opatrovancových záležitostech, je povinen opatrovanci srozumitelně vysvětlit povahu a následky rozhodnutí. Podle ust. § 467 o.z. opatrovník je povinen při plnění svých povinností naplňovat právní prohlášení opatrovance a dbát jeho názorů, i když je projevil dříve. Není-li to možné, postupuje opatrovník podle zájmů opatrovance. Dbá, aby způsob opatrovanceva života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním opatrovancovým představám a přáním.¹¹⁹ Takové stanovení povinnosti opatrovníka míří například k problémům častého umisťování osob do institucionálního zařízení. Často mají tyto osoby zájem zůstat žít ve své přirozené komunitě a ne se odstěhovat ve stáří nebo při nemohoucnosti do neznámého prostředí, kde mohou zůstat navždy. Pokud osoba během života vyjeví přání týkající se péče, zejména způsobu jejího výkonu, toto prohlášení musí být opatrovníkem v maximální míře respektováno. V této problematice hraje velkou roli etický výkon funkce opatrovnictví.¹²⁰ Pokud opatrovník spravuje jmění opatrovance, náleží mu běžná správa takového jmění. V případě neběžných záležitostí se k naložení se jměním opatrovance vyžaduje vždy schválení soudu. Opatrovník dle dikce zákona nemůže požadovat od opatrovance odměnu za zastoupení, avšak spravuje-li opatrovník jeho jmění, pak mu lze přiznat odměnu, o

¹¹⁶ Jedná se například o zprostředkování pomoci při zajišťování bydlení, využívání veřejných a sociálních služeb, podporu při uzavírání nájemní smlouvy, kupní smlouvy na byt, smlouvy o poskytnutí sociální služby, dohled nad tím, aby měl opatrovanec v životě možnost volby, dostatek podnětů, možností, jak získat informace a zkušenosti a že jsou jeho přání a potřeby slyšeny a naplňovány. (Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 6)

¹¹⁷ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 6

¹¹⁸ Pokud se jedná o povinnost pravidelného kontaktu, zákonodárce na tomto místě zvažoval, zda podobně jako je tomu v zahraničí, má smysl stanovovat počet kontaktů za určitou dobu. Nakonec se však přiklonil k variantě, že každý vztah konkrétního opatrovance a opatrovníka je natolik specifický, že míra potřebného kontaktu i jeho způsob závisí na okolnostech daného vztahu. (Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 37)

¹¹⁹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 310-311

¹²⁰ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 38

jejíž výši rozhodne soud s přihlédnutím k nákladům správy, hodnotě spravovaného majetku, výnosům z něho a časové i pracovní náročnosti správy.¹²¹

Ačkoli je institutem opatrovníka zajištěno, aby nedocházelo k ohrožení zájmů opatrovance, i s přítomností opatrovníka se může stát, že opatrovanec překročí svá oprávnění. Dle ust. § 65 o.z. jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, lze jeho právní jednání prohlásit za neplatné, jen působí-li mu újmu. Postačí-li však k nápravě jen změna rozsahu opatrovancových povinností, soud tak učiní, aniž by byl vázán návrhy stran, pouze na základě svého uvážení. Na jednání opatrovance se pohlíží obecně jako na platné. Za neplatné je možné jednání prohlásit jen tehdy, pokud mu způsobuje újmu a současně k odstranění této újmy nestačí změna rozsahu jeho povinností. Jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, považuje se opatrovancovo jednání za platné, pokud jej opatrovník schválil. Totéž platí i v případě, že takové právní jednání schválí jednající sám poté, co nabyl svéprávnosti. Zhojení neplatnosti jednání je dáno platnou právní úpravou v zájmu ochrany třetích osob, které s lidmi omezenými ve svéprávnosti vstupují do smluvních vztahů. Dle právní úpravy účinné do 31. 12. 2013, pokud opatrovanec činil právní úkony, ačkoli byl zbaven způsobilosti k právním úkonům (případně v rozsahu daném omezením způsobilosti k právním úkonům), taková jednání byla podle ust. § 38 odst. 1 obč. zák. absolutně neplatná. Tato úprava byla kritizována jako přehnaně tvrdá, když například za absolutně neplatné bylo považováno i přijetí daru osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, ač pro to z praktického hlediska nebyl žádný rozumný důvod, když byl zjevně ku prospěchu osoby. Občanský zákoník z roku 1964 neumožňoval konvalidaci¹²² nebo ratihabici¹²³ právních úkonů učiněných osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům. Pokud soud následně novým rozhodnutím osobě vrátil způsobilost k právním úkonům, nestačilo, aby tato osoba jen potvrdila platnost dříve učiněného právního úkonu, nýbrž musela učinit právní úkon nový. Stejně tak ani nestačilo, aby opatrovník osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům jen dodatečně schválil, co ona sama učinila. Opatrovník také musel učinit právní úkon nový. Ve stávající právní úpravě najdeme obecné pravidlo v ust. § 581 o.z., dle kterého není-li osoba plně svéprávná, je neplatné právní jednání, ke kterému není způsobilá. Avšak s tímto souvisí právě ust. § 65 o.z., které nabízí korektivy

¹²¹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 310-311

¹²² zhojení vady

¹²³ dodatečné schválení právního úkonu

k takovému závěru.¹²⁴ Na druhou stranu oprávnění může překročit i opatrovník. Dle dikce zákona, překročil-li opatrovník své oprávnění při jednání za zastoupeného, může zastoupený jeho jednání následně schválit. Jestliže však opatrovníkovo jednání bez zbytečného odkladu zastoupený neschválí (například také proto, že zastoupený nemá způsobilost jednání opatrovníka schválit), je opatrovník takovým jednáním zavázán sám. To znamená, jako by nejednal jménem opatrovance, ale vlastním jménem. Práva a povinnosti z takového jednání vznikají přímo opatrovníkovi.¹²⁵

Pokud opatrovník spravuje jmění opatrovance, zákon mu ukládá další povinnosti. Opatrovník je povinen do dvou měsíců od svého jmenování sepsat spravované jmění opatrovance a doručit jej soudu, opatrovanci a opatrovnické radě. Opatrovnická rada má právo vyjádřit se k takto provedenému soupisu a případně navrhnout zvýšení nebo snížení odměny, která je poskytována opatrovníkovi za správu jmění. Za trvání opatrovnictví opatrovník rovněž vyhotovuje vyúčtování správy jmění, a to každoročně vždy do 30. června, ledaže by se členové opatrovnické rady dohodli, že vyúčtování bude předloženo dříve. Opatrovnická rada se rovněž vyjadřuje k tomuto vyúčtování s tím, že může opět navrhnout zvýšení nebo snížení odměny opatrovníka za správu jmění. Je třeba poznamenat, že je-li pro to důležitý důvod, může opatrovanec nebo opatrovnická rada navrhnout soudu, aby opatrovníkovi uložil povinnost vyhotovit mimořádné vyúčtování. To bude přicházet v úvahu například tehdy, je-li nebezpečí, že opatrovník nevykonává správu řádně nebo budou-li zjištěny kolize zájmů opatrovníka a opatrovance. Každé vyúčtování opatrovník doručuje opatrovanci, opatrovnické radě a soudu. Při zániku funkce opatrovník doručí konečné vyúčtování správy jmění opatrovanci, opatrovnické radě a soudu, popřípadě také dalšímu opatrovníkovi nebo soudnímu komisaři jmenovanému v řízení o dědictví. Zemře-li opatrovník, vydá soudu, který jej jmenoval, listiny a další doklady, které se týkají opatrovance a jeho záležitostí, každý, kdo má tyto listiny a doklady u sebe.¹²⁶ Nový občanský zákoník dává soudu možnost, aby v případě, kdy je to odůvodněno okolnostmi, uložil opatrovníkovi, aby se v přiměřeném rozsahu pojistil pro případ, že při výkonu své funkce způsobí škodu opatrovanci nebo třetí osobě. Soud tak může učinit již v rozhodnutí, kterým opatrovníka jmenuje, avšak i

¹²⁴ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 314-315

¹²⁵ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 18

¹²⁶ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1723

kdykoli později, vyžadují-li to okolnosti. Takové opatření bude vhodné zejména tehdy, má-li být opatrovníkovi svěřena náročná správa opatrovancova jmění. Konkrétní náležitosti pojištění (tj. jeho rozsah, výši pojistného plnění apod.) určí v rozhodnutí soud. Uhrazené pojistné lze řadit mezi náklady opatrovnictví, které lze po jejich vynaložení vyúčtovat a předložit soudu s návrhem na jejich vyrovnání v rámci odměny.¹²⁷

V neposlední řadě by opatrovník měl být informován o možnostech nižší ochrany osob, neboť se zdravotní stav opatrovance může zlepšit a bude vhodné snížit jeho potřebu ochrany. Opatrovníka může v rámci poradenství informovat zpravidla sociální pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností v rámci výkonu státní správy ve správním území, kde je vykonávána přenesená působnost tohoto úřadu. Každý opatrovník, bez ohledu, zda jde o opatrovníka - fyzickou osobu (tj. osobu blízkou) nebo o právnickou osobu (zpravidla obec), má právo na poradenství v rámci výkonu sociální práce obecním úřadem obce s rozšířenou působností.¹²⁸

3.7.3. Kontrola opatrovníků

Základním typem kontroly opatrovníků veřejných i soukromých je soudní kontrola, která by měla být prováděna pravidelně, nejméně jednou ročně. Součástí kontroly je vyúčtování správy jmění opatrovance. Jednací řád pro okresní a krajské soudy stanovuje další oblasti, o kterých musí opatrovník soud informovat. Konkrétně se uvádí, že opatrovník uvede přehled o nakládání s majetkem opatrovance, zda je opatrovanec v nějakém zařízení nebo jak a kde bydlí, rámcově jaký je zdravotní stav opatrovance, jakým způsobem opatrovník plní své povinnosti a další podstatné okolnosti, které mu soud uloží. Tyto údaje následně soud přezkoumává. Tento typ kontroly však bohužel není zcela efektivní. Jednací řád neukládá soudu, aby se dotazoval na kvalitu služeb poskytovaných opatrovanci, ačkoliv jde o nezbytnou informaci k posouzení plnění povinností opatrovníka dle ust. § 467 o.z., tedy zda opatrovník respektuje přání a vůli opatrovance, případně i jeho zájem, a zda dbá, aby způsob opatrovancova života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi atd. Soudy při kontrole využívají k pomoci i další osoby, především úředníky ze sociálních odborů úřadů, kteří provádějí místní šetření a následně podávají zprávu soudu. Také některé soudy oslovují

¹²⁷ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 18

¹²⁸ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 7

zařízení poskytující sociální a další služby, v nichž opatrovanec pobývá, se žádostí o poskytnutí informací o činnosti opatrovníka. V případě negativních zjištění by soud měl vyzvat opatrovníka k nápravě věci či rozhodnout o jeho výměně. Pokud soud zjistí spáchání trestného činu například v podobě zpronevěry či pochybení při správě cizího majetku, měl by tuto skutečnost neprodleně oznámit orgánům činným v trestním řízení.¹²⁹

Další možností, jak kontrolovat opatrovníka, je pomocí opatrovnické rady. Sama její existence je ku prospěchu opatrovance, neboť rozhodování o jeho právech není svěřeno v rukou pouze jediné osoby. Opatrovnická rada kontroluje jednání opatrovníka, zda skutečně naplňuje přání a vůli opatrovance.¹³⁰

Agendou stížností na veřejné opatrovníky se zabývá i Kancelář veřejného ochránce práv (*dále též „VOP“*). K tomu došlo v souvislosti s náhledem na činnost veřejného opatrovníka jako na činnost vykonávanou v přenesené působnosti, jak stanovilo *usnesení Ústavního soudu ze dne 10.7.2007, sp. zn. II. 995/07* a § 149b odst. 3 zákona o obcích. VOP se může zabývat těmito podáními, neboť jeho působnost se vztahuje na řešení stížností proti činnosti orgánů územní samosprávy při výkonu státní správy. Podnět či stížnost na činnost veřejného opatrovníka může podat každý, přičemž, pokud podání splňuje další předpoklady stanovené zákonem, je VOP povinen se jím zabývat. Jeho šetření spočívá ve studiu potřebných dokumentů a zjišťování informací od různých subjektů. Výsledkem jeho šetření není vykonatelné rozhodnutí, přesto má jeho závěr učiněný ve stanovisku významný vliv na řešení konkrétní situace.¹³¹

V souvislosti s náhledem na výkon činnosti veřejného opatrovníka jako výkonu přenesené působnosti je umožněna i kontrola jeho činnosti, respektive činnosti určitého konkrétního úředníka, pomocí standardního mechanismu v rámci správního práva. Je možné podat stížnost na zaměstnance obecního úřadu, který opatrovnictví vykonává, případně si stěžovat jeho nadřízenému nebo tajemníkovi. Pokud by nedošlo k řádnému vyřízení záležitosti, můžeme se obrátit na nadřízený úřad, čímž je krajský úřad, který dle ust. § 129 a § 129b zákona o obcích v přenesené působnosti vykonává obecně, nikoli jen na základě podnětu, kontrolu výkonu přenesené působnosti svěřené orgánům obcí, a tedy také výkonu

¹²⁹ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 42

¹³⁰ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 43

¹³¹ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 43

opatrovnictví¹³². Při kontrole se zjišťuje, zda jsou dodržovány zákony, jiné právní předpisy a v jejich mezích také usnesení vlády, směrnice ústředních správních úřadů, jakož i opatření příslušných orgánů veřejné správy již přijatá při kontrole přenesené působnosti. Tyto kontroly jsou prováděny úředníky krajských úřadů, kteří jsou oprávněni požadovat potřebné dokumenty a informace, mohou vstupovat do dalších objektů a prostorů, souvisí-li to s prováděním kontroly, a dále jen v nezbytném rozsahu odpovídajícím povaze kontroly používat i technické a materiální vybavení obce, je-li to nezbytné k zabezpečení kontroly. O kontrole a jejím výsledku je sepsán písemný protokol, se kterým je seznámen tajemník úřadu (není-li zřízen, pak starosta, případně jím pověřený zástupce). V protokole je možné uložit orgánu obce splnění úkolu stanoveného zákonem nebo provést nápravu nezákonného postupu nebo i jiných nedostatků a stanovit mu k tomu lhůtu, případně uložit povinnost informovat kontrolní orgán o splnění úkolu či nápravě věci. Proti protokolu lze podat do patnácti dnů námitky.¹³³

Pokud opatrovník způsobí opatrovanci škodu při výkonu činnosti, je povinen k náhradě škody. Opatrovník je povinen nahradit škodu, kterou opatrovanci způsobil zaviněným porušením své zákonné povinnosti, například když neuplatní za opatrovance včas právo na smluvní pokutu (§ 2910 o.z.). Není-li zvlášť zákonem stanoveno jinak, postačí zavinění ve formě nedbalosti, přičemž nevědomá nedbalost (nevěděl o možném následku, ale vědět měl a mohl) se předpokládá, tedy není ji třeba před soudem dokazovat (§ 2911 o.z.). Jedná se tedy o odpovědnost subjektivní, kdy opatrovník odpovídá za vlastní jednání, nikoliv za výsledek, pro kterou je klíčový psychický vztah škůdce k protiprávnosti jednání a k možným následkům. Oproti tomu škodu způsobenou porušením dobrých mravů nahradí opatrovník pouze v případě, že byla způsobena úmyslně (věděl o možném následku a chtěl jej způsobit - viz § 2909 o.z.). Další osobou, která může být povinna nahradit škodu, je osoba, která vykonává dohled, a to v případě, kdy náležitý dohled zanedbá. V situaci, kdy není protiprávně jednající osoba odpovědná pro nedostatek způsobilosti své jednání ovládnout a posoudit jeho následky, nahradí škodu pouze osoba, která zanedbala dohled. V této pozici se může ocitnout také opatrovník, nevykonává-li nad opatrovancem patřičný dohled, nebo v důsledku zaviněného porušení jeho povinnosti není nad

¹³² Dle ust. § 131 odst. 1 a 2 zákona č. 113/2000 Sb., o hlavním městě Praze, v případě hlavního města Prahy provádí kontrolu Ministerstvo spravedlnosti a Magistrát hl. m. Prahy kontroluje příslušné městské části.

¹³³ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 43-44

opatrovancem dohled vykonáván jinou osobou. V této souvislosti je třeba upozornit na § 646 o.z., podle kterého mezi opatrovancem a opatrovníkem po dobu trvání tohoto poměru promlčecí lhůta neběží. Toto ustanovení je důležitou zárukou uplatnění práv opatrovaného proti nečinnosti bývalého opatrovníka z důvodu střetu zájmů.¹³⁴

3.7.4. Veřejný opatrovník

Dle ust. § 471 o.z. soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec. Není-li to možné, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li možný ani takový postup, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka podle jiného zákona¹³⁵ (k tomu srovnej například *usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.3.2014, sp. zn. 30 Cdo 596/2014*). Způsobilost být veřejným opatrovníkem má obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu, přičemž jmenování veřejného opatrovníka podle jiného zákona není vázáno na jeho souhlas. Obec je abstraktním pojmem, fakticky opatrovnictví vykonává starosta nebo jím pověřený zaměstnanec obce. Na pověřených obecních úřadech a obecních úřadech obcí s rozšířenou působností (tzv. obcích II. a III. typu) je většinou agenda opatrovnictví svěřena sociálním pracovníkům, ale není výjimkou, že tuto agendu vykonávají právníci či tajemníci úřadů. Na obcích tzv. I. typu zpravidla výkon opatrovnictví zajišťuje přímo starosta obce.¹³⁶ Pojem veřejného opatrovníka občanský zákoník z roku 1964 nepoužíval, avšak je znám z judikatury (srovnej například *usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18.11.1997, sp. zn. 25 Co 531/97*). Opatrovnictví veřejného opatrovníka nastává i v případech, kdy člověku dosavadní opatrovník zemřel nebo bylo odvoláno opatrovnictví dosavadního opatrovníka a dokud mu soud nejmenuje opatrovníka nového, jak vyplývá z ust. § 468 o.z. Veřejný opatrovník vstupuje do pozice opatrovníka přímo na základě citovaného ustanovení (není vyžadováno žádné rozhodnutí soudu), a to od okamžiku, kdy

¹³⁴ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 36

¹³⁵ § 149b odst. 3 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, je výkon funkce veřejného opatrovníka podle občanského zákoníku obcí výkonem přenesené působnosti

¹³⁶ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 30

původní opatrovník zemře (resp. kdy se o tom veřejný opatrovník dozví).¹³⁷ Problém však vyvstává právě s tím, jak se veřejní opatrovníci dozvědí, že vstupují do výkonu funkce namísto zemřelého soukromého opatrovníka, když neexistuje žádný informační systém, který by zajistil takovou informovanost obce. Obec se tak většinou o přechodu opatrovnictví dozví např. od příbuzných opatrovance, orgánu, který vyplácí opatrovanci některou ze sociálních dávek (od ČSSZ, která vyplácí důchod ze systému důchodového pojištění či Úřadu práce ČR, který vyplácí příspěvek na péči či další nepojistné sociální dávky). Vzhledem k tomu, že opatrovnictví vykonávané veřejným opatrovníkem je tzv. posledním útočištěm, když není jiná vhodná osoba, veřejný opatrovník se výkonu funkce nemůže vzdát.¹³⁸

Pro určení obce, kterou soud jmenuje jako veřejného opatrovníka určité osobě je důležité *usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 28.2.2014, sp. zn. 18 Co 71/2014-72*, které podává, že obec jmenovaná soudem jako veřejný opatrovník opatrovance, se vybere podle bydliště opatrovance s vědomím toho, že za bydliště člověka podle ust. § 80 odst. 1 a 2 o.z.¹³⁹, nelze považovat místo, kde se zdržuje z důvodu svého nepříznivého zdravotního stavu a kde je umístěn z důvodu, které sám nemohl ovlivnit a není jisté, po jakou dobu se na takovém místě bude zdržovat. Není jisté žádoucí, aby funkcí veřejného opatrovníka byl pokaždé pověřován ústav, nemocnice, léčebna dlouhodobě nemocných či jakékoliv jiné zařízení, do kterého v důsledku zdravotního stavu a mimo svoji vůli bude dotyčný člověk aktuálně přemístěn. Opatrovník je fyzické osobě jmenován nejen proto, aby ho zastupoval ve všech běžných záležitostech, ale mimo jiné i proto, aby vykonával správu majetku takové osoby, což bude nejlépe vykonávat obec, ve které se nějaký majetek opatrovance nachází. Na výkon funkce obce jako opatrovníka je nutné nahlížet jako na kvalifikované zastupování vykonávané organizační součástí státu, nikoliv korporací nadanou územní samosprávou. Jedná

¹³⁷ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1704

¹³⁸ Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce, jako veřejné opatrovníky*, 15

¹³⁹ Dle ust. § 80 odst. 1 a 2 o.z. má člověk bydliště v místě, kde se zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností trvale; takový úmysl může vyplývat z jeho prohlášení nebo z okolností případu. Uvádí-li člověk jako své bydliště jiné místo než své skutečné bydliště, může se každý dovolat i jeho skutečného bydliště. Proti tomu, kdo se v dobré víře dovolá uvedeného místa, nemůže člověk namítat, že má své skutečné bydliště v jiném místě. Nemá-li člověk bydliště, považuje se za ně místo, kde žije. Nelze-li takové místo zjistit, anebo lze-li je zjistit jen s neúměrnými obtížemi, považuje se za bydliště člověka místo, kde má majetek, popřípadě místo, kde měl bydliště naposledy.

se o výkon přenesené, nikoli samostatné působnosti obce¹⁴⁰. Je tedy povinností státu zajistit obcím, které jsou jmenovány opatrovníkem takové finanční zajištění, aby měly dostatečné materiální a personální kapacity opatrovnickou funkci řádně vykonávat. Současně nelze přehlédnout ani tu skutečnost, že obec na své občany pobírá prostředky z veřejných rozpočtů a je tedy na obci, aby s těmito možnými situacemi počítala a ve spolupráci se státem si preventivně vytvářela předpoklady pro to, aby svým občanům mohla zajišťovat případnou opatrovnickou funkci. Jak bylo výše uvedeno, výkon veřejného opatrovnictví je výkonem přenesené působnosti, a tak jeho kontrolu provádějí krajské úřady, přičemž v případě hlavního města Prahy Ministerstvo spravedlnosti. Pokud se týká bydliště lidí v obvodu hlavního města Prahy, jak vyplývá z *usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24.2.2014, sp. zn. 30 Co 27/2014*, i po 1. 1. 2014 platí, že je to nadále tato obec, které přísluší výkon funkce veřejného opatrovníka lidem zbaveným před uvedeným datem zcela způsobilosti k právním úkonům. Jednotlivé městské části nelze ani v současné době jmenovat veřejným opatrovníkem osoby omezené ve svéprávnosti, když tuto funkci je povinna vykonávat přímo obec hlavního města Prahy, aniž by k jejímu výkonu byl potřebný její souhlas.

V současné době je záměrem legislativní činnosti vytvořit doprovodnou zákonnou úpravu, která bude navazovat na nový občanský zákoník v oblasti opatrovnictví. Tzv. opatrovnický zákon¹⁴¹ má stanovit obecné podmínky pro výkon funkce veřejného opatrovníka, jeho práva a povinnosti a kvalifikační předpoklady. Na veřejného opatrovníka přitom budou kladeny vyšší nároky než na opatrovníky soukromé. Protože fakticky je veřejné opatrovnictví vykonáváno úředníkem obce a mnohdy i přímo starostou, bude požadováno, aby tato osoba splňovala určité osobnostní a kvalifikační předpoklady (například bezúhonnost, potřebné osobní vlastnosti, které dávají záruku řádného výkonu činnosti, dosažení

¹⁴⁰ Dle rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 995/07 je omezení způsobilosti k právním úkonům vždy rozhodnutím státu, kterým stát vstupuje do autonomního prostoru jednotlivce a nese plnou odpovědnost za to, že za trvání tohoto omezení se nijak nezhorší postavení jednotlivce. Z toho lze vyvodit, že je to rovněž primárně stát, kdo je vůči osobě zbavené způsobilosti k právním úkonům povinován ochranou jejích základních práv, tj. konkrétně zajistit jí kvalifikované zastupování v právních vztazích, a tam, kde neexistuje soukromá osoba ochotná takovou funkci zastávat, je stát povinen vykonávat tuto funkci sám. S ohledem na to je jedinou ústavně konformní interpretací § 27 odst. 3 o. z. taková interpretace, která reflektuje toto postavení a roli státu ve vztahu k ochraně základních práv. Dané ustanovení je tedy třeba vykládat tak, že orgánem místní správy je obec, která opatrovnickou funkci vykonává jako organizační součást státu, nikoliv jako korporace nadaná územní samosprávou. Ústavněprávní hledisko vyžaduje, aby výkon opatrovnické funkce byl považován za výkon přenesené, nikoliv samostatné působnosti obce. (Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 995/07)

¹⁴¹ Zákon o veřejném opatrovnictví, úpravě některých otázek souvisejících s podpůrnými opatřeními při narušení schopnosti zletilého právně jednat a o změně některých zákonů

minimálně středního vzdělání apod.). Ustanovený úředník bude muset navíc úspěšně absolvovat zkoušku zvláštní odborné způsobilosti. Na soukromého opatrovníka se však tyto kvalifikační požadavky nebudou vztahovat. Nebude-li obec I. či II. typu schopna veřejné opatrovnictví vykonávat (například i z toho důvodu, že nebude mít zaměstnance, kteří by splňovali kvalifikační předpoklady), uzavře s obcí s rozšířenou působností veřejnoprávní smlouvu, kterou na ni agendu přenesou. Zákon o opatrovnictví by mimo jiné měl upravovat i postavení, práva a povinnosti podpůrců při nápomoci při rozhodování, případně i zástupce při zastoupení členem domácnosti.¹⁴² Původně bylo autory zákona nabízeno více možností, čím by se měl zákon zabývat. Tedy zda by měl upravovat pouze opatrovnictví u osob omezených ve svéprávnosti a osob, jimž zdravotní stav působí obtíže při správě jmění nebo hájení jejich práv, či zda by měl řešit i další typy opatrovnictví, například opatrovnictví u osob, jejichž pobyt není znám, u osob neznámých, postavení kolizních opatrovníků, popřípadě procesní opatrovnictví dle o.s.ř. či z.ř.s. Neziskové organizace bojující za práva osob s postižením však doporučily řešit pouze opatrovnictví zletilých osob omezených ve svéprávnosti a opatrovnictví u osob, jimž zdravotní stav působí obtíže při správě jmění nebo hájení jejich práv. Kromě vytváření právní úpravy se pracuje i metodické podpoře výkonu opatrovnictví, případně metodice ke kontrole opatrovnictví krajskými úřady. Dále by měl být vytvořen etický kodex opatrovníků, který ačkoli nebude právně závazný, bude zaujímat významné místo při regulaci jednání opatrovníků.¹⁴³ Dle mého názoru by opatrovnícký zákon byl významným pojítkem mezi úpravou v občanském zákoníku a úpravou v zákoně o zvláštním řízení soudním. Jmenovaní opatrovníci mnohdy nemají povědomí o tom, jakým způsobem mají řádně vykonávat svou funkci, a tak by tento připravovaný zákon mohl být správným řešením. V souvislosti s přijetím opatrovníckého zákona se též navrhuje v nezbytné míře novelizovat zákon o evidenci obyvatel, zákon o občanských průkazech a zákon o sociálních službách.

3.8. Opatrovnícká rada

Nový občanský zákoník v ust. § 472 a násl. přišel s novým institutem opatrovnícké rady, která má sloužit ke kontrole opatrovníků. Potřeba zakotvení takového tělesa vyplývá ze skutečnosti, že v některých situacích není spravedlivé,

¹⁴² Legs, „Věcný záměr opatrovníckého zákona,“ *Právní rozhledy* 15-16 (2014): 2

¹⁴³ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 59

aby o právních záležitostech jedince rozhodovala pouze jediná osoba, jako je tomu v případě opatrovníka, a to zejména v rámci právních jednání, které výrazně převyšují běžnou úroveň například správy majetku. Základním předpokladem pro možné ustavení opatrovnické rady je skutečnost, že fyzické osobě již byl jmenován opatrovník. To znamená, že opatrovnickou radu není možné ustavit v situacích, kdy fyzické osobě opatrovník dosud nebyl jmenován, a to ani tehdy, pokud by předpoklady pro jeho jmenování byly splněny.¹⁴⁴ Je třeba poznamenat, že vznik opatrovnické rady není založen na jediném úkonu, například žádosti, ale sestává se z mnoha kroků, které opatrovnický soud monitoruje, a v případě, že proces neprobíhá zákonně, do něj zasahuje. Celý proces má hodně pravidel, v první fázi se jedná o žádost o ustavení opatrovnické rady, v další fázi nastupuje samotné svolání ustavující schůze a poté její konání a volba členů opatrovnické rady.¹⁴⁵ O ustavení opatrovnické rady může požádat jmenovaný opatrovník, opatrovanec nebo každá osoba opatrovanci blízká. Žádost se doručuje přímo opatrovníkovi, přičemž z praxe vyplývá, že je vhodné ji zaslat v kopii i opatrovnickému soudu, aby případně mohl kontrolovat proces vzniku opatrovnické rady. Zákon výslovně nezakotvuje podání žádosti v písemné formě, a tak lze dovodit, že může být podána i ústně. Schůzi osob blízkých opatrovanci a přátel svolává opatrovník, a to tak, aby se konala do třiceti dnů po obdržení žádosti. Z dikce zákona tedy plyne, že o svolání schůze nemůže žádat nikdo z přátel opatrovance, stejně tak nemůže být svolána z vlastní iniciativy opatrovníka. Není-li tato schůze včas svolána, nekoná-li se z jiného důvodu, anebo není-li na ni zvolena opatrovnická rada, svolá schůzi soud, a to i bez návrhu. Dle ust. § 49 odst. 2 z.ř.s. platí, že o svolání schůze k ustanovení opatrovnické rady rozhodne soud do 30 dnů od podání takového návrhu nebo od vydání usnesení, kterým bylo zahájeno řízení bez návrhu. Schůze se může účastnit i člověk, který nebyl pozván, avšak musí splňovat podmínky dané pro blízkou osobu či přítele opatrovance. Osobu přítele opatrovance bude nutno posuzovat vždy subjektivně, tzn., zda ji opatrovanec považuje za svého přítele a zda se tato osoba cítí být přítelem opatrovance.¹⁴⁶ Je třeba poznamenat, že s ohledem na znění zákona je možné ze schůze vyloučit osoby, které dobrovolně neprokáží svou

¹⁴⁴ Karel Svoboda, „Opatrovnictví a zákonné zastoupení v novém občanském zákoníku,“ *Právní rozhledy*, 17/2012: 609

¹⁴⁵ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 45

¹⁴⁶ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 101-102

totožnost. V tomto případě se totiž jedná čistě o organizační opatření a o zjištění údaje, který je třeba uvést do zápisu o konání schůze. Opatrovník naopak není oprávněn vyloučit přítomnou osobu ze schůze s odůvodněním, že není blízkým ani přítelem opatrovance. Schůzi opatrovník totiž pouze svolává a organizuje, nerozhoduje však o právech a povinnostech přítomných. Tímto právem zřejmě nedisponuje ani plénum volební schůze ani nikdo další, neboť zákon tak nestanoví. K přezkumu oprávnění zúčastnit se schůze proto může dojít nejspíše až v řízení o prohlášení volby člena rady za neplatnou.¹⁴⁷ Reálně může proběhnout setkání ustavující schůze například v místní restauraci, v domácnosti opatrovance nebo třeba ve společenské místnosti pobytové služby. Místo setkání by mělo být takové, aby opatrovanec i ostatní účastníci mohli plně a bezpečně projevit svá přání a potřeby. Pokud je schůze řádně svolána, může začít jednání o budoucí opatrovnické radě. Na schůzi by měl opatrovník všechny obeznámit, proč se rada volí a jaká je její funkce, účel a cíl.¹⁴⁸ Opatrovnická rada je zvolena za přítomnosti alespoň pěti osob na schůzi, přičemž do celkového počtu přítomných osob je nutno započítat rovněž opatrovance, je-li schůzi přítomen. Pro hlasování platí pravidlo, že každá přítomná osoba, která splňuje předpoklady pro označení za osobu blízkou či přítele, má jeden hlas.¹⁴⁹ Je třeba poznamenat, že ačkoli to zákon výslovně nestanoví, opatrovník by z povahy věci neměl mít právo hlasovat o tom, kdo bude členem či náhradníkem v opatrovnické radě.¹⁵⁰

Osoby přítomné na schůzi volí členy opatrovnické rady, případně i jejich náhradníky, prostřednictvím většiny hlasů. Při volbě¹⁵¹ musí být dbáno na rovnoměrné zastoupení blízkých osob a přátel opatrovance, je-li to možné. Hlasovací právo má sám opatrovanec, osoby opatrovanci blízké a v poslední řadě i jeho přátelé. Lze konstatovat, že členové opatrovnické rady budou voleni právě z okruhu osob přítomných na schůzi, což lze dovodit jednat z faktu, že člen opatrovnické rady nemůže být zvolen proti své vůli, jednak také z objektivního předpokladu, že tento svůj souhlas potencionální člen opatrovnické rady může

¹⁴⁷ Karel Svoboda, „Perspektivy institutu opatrovnické rady,“ *Jurisprudence* 1 (2013): 19

¹⁴⁸ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 46

¹⁴⁹ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1709

¹⁵⁰ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 46

¹⁵¹ Dle ust. § 475 o.z. o volbě členů opatrovnické rady a náhradníků vyhotoví zápis zapisovatel, kterého určují přítomní. Ze zápisu musí být zřejmé, kdy se schůze konala, kdo se jí zúčastnil, kdo byl zvolen zapisovatelem, členem opatrovnické rady a náhradníkem a kolika hlasy, zda proti průběhu jednání někdo protestoval a z jakého důvodu. Protesty podané v písemné formě musí být k zápisu připojeny. Zápis o volbě členů opatrovnické rady zapisovatel doručí opatrovníkovi a soudu, který opatrovníka jmenoval.

vyjádřit pouze na konání schůze. Jak vyplývá z dikce zákona, členem opatrovnické rady může být jen osoba, která o opatrovance osvědčí dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevat jej i do budoucna, a také, jejíž zájmy neodporují zájmům opatrovance. Je důležité poznamenat, že členem opatrovnické rady nemůže být opatrovník. Významným předpokladem pro zvolení osoby členem opatrovnické rady je vyloučení kolize jejího zájmu se zájmy opatrovance. Z tohoto vyplývá i skutečnost, že osoba nemůže být jmenována členem opatrovnické rady proti své vůli. Průběh schůze má určitá zákonem stanovená pravidla. Pokud se na ustavující schůzi vše podaří a rada je zvolena, posílá se zápis o volbě členů soudu. Touto skutečností je rada ustanovena, není třeba žádného rozhodnutí soudu.¹⁵²

Fungovat může opatrovnická rada, pokud má alespoň tři členy, jak vyplývá z ust. § 474 o.z., přičemž je schopna se usnášet za přítomnosti většiny členů. Má-li však rada pouze zmíněné tři členy, je nutná přítomnost všech členů. Horní limit celkového počtu členů opatrovnické rady na druhou stranu zákonem stanovený není. Rozhodnutí rada přijímá většinou hlasů přítomných členů. Co když dojde k rovnosti hlasů? Jak je zřejmé, v zákoně chybí pravidlo lichého počtu členů opatrovnické rady, což může působit problémy při hlasováních, je-li opatrovnická rada tvořena sudým počtem členů. Z praktických důvodů by tedy rada měla mít lichý počet členů.¹⁵³

Zákon pamatuje i na situaci, kdy může být prohlášena za neplatnou volba člena opatrovnické rady. Tato situace nastává v případě, kdy došlo k takovému porušení zákona, že v důsledku toho hrozí opatrovancova újma. V takovém případě soud bez zbytečného odkladu nařídí novou volbu, přičemž tak učiní na návrh opatrovníka nebo kterékoli osoby oprávněné k účasti na schůzi, či bez návrhu. Pojistka ustanovení opatrovnické rady v podobě přezkoumatelnosti soudu zajišťuje větší ochranu opatrovancových práv, aby nedocházelo k volbě členů, kteří by tyto řádně nehájili. Důvody pro prohlášení volby za neplatnou nejsou zákonem přímo specifikovány, avšak jde o porušení takové intenzity, že opatrovanci hrozí újma. Mezi případy porušení zákona lze řadit konání schůze bez svolání opatrovníkem nebo soudem, neumožnění účasti opatrovance, jeho osoby blízké nebo jeho přítele, dále vědomí opomenutí některých osob, jež se mohou účastnit schůze, hlasování osob, které nejsou ani opatrovancovou osobou blízkou

¹⁵² Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1711

¹⁵³ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1712

ani jeho přítelem, dále přítomnost méně než pěti osob na schůzi, zvolení opatrovnické rady nikoliv nadpoloviční většinou přítomných, zvolení opatrovníka členem opatrovnické rady, dále zvolení osoby, která nemá o opatrovance zájem, případně osoby, jejíž zájem je v přímém rozporu se zájmem opatrovance, dále zvolení méně než tříčlenné opatrovnické rady, a absence zápisu o konané schůzi, případně nesplnění zákonem požadovaných náležitostí jeho písemného vyhotovení. Z uvedeného výčtu vyplývá, že soud může rozhodnout jednak o neplatnosti volby opatrovnické rady jako takové, ale i o neplatnosti volby některého jejího člena nebo členů. Je důležité poznamenat, že soud je oprávněn rozhodnout o dočasném pozastavení výkonu práv jednotlivého člena nebo členů opatrovnické rady až do rozhodnutí o neplatnosti volby. Avšak i na tomto místě zákon hovoří neurčitě, když zmiňuje vážné důvody, pro které tak soud může učinit. Z praxe lze dovodit, že mezi takové důvody lze řadit například situace, kdy zájem člena opatrovnické rady je v přímém rozporu se zájmem opatrovance, či situace, kdy volbou mohla být opatrovanci způsobena újma, přičemž lze předpokládat, že takové skutečnosti musí být zřejmé.¹⁵⁴

Členství v opatrovnické radě upravuje občanský zákoník v ust. § 477, který stanoví, že člen je volen na dobu neurčitou, ze své funkce může odstoupit, přičemž jeho odstoupení je účinné doručením písemného oznámení opatrovníku a soudu. Povinností odstupujícího člena rady je oznámit své odstoupení i ostatním členům, přičemž zákon nestanoví, kdy a jak k takovému oznámení má dojít. Soud může odvolat z funkce člena opatrovnické rady na návrh opatrovníka nebo kteréhokoli z osob oprávněných k účasti na schůzi, anebo z vlastního podnětu, a to v případech, kdy člen opatrovnické rady závažně nebo opakovaně porušuje své povinnosti, ztratí-li o opatrovance zájem, například odloučením, nebo ocitnou-li se jeho zájmy opakovaně v rozporu se zájmy opatrovance. Z tohoto vyplývá, že v případě závažnosti porušení povinností zákon nežádá jeho opakování. Nutnost opakování se týká pouze méně závažných porušení povinností. Jiné důvody zániku funkce člena zákon neuvádí, lze však uvést ještě smrt člena a omezení svéprávnosti člena. Pokud nastane zánik funkce člena, opatrovník nebo předseda opatrovnické rady zařídí volbu nového člena rady nebo náhradníka. Nebude-li tato

¹⁵⁴ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1713

povinnost splněna, přechází odpovědnost za zařízení volby nového člena opatrovnické rady na soud, který tak učiní i bez návrhu.¹⁵⁵

Opatrovnická rada nemá procesní způsobilost, proto až na zákonem stanovené výjimky není účastníkem opatrovnického řízení. Pokud se týká hmotněprávní osobnosti, tuto opatrovnická rada také nemá. Zákon však připouští, že za určitých okolností může ve vztahu k soudu jednat prostřednictvím svého pověřeného člena. Opatrovnická rada má i v případě návrhu na zrušení nebo změnu jejího vlastního rozhodnutí právní osobnost ad hoc s tím, že pověřenou osobu, s níž soud komunikuje, je předseda rady. Pokud bychom zastali opačný názor, žádný subjekt by nebyl oprávněn prezentovat a hájit stanovisko opatrovnické rady při rozhodování o jejím vlastním usnesení.¹⁵⁶

Opatrovnická rada není primárně orgánem, který by měl zajišťovat operativní ochranu zájmů opatrovance, neboť tuto funkci vykonává samotný opatrovník. Nicméně i přesto zákon předpokládá, že se členové opatrovnické rady budou scházet pravidelně. Pokud se týká činnosti opatrovnické rady při jejím zasedání, pravidla stanoví ust. § 478 o.z., ze kterého je zřejmé, že opatrovnická rada zasedá nejméně jednou za rok a k zasedání ji svolá její předseda nebo opatrovník, jinak kterýkoli člen opatrovnické rady, popřípadě soud na návrh osoby, která osvědčí vážný zájem o opatrovance, anebo i bez návrhu. Soud by tak měl učinit zejména v případech, kdy se dozví, že se opatrovnická rada pravidelně neschází, nebo byla-li překročena hranice jednoho roku jako intervalu mezi jednotlivými zasedáními. Opatrovnická rada přizve na zasedání opatrovance i opatrovníka, avšak zasedání se může účastnit i jiná osoba, která není členem. O zasedání opatrovnické rady se činí zápis, ze kterého je zřejmé, kdy se zasedání konalo, kdo se jej účastnil, jaká rozhodnutí byla přijata, kdo vznesl protest a kdo zápis pořídil. Není-li v zápise uvedeno, kdo hlasoval pro návrh a kdo proti návrhu, má se za to, že všichni přítomní členové opatrovnické rady hlasovali pro přijetí návrhu. Zápis se doručuje prostřednictvím předsedy opatrovnické rady opatrovníkovi a soudu, který opatrovníka jmenoval. Na zasedání opatrovnická rada projednává zprávu opatrovníka o jeho činnosti v záležitostech opatrovance, vyjadřuje se k soupisu jmění opatrovance a k vyúčtování jeho správy i k jeho vyúčtování případné odměny opatrovníka za správu jmění, neboť správa majetku opatrovníka je zásadně spojena s finanční odměnou. Oprávnění opatrovnické rady

¹⁵⁵ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 101-102

¹⁵⁶ Svoboda, „Perspektivy institutu opatrovnické rady,“ 19-20

ve vztahu k opatrovníkovi upravuje ust. § 479 o.z. Opatrovnická rada se na zasedání může usnést k tomu, aby její člen podal návrh soudu na změnu výše odměny opatrovníka za správu jmění opatrovance, nebo návrh na zrušení opatrovnictví v případech, kdy již není nutné, například při zlepšení duševního stavu, dále odvolání opatrovníka nebo jeho nahrazení jinou osobou. Opatrovnická rada v tomto případě tedy plní funkci dohledu nad výkonem činností opatrovníka. Další okruh věcí ve vztahu k opatrovníkovi, k nimž se opatrovnická rada vyjadřuje, upravuje ust. § 480 a následující o.z. Bez souhlasu opatrovnické rady nesmí opatrovník rozhodnout o změně bydliště opatrovance, o umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje, nebo o zásazích do integrity opatrovance, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků. Taková úprava je žádoucí s ohledem na skutečnost, že se jedná o velmi závažné otázky budoucího života opatrovance, a tak by bylo nespravedlivé, aby o těchto otázkách rozhodoval jediný subjekt.¹⁵⁷ V případě umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v situacích, kdy to jeho zdravotní stav zřejmě nevyžaduje, však je nutné poznamenat, že nelze dopředu schválit umístění osoby proti její vůli do jakéhokoliv zařízení. Pokud by došlo k situaci, kdy je osoba převzata do takového zařízení či tam držena bez své vůle, musí o legitimitě takového držení, ke kterému má dojít jen ve výjimečných případech, rozhodnout soud. Souhlas opatrovníka či opatrovnické rady udělený předem by byl v tomto případě irelevantní. Cílem tohoto ustanovení o potřebě souhlasu rady bylo zřejmě schválení smlouvy o poskytování pobytových služeb sociální či zdravotní péče.¹⁵⁸ Rovněž nesmí opatrovník bez souhlasu opatrovnické rady nakládat s majetkem opatrovance, který nenáleží do běžné správy, a to v případech nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšujícího částku odpovídající stonásobku životního minima jednotlivce podle jiného právní předpisu¹⁵⁹, dále v případech nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu třetinu opatrovanceva majetku, ledaže tato třetina představuje hodnotu jen nepatrnou, nebo v případech přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty v předchozích hodnotách, ledaže se k takovým rozhodnutím vyžaduje i souhlas soudu. Je nutné poznamenat, že je-li to v zájmu opatrovance, může se opatrovnická rada usnést, jaká další rozhodnutí

¹⁵⁷ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1718-1719

¹⁵⁸ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 40

¹⁵⁹ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

opatrovníka o opatrovanci budou podléhat jejímu souhlasu, přičemž takové usnesení nesmí omezovat opatrovníka nad míru přiměřenou okolnostem, tedy opatrovník by neměl být omezován v rozhodování o každodenních záležitostech opatrovance. Nedá-li opatrovnická rada ve výše uvedených případech opatrovníkovi potřebný souhlas, nelze k takovému jeho rozhodnutí přihlížet a nemůže tedy vyvolávat ani žádné právní následky.¹⁶⁰ Jestliže tedy opatrovník uskutečnil konkrétní právní jednání, aniž by k tomu byl vybaven souhlasem opatrovnické rady, přestože jej podle zákona mít musel, je jeho jednání právně neúčinné, pokud opatrovnická rada takové jednání bez zbytečného odkladu neschválí. Je ovšem otázkou, zda k absolutní neúčinnosti právního jednání opatrovníka dochází i tehdy, když se opatrovnická rada usnesla na tom, že opatrovník bez jejího souhlasu nesmí uskutečnit ještě další jednání, které není uvedeno v taxativním výčtu ust. § 480 odst. 1, 2 o.z. Pro závěr, že právní jednání opatrovníka v záležitostech, kde není třeba obligatorního souhlasu opatrovnické rady, navozuje právní účinky navzdory rozhodnutí opatrovnické rady podle ust. § 480 odst. 3 o.z., hovoří skutečnost, že u třetí osoby, vůči níž opatrovník jedná, zpravidla vzniká legitimní očekávání, že opatrovník takové jednání může uskutečnit. Třetí osoba totiž nemá povědomí o existenci rozhodnutí opatrovnické rady, které opatrovníka omezuje v právním jednání nad rámec stanovený v ust. § 480 odst. 1, 2 o.z. Také lze argumentovat skutečností, že spolurozhodovací vztah mezi opatrovníkem a opatrovnickou radou je vnitřní záležitostí opatrovnictví, která se nemůže projevit ve vztahu ke třetím osobám. Avšak tento argument neobstojí při ust. § 440 odst. 1, 2 o.z., z něhož vyplývá, že v případě nesmluvního zastoupení má překročení zástupčího oprávnění za následek neúčinnost právního jednání uskutečněného zástupcem. Také je nutné poznamenat, že speciální instituty upravující opatrovnictví člověka odůvodňují potřebu ve zvýšené míře chránit zájmy opatrovance, a to případně i na úkor třetích osob, vůči nimž opatrovník jedná, a to i za cenu, že nebude naplněno jejich oprávněné očekávání, že opatrovník nepřekračuje meze zastoupení. Jestliže opatrovnická rada opatrovníka omezí v jeho samostatném právním jednání jménem opatrovníka v rozporu s výše uvedeným principem, opatrovník toto její usnesení musí respektovat, pokud nepodal návrh na zrušení tohoto rozhodnutí postupem podle

¹⁶⁰ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1718-1719

ust. § 481 o.z. Jiný postup, který by směřoval k nápravě nebo ke zrušení rozhodnutí opatrovnické rady totiž zákon nepřipouští.¹⁶¹

Vzhledem k tomu, že členové opatrovnické rady nemusí být jednotní při rozhodování o zájmech opatrovance, zákon jim umožňuje, aby ten člen, který pro rozhodnutí rady nehlasoval, opatrovník nebo opatrovance mohl do patnácti dnů od přijetí rozhodnutí navrhnout soudu, aby rozhodnutí opatrovnické rady zrušil a nahradil jej svým rozhodnutím.¹⁶² Vzhledem k tomu, že lhůta počíná od přijetí rozhodnutí rady, ne od jeho doručení, jeví se jako vhodné, aby zápisy z rad byly doručovány elektronickou poštou či jiným vhodným způsobem než jen využitím poštovních služeb.¹⁶³ Je potřeba poznamenat, že dokud soud nerozhodne, nenabude rozhodnutí opatrovnické rady právní účinky. Soud by měl zrušit rozhodnutí rady zejména tehdy, směřuje-li zjevně proti zájmům opatrovance, popřípadě tehdy pokud opatrovnická rada zjevně prosadila zájem svůj a nikoliv zájem opatrovance.¹⁶⁴

Nový občanský zákoník v ust. § 482 upravuje možnost, aby působnost opatrovnické rady vykonávala jediná osoba, a to v případě, kdy nelze opatrovnickou radu zřídit pro nezájem dostatečného počtu vhodných osob nebo z jiných podobných důvodů. Tato úprava je praktická v situacích, kdy osoba ve svém okolí nemá dostatek vhodných osob pro vykonávání funkce člena opatrovnické rady. Soud tuto osobu jmenuje na návrh opatrovance, osoby blízké či přítele opatrovance. Není-li zvolena opatrovnická rada a není-li možný ani postup, kdy její výkon bude v působnosti jedné osoby, schvaluje opatření opatrovníka stran opatrovance nebo jeho jmění namísto opatrovnické rady soud. Členem opatrovnické rady může být i právnická osoba, jejíž hlavní činností je péče o osoby se zdravotním postižením a ochrana jejich zájmů, přičemž může sama svolat schůzi k ustanovení opatrovnické rady. Nejčastěji půjde o zařízení, v nichž jsou opatrovanci umístěni nebo do nichž pravidelně docházejí. Dalším předpokladem pro to, aby uvedená právnická osoba mohla být členem opatrovnické rady, je skutečnost, aby působila v České republice nepřetržitě alespoň tři roky a byla s opatrovancem v pravidelném spojení alespoň tři měsíce. Právnická osoba má právo účastnit se zasedání opatrovnické rady a navrhnout soudu, aby rozhodnutí opatrovnické rady zrušil a nahradil je svým rozhodnutím.

¹⁶¹ Svoboda, „Perspektivy institutu opatrovnické rady,“ 20

¹⁶² Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1720

¹⁶³ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 48

¹⁶⁴ Lavický a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář.*, 1720

Právnícké osobě mohou být však tato práva soudem k návrhu odejmuta, když neuplatňuje práva v souladu se zájmy opatrovance.¹⁶⁵ Právnícká osoba se stává členem opatrovnické rady, jakmile svoji vůli vstoupit do rady oznámí předsedovi rady, opatrovníku a soudu. Ze žádného zákonného ustanovení nelze dovodit, že soud by měl mít pravomoc ke konstitutivnímu rozhodnutí, jímž ustavuje členství právnícké osoby v opatrovnické radě. Členství právnícké osoby v radě končí zánikem této osoby nebo okamžikem, kdy právnícká osoba přestane splňovat výše uvedené předpoklady pro své členství radě. Je třeba poznamenat, že pokud není třeba rozhodnutí soudu ke vzniku členství právnícké osoby, není ho třeba ani k zániku jejího členství. Vzniknou-li pochybnosti o existenci takových předpokladů, soud na návrh právnícké osoby, opatrovníka nebo kterékoliv osoby, jež má právo volby člena opatrovnické rady, rozhodne, zda právnícká osoba je i nadále členem opatrovnické rady. Takové rozhodnutí bude mít deklaratorní charakter, přičemž soud rozhodne i bez návrhu po slyšení zainteresovaných osob. Od takového rozhodnutí je třeba odlišit situaci, kdy soud rozhoduje o odnětí konkrétního práva právnícké osobě z důvodu, že tato osoba svá oprávnění podle ust. § 484 o.z. nevykonává v souladu se zájmy opatrovance. V tomto případě se bude jednat o sankční rozhodnutí, které je obdobou ust. § 477 odst. 2 o.z. které umožní odvolat člena opatrovnické rady, který není právníckou osobou. O odnětí oprávnění soud nemůže rozhodnout z moci úřední, ale pouze k návrhu opatrovance, opatrovníka nebo členů opatrovnické rady.¹⁶⁶

Jedním ze zajímavých nástrojů na podporu života osob se zdravotním postižením je i tzv. microboard (v překladu „malá rada“), který je využíván osobami v Britské Kolumbii. Jedná se o sdružení osob, které mají zájem pomáhat řešit situaci osob s postižením, zejména za pomoci nastavení vhodného typu služeb. Jedná se o formalizované sdružení s právní subjektivitou. Sdružení začala vznikat původně z důvodu nutnosti přijímání sociálních dávek pro osobu s postižením a nutnosti úhrady služeb pro ni nezbytných, neboť bez tohoto nástroje byly v daném systému možnosti rodiny při rozhodování o financování služeb a přijímání potřebných dávek limitované. Později došlo k tomu, že se začaly scházet osoby blízké osobě s postižením, například rodiče, přátelé, pracovníci ze služeb i další osoby, kteří vytvořili skupinu, která se pravidelně schází a řeší situaci dotyčné osoby s postižením. Cílem skupiny je zajistit takové

¹⁶⁵ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 101-102

¹⁶⁶ Svoboda, „Perspektivy institutu opatrovnické rady,“ 21

osobě kvalitní život, který bude plně v souladu s jejími zájmy, potřebami, přáními a pomoci ji s plánováním do dalších let. Podobný efekt by měl být dosahován pomocí opatrovnické rady.¹⁶⁷

Institut opatrovnické rady je v našem právním řádu novinkou, která doposud není, nejspíše z důvodu neznalosti či nedostatku zkušeností, hojně užívána. Důvodová zpráva sděluje, že tento institut navazuje na naši starší právní úpravu, která počítala s tzv. poručenskou radou. Toto konstatování je však do jisté míry zavádějící, neboť ust. § 284 ABGB¹⁶⁸, které připouštělo existenci poručenských rad, nikdy nebylo realizováno skrze předpokládaný zvláštní předpis. Poručenské rady měly být koncipovány jako čistě poradní orgány soudu, které na rozdíl od nyní zaváděných opatrovnických rad nedisponovaly ve vztahu k opatrovníku spolurozhodovacím oprávněním. U každého soudu měla působit jediná poručenská rada vystupující v jakémkoliv opatrovnickém řízení v obvodu daného soudu. Současná opatrovnická rada je však ustanovována pro každého opatrovance zvlášť, a tak je institutem, se kterým náš právní řád dosud nemá zkušenosti.¹⁶⁹ Opatrovnická rada byla zavedena jednak pro přezkum rozhodnutí opatrovníka, ale především k ochraně zájmů opatrovance. Je předpokladem, že opatrovnické rady budou nápomocné opatrovanci s konzultací důležitých rozhodnutí a budou mu poskytovat potřebnou pomoc a rady.

3.8.1. Schvalování jednání opatrovníka soudem

Pokud jednání opatrovníka neschvaluje zvolená opatrovnická rada, zejména v případech uvedených výše, nastupuje na místo kontrolora opatrovníka soud. Obecně soudní kontrole podléhají důležitější záležitosti než ty, kterým stačí souhlas rady. Souhlas soudu je třeba k souhlasu opatrovníka se změnou osobního stavu opatrovance. Je otázkou, jaké změny osobního stavu opatrovance měl zákonodárce na mysli, když je nepřípustné, aby opatrovník dával souhlas k uzavření či ukončení manželství nebo ke změně právního statusu, že určitá osoba je omezena ve svéprávnosti, nebo například ke změně bydliště, což schvaluje opatrovnická rada. Mezi další jednání, ke kterým je třeba schválení soudu, patří zavázání opatrovance k plnění některému členu opatrovnické rady

¹⁶⁷ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 48-49

¹⁶⁸ Podle § 284 ABGB poručenské rady jsou povolány k tomu, aby podporovaly soudy při vykonávání soudnictví poručenského a opatrovnického. Jejich složení a úkoly stanoví zvláštní zákon.

¹⁶⁹ Svoboda, „Perspektivy institutu opatrovnické rady,“ 21-22

zavázat opatrovance k plnění některému z členů opatrovnické rady nebo osoby tomuto členu blízké, dále nabýt pro opatrovance nemovitou věc nebo podíl na ní, ani opatrovancovu nemovitou věc nebo podíl na ní zcizit či zatížit, dále nabýt pro opatrovance obchodní závod, podíl na obchodním závodu nebo podíl na právnické osobě, ani tento majetek zcizit nebo zatížit; to neplatí, jedná-li se o nabytí účastnických nebo podobných cenných papírů zajišťujících bezpečný výnos, dále uzavřít za opatrovance smlouvu zavazující ho k trvajícimu nebo opakovanému plnění na dobu delší než tři roky, dále odmítnout dědictví nebo jiné plnění z pozůstalosti, nebo konečně zavázat opatrovance k bezúplatnému plnění jiné osobě, ledaže se jedná o dar poskytnutý k obvyklé příležitosti podle zásad slušnosti v přiměřeném rozsahu a opatrovanec je schopen úsudku a projevil s darem souhlas. Bez ohledu na výše uvedené opatrovník nesmí, neschválil-li to soud, naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající pětisetnásobku životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu, dále jedná-li se o nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu polovinu opatrovancova majetku, ledaže tato polovina představuje hodnotu jen nepatrnou a nejedná se o věc, která je pro opatrovance věcí zvláštní obliby, nebo konečně jedná-li se o přijetí nebo poskytnutí půjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách výše uvedených. Vždy když soud tyto záležitosti posuzuje, vyžádá si stanovisko opatrovnické rady, je-li zřízena. Pokud opatrovnická rada v určené lhůtě nesdělí své stanovisko, soud sám rozhodne.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 41

4. MÍRNĚJŠÍ OPATŘENÍ

Nový občanský zákoník upravuje komplex institutů tvořících podpůrná opatření, jejichž úloha přichází v úvahu při narušení schopnosti zletilého člověka samostatně právně jednat. Na rozdíl od institutu omezení svéprávnosti, který je považován za krajní prostředek, kterým právo umožňuje zasáhnout do schopnosti zletilého člověka právně jednat, jsou podpůrná opatření svou povahou i důsledky mírnější a méně omezující povahy, neboť umožňují brát v potaz i vůli samotného člověka neschopného právně jednat.¹⁷¹ Úprava podpůrných opatření vychází z hlavních zásad pro zacházení s osobami, které jsou omezeny ve schopnosti právně jednat, jež jsou kromě jiného zakotveny v zákoně č. 208/2006 Sb., o sociálních službách, a to konkrétně v ust. § 2 odst. 2, který stanoví nutnost zachovávat lidskou důstojnost těchto osob, sledovat jejich individuální potřeby, a vést je k činnostem, které nevedou k prohlubování a setrvávání v jejich sociálně nepříznivé situaci.¹⁷² Postačí-li u zletilého člověka s narušenou schopností právně jednat mírnější a méně omezující opatření, pak pokud mu nehrozí žádná újma, není důvodu proč přistoupit až k omezení jeho svéprávnosti.¹⁷³

Pro řízení o podpůrných opatřeních je v prvním stupni věcně příslušný okresní soud, jak vyplývá z ust. § 3 odst. 1 z.ř.s. Místně příslušným je obecný soud člověka, v jehož zájmu se řízení koná, tj. soud, v jehož obvodu má osoba své bydliště¹⁷⁴ (§ 4 odst. 1 z.ř.s.).¹⁷⁵ Účastníky řízení jsou navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednání.¹⁷⁶

V řízení o podpůrných opatřeních rozhoduje soud usnesením, které lze napadnout řádným opravným prostředkem, tj. odvoláním podle obecné úpravy ust. § 28 z.ř.s. ve spojení s ust. § 201 a násl. o.s.ř. V řízení nelze vyloučit ani možnost podání mimořádného opravného prostředku, tj. dovolání dle ust. § 30 z.ř.s. ve spojení s ust. § 236 a násl. o.s.ř., žaloby na obnovu řízení dle ust. § 29

¹⁷¹ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 364

¹⁷² Wiplingerová, Zahradníková a Spurná, *Zvláštní řízení soudní*, 29

¹⁷³ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 364

¹⁷⁴ Místo pobytu člověka, ve kterém se zdržuje s úmyslem zdržovat se tam trvale.

¹⁷⁵ Tato úprava sleduje princip nejrychlejšího zásahu a procesní ekonomie soudního řízení. Jde o to, aby člověk, o němž je rozhodováno, byl soudu blízko. Pro určení obecného soudu je třeba dále aplikovat ust. § 85 odst. 1 o.s.ř., kdy se obecný soud osoby bude určovat podle jejího bydliště, nebude-li mít bydliště, pak obvodu, ve kterém se zdržuje. V případě, že by člověk měl bydliště na více místech, pak mohou být obecným soudem všechny okresní soudy, v jejichž obvodu bydlí s úmyslem zdržovat se tam trvale. (Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář.*, 109-110)

¹⁷⁶ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 367

z.ř.s. ve spojení s ust. § 228 a násl. o.s.ř., a žaloby pro zmatečnost dle ust. § 29 z.ř.s. ve spojení s ust. § 229 a násl. o.s.ř.¹⁷⁷

4.1. Předběžné prohlášení

Účelem institutu předběžného prohlášení upraveného v ust. § 38 a násl. o.z. je umožnit člověku, aby v případě, kdy očekává příchod či rozvoj své nezpůsobilosti samostatně právně jednat (například v případě postupně rozvíjející se Alzheimerovy choroby), projevil závazně svou vůli, jakým způsobem mají být v budoucnu spravovány jeho záležitosti, a to ať už osobní či majetkové, či která osoba má spravovat jeho majetkové záležitosti jako správce, anebo kdo má být jmenován v případě nastalé nezpůsobilosti opatrovníkem.¹⁷⁸ Pod správu záležitostí určitým způsobem je možné zahrnout řadu záležitostí. Zejména je možné vyjádřit přání v tom směru, jak má být naloženo s majetkem, například nemovitý majetek má být pronajat nebo naopak nesmí být prodán. Může jít také o určení místa bydliště osobě činící prohlášení, která může vyjádřit přání bydlet na stejné adrese jako doposud s tím, že v případě, kdy jeho zdravotní stav bude vyžadovat speciální péči, nechť je umístěn do zařízení, které specifikuje v prohlášení.¹⁷⁹

Inspirací pro zákonodárce při zakotvení institutu předběžného prohlášení do našeho právního řádu byla quebecká právní úprava, konkrétně ust. § 2166 a násl. quebeckého občanského zákoníku. Dle citovaného ustanovení může zletilá osoba v očekávání nezpůsobilosti starat se o sebe nebo spravovat svůj majetek udělit zmocnění (tzv. mandate), a to formou notářského zápisu nebo za účasti svědků. Předpokladem výkonu zmocnění je nedostatek způsobilosti právně jednat a homologace, neboli schválení soudem na žádost osoby, která má být zmocněncem. Při homologaci soud zjišťuje nezpůsobilost k právnímu jednání zmocnitele, ověří existenci zmocnění a jeho platnost, pokud je činěno za účasti svědků. O homologaci tohoto dokumentu může žádat soud v místě bydliště zmocnitele pouze zmocněnec. K žádosti musí být připojena kopie zmocnění spolu se zdravotním a psychosociálním posudkem, na základě kterého je potvrzena zmocnitelova nezpůsobilost k právnímu jednání. Je možné ustanovit více osob zmocněncem a také i náhradního zmocněnce pro případ, že by hlavní zmocněnec odmítl podat návrh na homologaci, kdyby byl z jakéhokoli důvodu neschopný

¹⁷⁷ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 368

¹⁷⁸ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 365

¹⁷⁹ Kateřina Čuhelová, *Předběžné prohlášení podle § 38 NOZ*, dostupné v ASPI

pokračovat ve výkonu zmocnění nebo zemřel před započítím, případně v průběhu výkonu svých povinností. Zmocnění je dokument, kterým osoba, označována jako zmocnitel v době, kdy je plně způsobilá právně jednat, jmenuje jinou osobu, označovanou jako zmocněnec, aby zajistila jeho ochranu nebo spravovala jeho majetek, nebo obojí současně, a to pro případ, že ho nemoc nebo neštěstí připraví o způsobilost právně jednat, buď dočasně nebo trvale. Zmocnitel může rozhodnout o jakémkoli obsahu zmocnění, například tam může zahrnout i konec života. Ujednání o správě majetku mohou být velmi obecná nebo naopak velmi detailní, záleží na situaci zmocnitele, kdy může jít o člověka vlastního rozsáhlý majetek, podnikajícího či naopak člověka, který je v nepříznivé životní situaci a nemá takřka žádné jmění. Doporučuje se informovat osobu, která má vykonávat funkci zmocněnce o záměru označit ji zmocněncem. Ten, kdo činí předběžné prohlášení, si pak může být jist tím, že zmocněnec bude rozumět jeho potřebám předtím, než se ujme této funkce. Je rovněž možné probrat s ním pravomoc, kterou má mít, aby si zmocnitel byl jist tím, že zmocnění bude vykonáváno dle jeho skutečných přání.¹⁸⁰

Predběžné prohlášení je formou plné moci sui generis a může být učiněno ve formě veřejné listiny¹⁸¹ (notářského zápisu)¹⁸² nebo soukromé listiny za účasti dvou svědků, kteří jsou povinni o sobě uvést údaje, dle kterých je možné je zjistit, tj. jméno a příjmení, bydliště a datum narození, popřípadě identifikující údaj podle jiného právního předpisu. Svědci by neměly mít zájem na dané věci a neměly by jimi být osoby, které by byly prohlášením povolány jako potencionální opatrovníci. Zvláštní pravidla jsou dána pro předběžné prohlášení pořízené soukromou listinou u nevidomých osob.¹⁸³ V tomto případě musí prohlášení nahlas přečíst svědek, který jej nepsal, a pořizovatel prohlášení musí před svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Jestliže činí prohlášení soukromou listinou osoba se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, musí jí být obsah listiny tlumočen takovým způsobem dorozumívání, který si zvolila, například znakovou řečí, a to pomocí svědka, který prohlášení nepsal. Všichni svědci přitom musí ovládat tento způsob dorozumívání. Speciální postup při

¹⁸⁰ Čuhelová, *Predběžné prohlášení podle § 38 NOZ*

¹⁸¹ Při přípravách nové právní úpravy se objevil v zákoně o zvláštních řízeních soudních návrh, aby předběžné prohlášení mohly sepisovat do protokolu okresní soudy.

¹⁸² Notářský zápis o předběžném prohlášení zůstává součástí sbírky notářských zápisů. Zápis o tom, kdo má být povolán opatrovníkem je veden v neveřejném rejstříku – seznamu prohlášení o určení opatrovníka – Notářské komory České republiky. (Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 365)

¹⁸³ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 365

sepisování veřejné listiny s osobou, která neumí či nemůže číst nebo psát, je zakotven v notářském řádu, který stanoví, že notářský zápis se v tomto případě sepisuje pouze za účasti dvou svědků úkonu, kteří musí být přítomni při projevu účastníka o tom, co má být pojata do notářského zápisu, při předčítání notářského zápisu a jeho schválení účastníkem. Pokud je účastník němý nebo neslyšící a současně nemůže číst nebo psát, musí být kromě svědků úkonu přibrán ještě důvěrník, který se s účastníkem umí dorozumět a jehož prostřednictvím notář zjistí, zda účastník zápis schvaluje.¹⁸⁴ Stejnou formu jako pořízení vyžaduje i odvolání předběžného prohlášení, přičemž účinky odvolání u soukromé listiny má i zničení této listiny tím, kdo ji učinil. Soud v řízení bude zkoumat, zda osoba povolána předběžným prohlášením je způsobilá pro jmenování opatrovníkem, zda došlo ke splnění podmínky v předběžném prohlášení, popř. zda nastala změna nebo zrušení předběžného prohlášení. Při přezkumu osob povolávaných předběžným opatřením by se soud měl věnovat i možnému střetu zájmů opatrovníka a opatrovaného člověka, který může mít negativní důsledky především v majetkové sféře opatrovaného. V případě splnění podmínky půjde o situace, kdy předběžné prohlášení se bude týkat jiné záležitosti, než je povolání opatrovníka, přičemž účinky předběžného prohlášení člověka budou vázány na určitou podmínku. V případě podstatné změny okolností, kdy by člověk předběžné prohlášení vůbec neučinil, anebo jej sice učinil, avšak s jiným obsahem, bude soud rozhodovat i o změně či zrušení takového předběžného prohlášení (například kdyby byl za opatrovníka povolán manžel dotčené osoby, avšak manželství by zaniklo). Soud v tomto řízení bude zjišťovat i názor člověka, o jehož prohlášení rozhoduje. Je třeba poznamenat, že o zrušení či změně obsahu předběžného prohlášení může soud rozhodnout jen tehdy, pokud by jinak člověku hrozila závažná osobní či majetková újma. Jedná se o jakýsi kontrolní mechanismus institutu předběžného prohlášení. V rámci řízení o omezení svéprávnosti či řízení o některém z mírnějších opatření soud zjišťuje dotazem na Notářskou komoru České republiky, zda v tomto seznamu je či není pro dotyčného evidováno předběžné prohlášení či jeho odvolání a jejich obsah. Důvodová zpráva k ust. § 38 o.z. doplňuje, že pokud by bylo předběžné

¹⁸⁴ Šárka Musilová, „Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku,“ *Ad Notam* 5 (2013): 3

prohlášení člověka neplatné jen pro nedostatek formy, soud by měl v takovém případě vzít v úvahu i obsah jeho prohlášení.¹⁸⁵

Institut předběžného prohlášení se jeví jako praktický v situacích, kdy lze předpokládat budoucí vlastní nezpůsobilost, například v případě progresivních mozkových onemocnění, kdy si tímto může zajistit, aby jeho záležitosti spravovala osoba přímo jím vybraná a při výběru opatrovníka byl brán ohled na jeho přání.

4.2. Zastoupení členem domácnosti

Inspiraci k úpravě institutu zastoupení členem domácnosti nový občanský zákoník čerpal v rakouském občanském zákoníku. Kdo může zastupovat osobu s obtížemi při rozhodování jako člen domácnosti, upravuje ust. § 49 odst. 1 o.z.¹⁸⁶ Člověk, který je stížen duševní poruchou a nemá jiného zástupce pro svá právní jednání o obvyklých osobních a majetkových záležitostech odpovídajících jeho životním poměrům, může být zastoupen členem domácnosti. V praxi často půjde o zastoupení při zajišťování pravidelných plateb zastoupeného člověka jako je platba nájemného, zajišťování pravidelných kontrol u lékaře apod.¹⁸⁷ Dle právní úpravy není zastoupený oprávněn udělit za zastoupeného souhlas se zásahem do tělesné integrity člověka s trvalými následky a současně je omezen v nakládání s majetkem zastoupeného, neboť je oprávněn nakládat s příjmy zastoupeného v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí, přičemž s peněžními prostředky na účtu zastoupeného může nakládat jen do výše nepřesahující měsíčně výši životního minima jednotlivce. Zástupce je povinen dbát o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv, stejně jako o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného. Pokud se zastoupený již nedokáže k nějaké skutečnosti vyjádřit, přihlíží se k jeho preferencím z minulosti. Problém institutu zastoupení členem domácnosti je spojen se zastoupením pro obstarání obvyklých záležitostí. I kvůli jedné nikoliv obvyklé záležitosti, k níž by byl zřejmě jmenován soudem opatrovník, totiž v souladu s ust. § 54 odst. 1 větou druhou o.z. zastoupení zaniká. Soudy by se

¹⁸⁵ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 365-366

¹⁸⁶ Jako členové domácnosti mohou osobu zastupovat potomci, předci, sourozenci, manželé nebo partneři a dále osoby, které se zastoupeným žily před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky.

¹⁸⁷ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 366

měly přiklánět k výkladu tohoto zákonného ustanovení tak, že legislativní spojení „pokud soud jmenuje zastoupenému opatrovníka“ bude platit pro případy jmenování opatrovníka nejen pro jednu nkoliv obvyklou záležitost. Jiný výklad by totiž vedl k omezení užívání zastoupení členem domácnosti, což by bylo v rozporu s ust. § 55 odst. 2 o.z. Bude-li tedy jmenován člověku opatrovník pouze pro jeden úkon, který není obvyklou záležitostí, nemělo by dojít k zániku zastoupení členem domácnosti, na rozdíl od jmenování opatrovníka pro více úkonů.¹⁸⁸

Právní úprava nevylučuje, aby zástupců bylo více. Pokud má člověk více než jednoho zástupce, jedná buď každý zvlášť, nebo společně. Jednají-li však zástupci společně a odporují si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich. Zastoupení vzniká z vůle plně svéprávného člena domácnosti. Odmítne-li však toto zastoupení člověk postižený duševní chorobou, zastoupení nevznikne. Otázkou však je, zda zastoupení vznikne bez souhlasu člověka postiženého duševní chorobou. Souhlas není vyžadován v písemné formě ani nemusí být vyřčený, je však třeba, aby se dotyčný člověk vyjádřil alespoň nonverbálně, že tenduje k tomu být zastoupen určitou osobu. Ke vzniku zastoupení se vyžaduje schválení dohody soudem dle ust. § 50 o.z. Taková soudem schválená dohoda představuje konstitutivní rozhodnutí ve statusové věci fyzické osoby, kterým je každý vázán. Soud zastoupení neschválí, projeví-li dotyčný člověk přání nebýt zastoupen. Soud neschválí tento druh podpůrného opatření také tehdy, byl-li člověku s duševní poruchou již předtím jmenován opatrovník nebo byla-li uzavřena smlouva o nápomoci a zastoupený člověk jako podporovaný je ve spolupráci s podpůrcem schopen právně jednat v těch záležitostech, ve kterých má zastoupení členem domácnosti vzniknout.¹⁸⁹ Zánik zastoupení dle ust. § 54 o.z. nastává v případech, kdy se jej zástupce vzdá nebo pokud zastoupený zastoupení odmítne, přičemž postačí opět schopnost projevit přání. Jelikož zastoupení vzniká schválením soudu, musí mít vzdání se i odmítnutí zastoupení kvalifikovanou podobu, a to tak, že musí být soudu oznámeno. Soud takový projev vůle vezme na vědomí deklaratorním rozhodnutím. Takovému chápání zániku zastoupení odpovídá i právní úprava v dalších právních předpisech. Například zákon č. 133/2000 Sb. ze dne 12.4.2000, o evidenci obyvatel, v ust. § 3 odst. 3 písm. i) předpokládá mimo

¹⁸⁸ Pavel Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi,“ *Právní rozhledy* 1 (2015): 16

¹⁸⁹ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 366-367

jiné nejen zápis právní moci rozhodnutí o schválení zastoupení členem domácnosti, ale i zápis data zániku takového zastoupení. Orgánem zapisujícím tyto údaje do systému je dle ust. § 6 citovaného zákona soud prvního stupně. Je třeba poznamenat, že na zastoupeného lze jen stěží klást břemeno informační povinnosti vůči soudu, mnohdy nerealizovatelné bez pomoci další osoby. Takový požadavek však lze klást na zástupce takové osoby, a to i v případě, že odmítne zastoupení zastoupený. Z ustanovení § 51 o.z. lze dovodit, že mezi povinnosti zástupce patří i informovat soud o projevu vůle zastoupeného mající za následek zánik zastoupení, neboť je povinen dbát ochrany zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv. Ze stejného zákonného ustanovení lze usuzovat i na povinnost zástupce spravovat obvyklé záležitosti zastoupeného až do rozhodnutí soudu o změně rozhodnutí o schválení zastoupení či ustanovení jiného zástupce, a to například i na přechodnou dobu, než dojde ke stabilní úpravě poměrů zastoupeného. Jen stěží by bylo v souladu se zájmy zastoupeného, aby zůstal bez jakékoli ochrany.¹⁹⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že zastoupení členem domácnosti je vhodné v případech, kdy je možné se o člověka postarat v rámci působení rodiny. Půjde o případy lidí s duševními poruchami, které brání člověku samostatně právně jednat, u nichž však nehrozí, že by si svým aktivním jednáním způsobili nějakou újmu. Zejména půjde o zletilou osobu, která je v celodenní péči zpravidla jednoho ze svých rodičů, nebo o seniory, o něž je taktéž celodenně pečováno v rodinném prostředí. U takového jedince není potřeba jmenovat opatrovníka či v horším případě omezovat svéprávnost, neboť zástupce je za něj oprávněn jednat ve všech obvyklých záležitostech, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Půjde-li však o seniora, který pobývá v domově pro seniory či podobném zařízení, měl by soud zvážit, do jaké míry je zastoupení členem domácnosti v tomto případě vhodné, navštěvoval by jej zástupce ze subjektivních či objektivních důvodů jednou či dvakrát do roka například z důvodu vzdáleného bydliště.¹⁹¹

Pokud se týká kontrolních mechanismů, zákon nestanovuje zástupci povinnost vést si dokumentaci o právních jednáních či o finančním hospodaření a nestanovuje ani povinnost předkládání pravidelných zpráv o zastoupeném. Ovšem vzhledem k tomu, že se tímto institutem zasahuje do statusu osob s postižením, které si samy nedokáží obstarávat své záležitosti, má opatrovnický soud možnost

¹⁹⁰ Martina Flanderová, „Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne?“, *Soudce XVI*, č. 10-11 (2014): 65

¹⁹¹ Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi,“ 16

vyzvat zástupce k podání vysvětlení, pokud by měl pochybnosti o řádném zastupování dotyčného člověka.¹⁹²

4.2.1. Řízení o zastoupení členem domácnosti

Je-li předmětem řízení schválení zastoupení členem domácnosti, není jasné, zda lze řízení zahájit pouze na návrh či i bez návrhu. Ohled na zájmy postiženého člověka nasvědčuje spíše tomu, že jde o řízení, které je možné zahájit i bez návrhu. O zahájení řízení soud rozhodne usnesením, proti kterému není přípustný opravný prostředek a které doručí účastníkům do vlastních rukou, přičemž řízení je zahájeno dnem, kdy takové usnesení bylo vydáno, jak vyplývá z ust. § 13 z.ř.s. Řízení je možné zahájit i ústně do protokolu, jak je patrné z ust. § 14 z.ř.s. Věcně příslušným je okresní soud a místně příslušným dle bydliště obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná. Účastníkem řízení je navrhovatel a ten, o jehož právech má být v řízení jednáno.

K přistoupení k tomuto mírnějšímu opatření lze i v řízení o svéprávnosti. Při přezkumu osob a jejich omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům učiněného do 31. 12. 2013 je třeba, jak již bylo výše uvedeno, aby soud vážil i užití mírnějších opatření, než je stávající míra zásahu do svéprávnosti jejím omezením či zbavením. Jmenovaný opatrovník u takových osob zpravidla již nějakou dobu spolupracuje se soudem, spravuje jmění opatrovance a podléhá soudnímu dozoru. Soud tedy celkem dobře zná osobu opatrovance i jeho životní a rodinnou situaci. Pokud se jedná o osobu, která se s duševní poruchou narodila, žije v rodině, která se o ni stará a rodinný příslušník vykonává funkci opatrovníka, je přímo vhodné bez nového znaleckého zkoumání, které by mohlo v tomto případě posuzovanou osobu zbytečně zatížit, po výsledku všech zúčastněných, souhlasu bývalého opatrovníka i opatrovance, schválit zastoupení členem domácnosti. Pokud tak ke schválení zastoupení dojde dle ust. § 39 z.ř.s., bude rozhodováno v rámci řízení o svéprávnosti a podle ust. § 40 z.ř.s. soud rozhodne rozsudkem. Takový rozsudek pak může změnit¹⁹³ i předchozí rozsudek o omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům vyhlášený do 31. 12. 2013.¹⁹⁴

Před tím, než soud rozhodne, musí zjistit názor zastoupeného člověka, v krajním případě i za použití způsobů dorozumívání, který si zastoupený člověk

¹⁹² Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 23

¹⁹³ Objevují se i názory, že by se měl původní rozsudek rušit, avšak otázkou je, zda s účinky ex tunc nebo ex nunc.

¹⁹⁴ Flanderová, „Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne?“, 65

sám zvolí. Soud nařídí jednání jen tehdy, navrhne-li konání jednání některý z účastníků řízení, popř. ukáže-li se to nezbytné.¹⁹⁵ Pokud jde o dokazování, je nutné připomenout, že podmínkou zastoupení členem domácnosti je existence duševní poruchy, přičemž není sporu, že se jedná o odborné posouzení. Je však otázkou, jak duševní poruchu prokázat? Bude nutné vypracovat v daném případě znalecký posudek či odborné vyjádření nebo postačí soudu lékařská zpráva lékaře? Zpráva lékaře by měla soudu stačit v případech, kdy proti ní účastníci řízení nebudou mít žádné námitky.¹⁹⁶

V řízení o zastoupení členem domácnosti soud rozhoduje usnesením, přičemž je pravidlem, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Dle ustanovení § 8 vnitřního a kancelářského řádu o nabytí právní moci rozhodnutí, vedoucí soudní kanceláře na pokyn soudce, asistenta soudce, justičního čekatele, vyššího soudního úředníka nebo soudního tajemníka zapíše do agendového informačního systému evidence obyvatel k příslušné osobě údaje dle zákona upravujícího informační systém evidence obyvatel, a to nejpozději ve lhůtě 3 pracovních dnů ode dne, kdy došlo k vyznačení právní moci na originál rozhodnutí ve spise. V informačním systému obyvatel se vedou údaje o schválení zastoupení členem domácnosti včetně uvedení soudu, který zastoupení schválil a dále datum zániku zastoupení členem domácnosti.

4.3. Jmenování opatrovníka bez zásahu do svéprávnosti člověka

K mírnějším a méně omezujícím opatřením, kterým může soud dát přednost před omezením svéprávnosti člověka, patří také prosté jmenování opatrovníka člověku, u nějž nedošlo k omezení jeho svéprávnosti, jak vyplývá z ust. § 465 odst. 1 o.z. Dle tohoto ustanovení jmenuje soud člověku opatrovníka, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. Oba tyto důvody nemusí být naplněny kumulativně, byť k tomu někdy v praxi dochází. Dále v tomto ustanovení najdeme demonstrativní výčet možností, kdy soud jmenuje opatrovníka, k nimž vedle omezení svéprávnosti patří situace, kdy zdravotní stav působí člověku obtíže při správě jeho jmění nebo hájení práv.¹⁹⁷

Jmenování opatrovníka člověku bez zásahu do jeho svéprávnosti bude vhodné zejména v situacích, kdy není obava, že aktivním právním jednáním

¹⁹⁵ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 367-368

¹⁹⁶ Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi,“ 16

¹⁹⁷ Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi,“ 16

vznikne člověku újma, ale kdy by mohla vzniknout v důsledku toho, že by sám určité úkony neučinil. Ustanovení § 469 o.z. rozvádí obsah ustanovení § 465 o.z. v rozsahu jmenování opatrovníka člověku, kterému působí zdravotní stav obtíže při správě jeho jmění nebo hájení práv. Zdravotní stav je nutné v tomto případě vykládat jako fyzický, nikoliv duševní. Také proto je opatrovník dle ust. § 469 o.z. jmenován soudem jen na návrh člověka, kterému má být jmenován, na rozdíl od opatrovníka, který může být jmenován člověku s duševní poruchou i bez jeho návrhu, neboť takový člověk není zpravidla schopen ani podání návrhu. Nesprávný je názor, že se v případě ust. § 469 odst. 1 o.z. jedná o rozvedení nového důvodu pro jmenování opatrovníka oproti občanskému zákoníku z roku 1964. O nový důvod se totiž vůbec nejedná. Jak je patrné z ust. § 29 věta druhá obč. zák., soud ustanovuje opatrovníka mimo jiné tomu, u koho by to bylo třeba z jiného vážného důvodu, než větou první uváděného neznámého pobytu člověku. Jiným vážným důvodem v tomto případě mohl být i nepříznivý zdravotní stav člověka, když by byl postižen závažnou tělesnou poruchou.¹⁹⁸

Člověk, kterému byl jmenován opatrovník bez zásahu do jeho svéprávnosti, může nadále jednat sám za sebe a jeho právní jednání jsou platná, zpravidla však bude jednat společně s opatrovníkem. Opatrovník může také jednat sám, avšak při jednání by se měl řídit vůlí opatrovance, přičemž když se nedá zjistit, měl by se obrátit na soud.

Vzorový případ užití institutu jmenování opatrovníka bez zásahu do svéprávnosti člověka lze ilustrovat na rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. 9. 2014, sp. zn. 26 Co 197/2014. Jedná se o případ člověka, který žije od září 2004 v pobytovém sociálním zařízení a od úmrtí své matky v roce 2013 není v kontaktu s další rodinou. Tento člověk nemluví, vydává pouze zvuky, nezvládne podpis, nají se sám pouze mixované stravy a potřebuje stálou péči, pomoc a dohled jiné osoby. Jeho IQ se pohybuje kolem 20 bodů. Státní zástupce v tomto případě namítal, že by stačilo tomuto člověku jmenovat opatrovníka dle ust. § 465 o.z., neboť není schopen žádného právního jednání, a proto mu nemůže hrozit žádná závažná újma. Krajský soud však na daný případ nazíral tak, že jmenovat opatrovníka by v tomto případě bylo možné jen na návrh člověka, kterému má být jmenován, což zde nebylo možné. Takový závěr však odporuje § 465 odst. 1 o.z., jak bylo výše nastíněno. V tomto případě by bylo vhodné jmenování opatrovníka bez zásahu do svéprávnosti, neboť uvedený člověk

¹⁹⁸ tamtéž

si svým aktivním jednáním vůbec nemůže způsobit újmu a opatrovník by mu byl jmenován za účelem, aby mu nevznikla újma jeho nekonáním. Posuzovaný člověk pobývá v zařízení s celodenní péčí a pro své postižení se nemůže aktivně zúčastňovat jakéhokoli právního jednání. Zásah do jeho svéprávnosti by byl v tomto případě zcela zbytečný.¹⁹⁹

Je praktické poznamenat, že často se osoby blízké obracejí na soud s návrhem na jmenování opatrovníka člověku za účelem uzavírání smluv o sociálních službách nebo přebírání důchodu. Pokud se jedná pouze o tyto speciální oblasti potřeby dotyčného člověka, pamatují na ně jiné právní předpisy než občanský zákoník a není nutné přistupovat k jakýmkoli podpůrným opatřením nebo k omezení svéprávnosti. Uzavírání smluv o sociálních službách je upraveno v ust. § 91 odst. 6 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, podle kterého osobu, která podle lékařského posudku vydaného poskytovatelem zdravotních služeb není schopna sama jednat a nemá zákonného zástupce nebo opatrovníka, zastupuje při uzavírání smlouvy obecní úřad s rozšířenou působností podle místa trvalého nebo hlášeného pobytu osoby. Jde-li o poskytnutí pobytových sociálních služeb v zařízení sociálních služeb nebo ve zdravotnickém zařízení lůžkové péče podle ust. § 52 zákona o sociálních službách zastupuje takovou osobu obecní úřad obce s rozšířenou působností podle sídla tohoto zařízení. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je také oprávněn i k uzavírání dodatků k již dříve uzavřeným smlouvám o sociálních službách. Institut zvláštního příjemce důchodu upravuje ust. § 118 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, podle kterého je zvláštním příjemcem dávky důchodového pojištění mj. občan určený rozhodnutím obecního úřadu podle ust. § 10 výše citovaného zákona. Obecní úřad ustanoví zvláštního příjemce s jeho souhlasem v případech, kdy by se výplatou dávky dosavadnímu příjemci zřejmě nedosáhlo účelu, kterému má dávka sloužit, nebo kdyby tím byly poškozovány zájmy osob, které je důchodce povinen vyživovat, anebo nemůže-li oprávněný, popř. jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, výplatu přijímat. Souhlas oprávněného, popřípadě jeho zákonného zástupce nebo opatrovníka, s ustanovením zvláštního příjemce se vyžaduje jen v případě, že oprávněný, popř. jeho zákonný zástupce či opatrovník, nemůže výplatu přijímat, což však neplatí, pokud oprávněný, popř. jeho zákonný zástupce nebo opatrovník vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nemůže podat vyjádření k ustanovení zvláštního příjemce. Dávka může být použita pouze ve

¹⁹⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 26 Co 197/2014

prospěch oprávněného a osob, které je oprávněný povinen vyživovat. Zvláštní příjemce je povinen používat dávku podle pokynů oprávněného.²⁰⁰

4.4. Nápomoc při rozhodování

Člověk, který je stížen duševní poruchou, která mu působí obtíže při rozhodování, avšak nespĺňuje podmínky pro omezení svéprávnosti, může uzavřít smlouvu o poskytování podpory s jiným člověkem jako podpůrcem, přičemž jak vyplývá z ust. § 45 o.z. podpůrců může být více. Cílem tohoto institutu je, aby osoba stížená duševní poruchou se mohla rozhodovat sama, přičemž jí podpůrce k tomuto vytvoří ty nejlepší možné podmínky.

Podpůrce nejedná namísto dotyčného člověka, nýbrž je pouze přítomen jeho právním jednáním a zajišťuje mu potřebné údaje a sdělení včetně nápomoci radami.²⁰¹ Například podporovaný s pomocí a radou podpůrce může uzavřít smlouvu, jejíž důsledky by bez takové pomoci nemohl posoudit, dále v řízení před soudem má v průběhu řízení právo na konzultaci se svým podpůrcem, přičemž právo účastníka dovolat se součinnosti s podpůrcem není vyloučeno ani v rozhodčím řízení, ve správním řízení, ve vykonávacím či exekučním řízení. Podpůrce však v těchto řízeních nemůže vystupovat současně jako zástupce podporovaného a záleží na podporovaném, zda k jednání podpůrce přizve, neboť tento není soudem předvoláván.²⁰²

Podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním a nesmí se na jeho úkor bezdůvodně obohatit. Při plnění svých povinností je podpůrce povinen postupovat v souladu s rozhodnutími podporovaného. Pokud podporovaný právně jedná v písemné formě, může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl. Podporovaný může ovšem právně jednat kdykoli sám, a to i bez podpory. Jako pojistku však zákon zmocňuje podpůrce namítat neplatnost právního jednání podporovaného. Podpůrce není zákonným zástupcem podporovaného, a tak nemůže namítat neplatnost právního jednání za podporovaného. Je mu však dána možnost namítnout neplatnost svým jménem.²⁰³

Smlouva o nápomoci mezi podporovaným a podpůrcem nabývá účinnosti dnem, kdy ji soud v řízení o schválení smlouvy o nápomoci schválí. Dle ust. § 46

²⁰⁰ Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi,“ 16

²⁰¹ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 366

²⁰² Wiplingerová, Zahradníková a Spurná, *Zvláštní řízení soudní*, 31-32

²⁰³ Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi,“ 16

odst. 2 o.z. smlouvu soud neschvává, pokud by byla v rozporu se zájmy podporovaného člověka. Podpůrce může být soudem odvolán v případě, kdy by došlo k závažnému porušení jeho povinností, a to i bez návrhu. Není vyloučena ani možnost odvolat podpůrce z vůle podporovaného. Tento systém poskytuje záruku, že podpůrce nebude podporovaného zneužívat.²⁰⁴ Jakmile je smlouva soudem schválena, stává se rozhodnutím, které zasahuje do statusu fyzické osoby a jako takové je závazné pro každého.

Z výše uvedeného vyplývá, že nápomoc při rozhodování je vhodným institutem zejména v případech, kdy je člověk až na některé záležitosti nezávislý na jiných osobách, kdy je schopen se o sebe postarat a zařizovat si vlastní záležitosti jako například vedení domácnosti, hygienu, přípravu stravy či provádění nákupů. Půjde většinou o člověka s nižší inteligenční schopností či člověka staršího věku, u kterého s vysokým věkem dochází k poklesu mentálních schopností, přičemž na druhou stranu je důležité, aby existovala osoba, která poskytuje záruky řádné pomoci podporovanému, jinak by se tento institut minul svým účinkem. Také musí jít o případy, kdy je člověk i při duševní nemoci schopen posoudit význam smlouvy o nápomoci a její důsledky, které z ní pro něj plynou. Zároveň by se mělo jednat o člověka, který je schopen nápomoc přijmout, byť zákon uvádí, že podpůrce je povinen postupovat při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného. Nemělo by totiž žádný význam, aby byla uzavřena smlouva o nápomoci, pokud by podporovaný jednal vždy sám bez ohledu na pomoc podpůrce, která by byla v zájmu podporovaného.²⁰⁵

Stejně jako zastoupení členem domácnosti, ani nápomoc při rozhodování nemá zákonem stanovené kontrolní mechanismy, vyjma situace, kdy by někdo sám od sebe informoval opatrovnický soud o špatném výkonu funkce podpůrce. Je tedy na smluvních stranách, aby si upravili vhodný kontrolní mechanismus. Tím může být faktická existence více podpůrců nebo další pravomoci podpůrců.²⁰⁶

V případě, kdy soud schválí smlouvu o nápomoci, ve výroku specifikuje strany smlouvy, přičemž smlouva je přílohou rozhodnutí.

V příloze rigorózní práce je uveden vzorový návrh na schválení smlouvy o nápomoci.

²⁰⁴ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 366

²⁰⁵ Kotrady, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi“, 16

²⁰⁶ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 20

4.4.1. Řízení o nápomoci při rozhodování

Pokud je předmětem řízení schválení smlouvy o nápomoci, lze řízení zahájit jen na návrh podporovaného či podpůrce, žádná jiná osoba není k podání návrhu legitimována. K návrhu je třeba vždy připojit smlouvu o nápomoci. Není-li smlouva uzavřena v písemné formě, musí být její podstatný obsah zachycen v podaném návrhu, respektive se vyžaduje, aby strany projevíly vůli uzavřít smlouvu před soudem.²⁰⁷ Oproti tomu řízení o odvolání podpůrce je možno zahájit i bez návrhu.

Pro řízení o schválení smlouvy o nápomoci je věcně příslušný okresní soud a místně příslušným dle bydliště obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná. Účastníkem řízení je navrhovatel a ten, o jehož právech má být v řízení jednáno. K projednání věci samé soud nařizuje jednání. Soud v řízení rozhoduje usnesením a pravidlem je, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

V řízení se soud zaměří na zjištění, zda člověk má duševní postižení, které mu působí obtíže, ale na druhou stranu zde není důvod k omezení svéprávnosti. Bude se zjišťovat, zda poskytnutí nápomoci je pro člověka vhodným prostředkem ochrany jeho zájmů. Tyto skutečnosti soud zjistí výsledkem podporovaného a podpůrce, kdy se zaměří na to, jak posuzovaný žije, jak doposud uspokojoval své potřeby, co mu činilo obtíže, jaká právní jednání musel činit. Pro účely podpory při rozhodování není důležitá diagnóza. Na druhou stranu důležité je zjistit, zda člověk pro konkrétní rozhodování potřebuje nějakou podporu a jakou, v jakém rozsahu. Je třeba zjistit především schopnosti a dovednosti člověka a z toho plynoucí míra potřebné podpory. Proto k posouzení zdravotního stavu v takových případech postačí zpráva příslušného lékaře, v níž bude stanovena diagnóza bez toho, že by bylo potřeba nechat vypracovat znalecký posudek k duševnímu stavu podporovaného. Z lékařské zprávy ve spojení s výpověďmi si pak soud udělá představu o tom, jak se u člověka duševní porucha projevuje a zda nápomoc při rozhodování postačí k tomu, aby posuzovanému nebyla způsobena závažná újma.²⁰⁸

V případě, kdy soud shledá smlouvu o nápomoci neúplnou, neplatnou nebo v rozporu se zájmy podporovaného, je povinen účastníky poučit o riziku

²⁰⁷ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 367

²⁰⁸ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 105

zamítnutí návrhu a poskytnout jim prostor k odstranění překážky pro rozhodnutí o schválení smlouvy.²⁰⁹

Pokud soud rozhoduje o schválení smlouvy o nápomoci, pak okamžikem, kdy se usnesení stane pravomocným, nabývá smlouva o nápomoci právní účinky, tzn., vznikají z ní určitá konkrétní subjektivní práva a právní povinnosti.²¹⁰

²⁰⁹ Karel Svoboda, „Podstata smlouvy o nápomoci a její perspektivy,“ *Právo a rodina* č. 12 (2013): 3

²¹⁰ Winterová, Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*, 368

5. JUDIKATURA V OBLASTI SVÉPRÁVNOSTI A MÉNĚ OMEZUJÍCÍCH OPATŘENÍ

V této kapitole bych ráda zmínila vybraná rozhodnutí Ústavního soudu, Nejvyššího soudu, okresních a krajských soudů a Evropského soudu pro lidská práva (*dále též „ESLP“*), které svými právními závěry vytváří podklad pro rozhodování o svéprávnosti a dalších méně omezujících opatřeních.

Požadavek na obezřetnost soudu při vážení znaleckých posudků je kladen v nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07. Postup soudu v posuzovaném případě nese typické rysy při projednávání obdobných věcí. Jedná se o formální a schématický pohled na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce. Ústavní soud v tomto případě uzavřel, že postupem obecných soudů došlo jednak k porušení čl. 36 Listiny, který garantuje právo na řádný proces tím, že soudy učinily závěry, které nemají oporu v provedených důkazech nebo jsou s nimi v rozporu a navíc neprovedly navržený důkaz, aniž se vypořádaly s důvody, které je vedly k jeho neprovedení. Rozhodnutím obecných soudů došlo k zásahu do ústavně chráněných práv, konkrétně do způsobilosti mít práva, jak deklaruje čl. 5 Listiny, práva na ochranu před zasahováním do soukromého a rodinného života, jak vyplývá z čl. 10 odst. 2 Listiny), a práva volit a být volen, které je zakotveno v čl. 21 odst. 3 Listiny.²¹¹

Jak vyplývá z rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8. 10. 2014, č.j. 21 Co 327/2014-73, při posuzování svéprávnosti člověka a jejího možného omezení je třeba vážit i mírnější, méně omezující opatření, díky kterým budou chráněny zájmy člověka stíženého duševní poruchou a zároveň nebude omezována jeho svéprávnost. Duševní porucha, která brání zletilému člověku samostatně jednat, nemusí být vždy důvodem k omezení svéprávnosti. Je třeba, aby soud dle okolností, které vychází nejen z prokázání existence duševní poruchy, ale i z postoje posuzovaného a právních jednání, které za něho bude řešit jeho zástupce, zvolil vhodné opatření, které takové osobě umožní žít ve

²¹¹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2630/07

společnosti s možností volby. Nový občanský zákoník je staven na podkladě skutečnosti, že je třeba dávat přednost mírnějším opatřením, pokud jsou v daném případě dostačující. V citovaném rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové byla před omezením svéprávnosti dána přednost institutu zastoupení členem domácnosti, neboť byly splněny předpoklady ust. § 49 o.z., když posuzovaný žije s rodiči, sám nikam nechodí, nic nezařizuje a je zřejmé, že za něj bude třeba řešit jen běžné záležitosti, jak to jeho rodiče činili do této doby. V tomto případě tedy postačilo, že posuzovaný bude zastoupen členem domácnosti. Posuzovanému bylo oznámeno zástupcem, že jej bude zastupovat, co to pro něj znamená a jaké jsou důsledky z toho plynoucí.²¹²

Užití institutu podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat můžeme nalézt například i v rozsudku Okresního soudu v Jindřichově Hradci ze dne 24. 3. 2014, sp. zn. 9Nc 964/2013. Dospěje-li soud v řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům k závěru, že je v zájmu člověka, jehož se týká, aby soud přistoupil k mírnějšímu opatření, řízení o omezení svéprávnosti dle ust. § 16 z.ř.s. má soud zastavit a schválit například smlouvu o nápomoci.²¹³

Krajský soud v Českých Budějovicích dne 2. 12. 2014 pod sp. zn. 8 Co 2044/2014 rozhodl tak, že účel institutu zastoupení členem domácnosti je nutné vnímat jako podpůrný a vhodný u méně závažných stavů postižení myšlenkových, ovládacích a kognitivních schopností posuzované osoby. Naopak v případě, kdy posuzovaná osoba není schopna jednání vůbec realizovat a uvědomovat si jakékoliv jeho souvislosti, přichází v úvahu spíše omezení svéprávnosti se současným jmenováním opatrovníka. Osoba by totiž ani nebyla schopna pochopit takový institut a vyjádřit souhlas či nesouhlas z její strany s konkrétním zástupcem.²¹⁴

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 11. 2014, č.j. 17 Co 269/2014-53, dokládá, že použití méně omezujících opatření není možné v každém případě. Posuzovaného, kterému jeho zdravotní stav vůbec neumožňuje samostatně právně jednat, soud omezí ve svéprávnosti, protože mírnější opatření nemohou být využitelná. Omezení jeho svéprávnosti se vysloví jen ohledně takových typů právních jednání, která by vzhledem k osobním poměrům posuzovaného (dané jeho věkem, projevy jeho choroby a prostředím, v němž žije)

²¹² Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 21 Co 327/2014

²¹³ Rozhodnutí Okresního soudu v Jindřichově Hradci sp. zn. 9Nc 964/2013

²¹⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 8 Co 2044/2014

mohla přicházet v úvahu a zároveň by mu mohla hrozit závažnou újmu. Ve výroku je také nutné vyjádřit, že posuzovaný ani v dotčených typech právních jednání není ve svéprávnosti omezován v rozsahu, v jakém se tak nemůže stát dle ust. § 64 o.z.²¹⁵

Důvodem pro omezení svéprávnosti může být výhradně zájem na ochraně práv a svobod třetích osob nebo ochrana poskytovaná statkům či zájmům plynoucím z ústavního pořádku. Soud vždy musí zvážit všechny mírnější alternativy, přičemž omezení svéprávnosti musí být vždy považováno za nejkrajnější prostředek. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její svéprávnosti, k omezení jejích základních práv (práva na právní osobnost a na lidskou důstojnost), ale musí být vždy konkrétně uvedeno, koho, resp. co ohrožuje plná svéprávnost v podobě zachování právní osobnosti osoby omezované, a dále je třeba odůvodnit, proč nelze situaci řešit mírnějšími prostředky.²¹⁶

Obvodní soud pro Prahu 8 svým rozhodnutím ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. P 55/91, dal podklad k tomu, jak by soud měl vymezovat rozsah omezení svéprávnosti. Judikoval, že vymezení rozsahu, v jakém soud způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil, může být provedeno formou výčtu jednání, ke kterému člověk není způsobilý.²¹⁷

Pokud se týká omezení, až do jaké míry může soud omezit svéprávnost dotyčného člověka, návod, jak tomuto přistupovat, podává rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 9. 6. 2014, sp. zn. 24 Co 193/2014. Člověka, který zcela postrádá rozpoznávací a ovládací složku svého jednání a který bez cizí pomoci není schopen jakéhokoliv právního jednání v žádné oblasti svého života, je možné omezit ve svéprávnosti tak, že nemůže samostatně právně jednat v žádných záležitostech s výjimkou běžných záležitostí každodenního života. Takovými záležitostmi jsou ve smyslu ust. § 64 o.z. jsou ty, které se odvíjejí od kvality jeho běžného života s přihlédnutím ke všem jeho zvláštnostem. V tomto případě soud vedl řízení o posuzované, která nebyla schopna žádného právního jednání, neboť neuměla ani mluvit, číst, psát či počítat a kontakt s ní nebylo možné smysluplně navázat. Za tohoto stavu u ní nešlo hovořit o tom, že by měla jen obtíže při správě jmění nebo hájení práv, naopak nebyla schopna vůbec žádného právního jednání. Soud omezil posuzovanou v rozsahu limitním,

²¹⁵ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 269/2014

²¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 232/2014

²¹⁷ Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. P 55/91

maximálně možným, které je však dle názoru odvolacího soudu přiléhavé jejím poměrům a okolnostem projednávané věci. Konkrétní rozsah běžných záležitostí každodenního života nelze blíže vymezit a postihnout, neboť se odvíjí od kvality běžného, každodenního života s přihlédnutím ke všem jeho zvláštnostem a specifikům. Při takových záležitostech posuzované osobě nehrozí žádné závažnější újmy. Takový výrok o omezení svéprávnosti je určitý i vykonatelný.²¹⁸

Na druhou stranu, pokud zdravotní stav posuzovaného je natolik závažný, že není vhodné zvolit mírnější a méně omezující opatření, je nutné přistoupit k omezení svéprávnosti, přičemž Okresní soud v Jičíně ve svém rozhodnutí ze dne 2. 9. 2014, sp. zn. 30 P 107/2013, ponechal posuzovanému právo nakládat s majetkovými hodnotami do výše 50,- Kč, neboť ačkoli posuzovaný neznal vůbec hodnotu peněz a mohl být poškozen tím, že neuměl počítat, eventuální ztráta by nebyla tak závažná.²¹⁹

Jak již bylo výše uvedeno, omezit svéprávnost lze i ve vztahu k rodičovské odpovědnosti. K tomuto se vyjadřuje například rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 3. 6. 2014, sp. zn. Nc 488/2013. Omezí-li soud výkon rodičovské odpovědnosti rodiče v důsledku omezení jeho svéprávnosti tak, že není způsobilý pečovat o své dítě, je nutné ve výroku rozsudku uvést příklad, v jakém rozsahu nemůže rodičovskou odpovědnost vykonávat.²²⁰

Jak vyplývá z rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 27. 8. 2014, sp. zn. 15 Co 272/2014, svéprávnost člověka je možné omezit v oblasti výkonu volebního práva pouze tehdy, pokud by okolnosti daného případu svědčily pro to, že by při výkonu jeho volebního práva mohly být poškozeny jeho zájmy. Nejde přitom pouze o sféru jeho osobnosti, či ostatních soukromoprávních práv, ale i o jeho veřejné právo volit a být volen. Omezení svéprávnosti v tomto rozsahu bude obecně připadat v úvahu pouze tam, kde okolnosti daného případu ukazují, že bylo, nebo může být tohoto práva posuzované osoby jinými zneužito. Otázka, zda je osoba schopna chápat smysl, význam a účel voleb je až druhořadá.²²¹

O navrhovateli jako procesním opatrovníkovi v řízení pojednává například rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 16. 12. 2014, sp. zn. 15 Co 465/2014, dle kterého je navrhovatel v řízení o svéprávnosti a v řízení ve věcech opatrovnictví člověka samostatným účastníkem řízení, a nemůže být proto

²¹⁸ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 24 Co 193/2014

²¹⁹ Rozhodnutí Okresního soudu v Jičíně sp. zn. 30 P 107/2013

²²⁰ Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. Nc 488/2013

²²¹ Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 15 Co 272/2014

zároveň opatrovníkem pro řízení u posuzovaného člověka, neboť se jejich zájmy mohou dostat do kolize. Výkon funkce opatrovníka pro řízení skončí pravomocným skončením řízení.²²²

Pokud soud vydá rozhodnutí dle ust. § 58 o.z. a svěří třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správy majetku za posuzovanou osobu, takové rozhodnutí má povahu předběžné úpravy a nelze takové rozhodnutí vydávat na základě návrhu na nařízení předběžného opatření. Rozhodnutí podle ust. § 58 o.z. soud vydá vždy formou usnesení, přičemž usnesením není uložena lhůta k plnění. Usnesení je podle ust. § 171 odst. 2 o.s.ř. vykonatelné okamžikem doručení, bez ohledu na to, zda nabylo právní moci, tudíž i před právní mocí usnesení třetí osoba usnesením pověřená může jménem posuzované osoby vykonávat práva svěřená tímto rozhodnutím. V této situaci jde o vydání rozhodnutí, které zákon přímo předvídá. V případě, že se nepodaří nalézt vhodnou třetí osobu, které by bylo svěřeno provedení určitých jednotlivých právních jednání anebo správy majetku posuzované osoby po dobu řízení o omezení svéprávnosti, takovou třetí osobu může být analogicky obec, v níž má posuzovaná osoba bydliště, která může být jmenována veřejným opatrovníkem i proti své vůli.²²³

Pokud se týká problematiky jmenování opatrovníka, k tomu se vyjadřuje například rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. 12. 2014, sp. zn. 8 Co 2268/2014, dle kterého je stěžejní zásadou aktuální právní úpravy opatrovnictví důsledný respekt k vůli nebo přání zastoupeného při jmenování konkrétní osoby opatrovníkem. Pokud je rozhodováno ve věci samé, musí být vyvinuta maximální snaha ke zhlédnutí člověka, což se může uskutečnit mimo jednání či formou dožádání, ledaže by tomu bránila objektivně nepřekonatelná překážka, čímž by byl například neznámý pobyt posuzované osoby.²²⁴

Evropský soud pro lidská práva v problematice svéprávnosti a méně omezujících opatření prozatím vydal pouze několik rozhodnutí, avšak lze předpokládat stoupající tendenci v rozhodování o těchto otázkách v souvislosti s uvolňováním právní úpravy ve prospěch podporovaného rozhodování. Při studiu judikatury ESLP mne zaujal rozsudek ze dne 18. 9. 2014 ve věci č. 13006/13 Ivinović proti Chorvatsku, ve kterém senát první sekce Soudu jednomyslně

²²² Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 15 Co 465/2014

²²³ Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 13 Co 323/2014

²²⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 8 Co 2268/2014

rozhodl, že v řízení o omezení svéprávnosti stěžovatelky došlo k porušení jejího práva na respektování rodinného života chráněného čl. 8 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, a to především z důvodu nedostatečného zjištění a posouzení všech relevantních okolností věci ze strany vnitrostátních soudů a nezajištění nezávislého právního zastoupení. Ačkoli čl. 8 Úmluvy výslovně nestanoví žádné procesní požadavky, řízení, v němž se rozhoduje o zásahu do soukromého života, musí být spravedlivé a zajišťovat náležitý respekt k zájmům chráněným čl. 8, který přiznává státům určitý prostor pro uvážení, avšak jeho rozsah závisí na kvalitě rozhodovacího procesu. V projednávané věci Soud předně upozornil na skutečnost, že vnitrostátní soudy své závěry opřely v rozhodující míře o zprávy psychiatrů. Dle názoru Soudu však posouzení, zda k dosažení cíle nepostačí méně omezující opatření, než jakým je omezení svéprávnosti, přísluší soudcům, nikoli lékařům. Nadto odůvodnění vnitrostátních soudů v projednávané věci bylo nedostatečné, neboť ze spisu nijak vyplývalo, že by se stěžovatelka nebyla schopna o své zdraví starat. Soudy se navíc ani nepokusily zajistit svědectví jejího praktického lékaře, který s ní byl v pravidelném kontaktu. ESLP navíc podtrhl, že vnitrostátní soudy nijak nezvažovaly možnost použití méně omezující opatření. Práva stěžovatelky nebyla ošetřena ani během řízení v tom, že byla zastoupena zaměstnankyní Centra, ve kterém byla umístěna, přičemž návrh na omezení její svéprávnosti podalo právě toto Centrum. Opatrovnice s návrhem Centra souhlasila a nijak se nevyjádřila k provedeným důkazům. Ve věci tak nastal zjevný konflikt zájmů. Úmluva přitom státům ukládá, aby duševně nemocným zajistily nezávislé právní zastoupení, aby jejich námitky porušení práv zaručených Úmluvou mohly být přezkoumány soudem nebo jiným nezávislým orgánem.²²⁵

²²⁵ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva č. 13006/13

6. KAZUISTIKA

Při své praxi na opatrovnickém oddělení soudu jsem se mnohdy setkala se zajímavými případy osob stížených duševní poruchou, přičemž některé z nich bych ráda, pro lepší vhléd do problematiky, uvedla i v této práci.

První případ se týká paní I. L., jejíž svéprávnost soud přezkoumával, neboť byla v minulosti omezena ve způsobilosti k právním úkonům rozsudkem Okresního soudu v Karlových Varech. Svěprávnost soud přezkoumával na základě usnesení vydaného soudem z úřední povinnosti. Posuzovaná paní I. L. byla v řízení zastoupena obecnou zmocněnkyní a opatrovníkem pro řízení, nadto byl účastníkem řízení i její otec jako stálý opatrovník. V průběhu řízení posuzovaná prostřednictvím své obecné zmocněnkyně navrhla, aby jí byla svéprávnost navrácena a současně, aby soud schválil dohodu o nápomoci. Posuzovaná má lehké postižení, z toho důvodu využívá podporu, kterou jí poskytuje Portus Praha v rámci sociální služby chráněného bydlení na Slapech. V rámci této služby se poskytuje uživatelům ubytování a podpora podle jejich individuálních potřeb. V domácnosti je zajištěna asistenční služby deset hodin denně, přičemž asistentka je během dne k dispozici sedmi klientům. Uživatelé bydlí ve vlastních bytech s kuchyňským koutem a příslušenstvím. Posuzovaná si sama nakupuje a dělá si snídaně a večeře. Při větších nákupech a hlavně mimo obec Slapy má posuzovaná ráda při nákupu doprovod asistentky, protože si nevěří s placením a chce mít jistotu, aby ji v obchodě neošidili. Na cestování ve známém prostředí posuzovaná asistentku nepotřebuje, dokáže si vše zařídit a koupit jízdenku. V novém prostředí se však neorientuje a potřebuje asistenci. Posuzovaná ráda využívá asistenční služby i k návštěvě lékaře a také pro vyřizování věcí na úřadech. S otcem, který je stálým opatrovníkem posuzované, pravidelně komunikuje telefonem a také za ní otec jezdí na návštěvy. Spolupráci opatrovníka posuzovaná potřebuje hlavně k podpisům úředních listin. Nastavení asistence na míru potřeb posuzované zajišťuje, že nehrozí riziko neuváženého jednání, například podepsání nevýhodné smlouvy či manipulace jinou osobou. Bylo navrhuto, aby nápomoc posuzované poskytoval jednak otec, který byl jejím dosavadním opatrovníkem a z praktických důvodů také poskytovatel sociální služby prostřednictvím svých zaměstnanců, kteří do této doby pomáhali posuzované při některých právních jednáních. Byl zvažován možný střet zájmů při ustanovení poskytovatele sociálních služeb, přičemž tento byl ošetřen tím, že podpůrci se musí vzájemně informovat o provedených právních jednáních, což

zajišťuje jejich vzájemnou kontrolu. Dále je v dohodě uvedeno, že poskytovatel služby nemůže poskytovat podporu při jednáních, kde vystupuje jako druhá smluvní strana, tedy zejména týkajících se smlouvy o sociální službě. Okresní soud Praha-západ svým rozhodnutím ze dne 11. 9. 2014 rozhodl o omezení svéprávnosti posuzované paní I. L. tak, že ze všech právních jednání je způsobilá pouze samostatně jednat v běžných záležitostech každodenního života. Současně byl zamítnut návrh na schválení dohody o nápomoci a otec posuzované byl znovu jmenován jejím opatrovníkem. Soud při svém rozhodování vyšel ze zjištění, že posuzovaná není schopna činit žádná právní jednání vyjma běžných záležitostí každodenního života. Z důvodu její ochrany byl zamítnut návrh na schválení smlouvy o nápomoci a bylo přistoupeno k omezení svéprávnosti. Z odůvodnění rozhodnutí se podává, že smlouva o nápomoci by zavázala posuzovanou tak, že pokud bude vědět, že je třeba učinit právní jednání, které vybočuje z rámce běžných záležitostí jejího každodenního života, byla by zavázána sdělit tuto skutečnost některému z podpůrců a vyžádat si nápomoc potřebnou k jeho učinění. Znaleckým zkoumáním však bylo zjištěno, že posuzovaná by nebyla schopna rozpoznat, jaké jsou konání, která vybočují ze záležitostí běžného života. Nadto posuzovaná není schopna porozumět důsledkům uzavření smlouvy, analyzovat smlouvy a dohody a ve vztahu ke smlouvě o nápomoci pochopit její smysl a rozpoznat situace, kdy by podpůrci nejednali v jejím zájmu. Proti uvedenému rozhodnutí podala posuzovaná prostřednictvím své obecné zmocněnkyně odvolání, kterým žádala změnu rozhodnutí soudu prvního stupně tak, aby jí byla svéprávnost navrácena a byla schválena smlouva o nápomoci. Posuzovaná v odvolání namítala, že řádně nebyla zajištěna její procesní práva prostřednictvím její obecné zmocněnkyně, soud řádně nejednal s obecnou zmocněnkyní a soud nepoužíval při jednání s posuzovanou vhodnou formu komunikace. Dále posuzovaná namítala, že v řízení byl přeceněn význam znaleckého posudku. Posudek je navíc v závěrech rozporný a otázky, které byly kladeny, nebyly otázkami pro soudního znalce. Soud neprováděl jiné dokazování potřebné ke zjištění skutkového stavu věci, zejména ke zjištění současného způsobu života posuzované a jejího zajištění sociální službou. Soud ve svém rozhodnutí pominul, že posuzovaná zvládá všechny životní situace s podporou sociální služby, a neidentifikoval žádnou konkrétní újmu, která by v současné době posuzované hrozila. Konečně se soud vůbec nezabýval jinými možnostmi než omezením svéprávnosti. Krajský soud v Praze svým rozhodnutím ze dne 29. 1. 2015 zrušil

omezení svéprávnosti posuzované provedené rozsudkem Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 20. 5. 1998 a schválil smlouvu o nápomoci uzavřenou dne 17. 12. 2014 mezi posuzovanou jako podporovanou na straně jedné a jejím otcem a společností Portus Praha, o. s. (nyní Portus Praha z. ú.) jako podpůrci na straně druhé. Smlouva o nápomoci je přílohou tohoto rozsudku. Krajský soud má v tomto případě za to, že je zřejmé, že posuzovaná je v současné době natolik zajištěna sociální službou, že se do situací, v nichž by byly nějak ohroženy její zájmy, dostává jen v minimální míře. Ohrožení je možné prakticky eliminovat, bude-li zde osoba, která by posuzované při nutných právních jednáních poskytla podporu. Vzhledem ke konkrétním okolnostem dané věci přitom lze důvodně předpokládat, že ochrana posuzované ve všech oblastech života, v nichž je třeba činit právní jednání, bude dostatečně zajištěna institutem smlouvy o nápomoci. Odvolací soud má za to, že předložená smlouva o nápomoci splňuje všechny požadavky. V řízení nevystaly obavy, že by podpůrci zneužili svého postavení. Ustanovení dvou podpůrců s nastavením jejich vzájemné kontroly minimalizuje možnost zneužití funkce některým z podpůrců a současně umožňuje poskytování podpory posuzované i tam, kde z povahy věci vznikají obavy z možného střetu zájmů. Ochrana je zajištěna i zakotvením oznamovací povinnosti vůči soudu. Odvolací soud se zabýval i tím, zda posuzovaná je schopna uzavřít smlouvu o nápomoci, přičemž shledal, že obsah smlouvy přiměřeně svému zdravotnímu stavu chápe tak, aby smlouva mohla plnit své důsledky. V závěru rozsudku Krajský soud uvedl, že je vhodné, aby soud prvního stupně vydal podpůrcům listinu, v níž osvědčí, že smlouva o nápomoci byla uzavřena a podpůrci jsou oprávněni poskytovat podporu v souladu s touto smlouvou, a to obdobně jako v případě, vydává-li se listina o jmenování opatrovníkem.

Jako asistentka soudce na opatrovnickém oddělení jsem byla přítomna i schválení smlouvy o nápomoci u pana K. M., který byl zbaven způsobilosti k právním úkonům rozsudkem Okresního soudu v Děčíně dne 12. 4. 1980. Smlouva o nápomoci uzavřená dne 20. 5. 2015 byla schválena rozsudkem Okresního soudu Praha-západ ze dne 21. 5. 2015, přičemž dalším výrokem rozsudku bylo zrušeno omezení svéprávnosti (správně by mělo být spíše zrušení zbavení způsobilosti k právním úkonům) provedené výše citovaným rozsudkem v roce 1980. V průběhu řízení o přezkum svéprávnosti posuzovaného K. M. mu byl jmenován opatrovník pro řízení v osobě advokáta, přičemž posuzovaný si nadto sám zvolil obecného zmocněnce. Posuzovaný během řízení prostřednictvím

svého zmocněnce podal soudu návrh na schválení předmětné smlouvy o nápomoci s navrženým podpůrcem Portus Praha, jehož sociální službu posuzovaný využívá s odůvodněním, že posuzovaný se ve svém prostředí a v běžných životních situacích dobře orientuje a samostatně, případně s podporou asistentů sociální služby, si dostatečně bezpečně obstarává všechny běžné záležitosti. Posuzovaný pracuje, za prací i samostatně dojíždí, dokáže sdělit svoje přání a preference a s přiměřenou radou a pomocí se rozhodovat ve všech záležitostech, které se ho týkají. Jako další důvod obecný zmocněnec uvedl, že posuzovaný je dobře adaptován na své prostředí, účastní se programů na rozvoj své osobnosti, nacvičuje a získává v praxi důležité dovednosti a spolupracuje ve všech oblastech svého života právě s poskytovatelem sociálních služeb a s opatrovníkem, konkrétně obcí, neboť nemá žádné rodinné příslušníky, kteří by mohli vykonávat péči o jeho osobu. Z předmětné smlouvy o nápomoci soud v řízení zjistil, že smlouvou byly vymezeny povinnosti podpůrců při rozhodování a právním jednání posuzovaného, který bude nadále podporován opatrovníkem a sdružením, ostatně jako doposud fakticky byl. Z odůvodnění rozsudku se dále podává, že posuzovaný K. M. trpí duševní poruchou, která není jen přechodná a v důsledku níž není schopen samostatně jednat při všech právních jednáních, potřebuje asistenci třetí osoby, které se mu do doby rozhodování soudu dostávalo v podobě pomoci obce jako veřejného opatrovníka a zaměstnanců Chráněného bydlení, ve kterém posuzovaný bydlí již od roku 2001. Posuzovaný sám bydlí a pracuje, s dopomocí zvládá veškeré životní záležitosti, přičemž v řízení nebylo prokázáno ani neúčelné utrácení finančních prostředků, na základě kterého by bylo vhodné posuzovaného omezit v nakládání s finančními prostředky. Při vážení současné právní úpravy s ohledem na subsidiaritu institutu omezení svéprávnosti bylo v tomto případě vhodné ponechat posuzovanému svéprávnost a umožnit mu žít s pomocí podporovaného rozhodování. Posuzovaný je v současné době natolik zajištěn sociální službou, že se do situací, v nichž by byly nějak ohroženy jeho zájmy, prakticky dostává jen v minimální míře. Přesto je zřejmé, že ve většině právních jednání, která musí činit, i když je zajištěn sociální službou, samostatně nemusí plně porozumět jejich obsahu a důsledkům a mohlo by k určitému ohrožení jeho zájmů dojít. Takové ohrožení je však možné eliminovat, bude-li zde osoba, která by posuzovanému při nutných právních jednáních poskytla podporu. Lze předpokládat, že ochrana posuzovaného K. M. bude dostatečně zajištěna smlouvou o nápomoci, kdy jedním z podpůrců bude dosavadní stálý opatrovník

posuzovaného v podobě obce a zaměstnankyně sdružení Portus Praha z. ú., neboť v řízení nebyly zjištěny žádné negativní skutečnosti, které by bránily jejich výkonu funkce podpůrce. Ustanovení dvou podpůrců s nastavením jejich vzájemné kontroly také minimalizuje možnost zneužití funkce některým z podpůrců a současně umožňuje poskytování podpory posuzovanému i tam, kde z povahy věci vznikají obavy z možného střetu zájmů.

Dalším příkladem je případ schválení zastoupení členem domácnosti u bratrů L. a A. N. rozsudkem Okresního soudu Praha-západ ze dne 18. 6. 2015, kteří byli rozsudkem Okresního soudu Praha-západ v roce 1994 zbaveni způsobilosti k právním úkonům. V průběhu řízení o přezkumu svéprávnosti dle nové právní úpravy bylo zjištěno, že oba posuzovaní žijí ve společné domácnosti s rodiči, přičemž jejich stálým opatrovníkem byl dosud jejich otec. Rodiče se o posuzované řádně starají, zařizují za ně veškeré záležitosti. Posuzovaní trpí středně těžkou mentální retardací, přičemž se sami nikde nepohybují, veškeré věci za ně zařizují rodiče. Soud s ohledem na subsidiaritu institutu omezení svéprávnosti dospěl k závěru, že ačkoli posuzovaní trpí duševní poruchou, která není jen přechodná a která jim působí obtíže v právním jednání, v daném případě postačí mírnější opatření a není třeba jejich svéprávnost omezovat. V prostředí rodiny jim nehrozí žádná závažná újma, neboť jsou chráněni svými rodiči, kteří mohou v jejich prospěch neprodleně zasáhnout. V tomto případě bylo vhodné schválit zastoupení jejich rodiči, kteří se i do této doby řádně starali o jejich veškeré záležitosti. Soud schválil zastoupení oběma rodiči z praktického důvodu, kdy v případě nemožnosti jednoho z rodičů postarat se o záležitosti posuzovaných, může k řešení nastoupit druhý z rodičů. Zastoupení rodiči se vztahuje na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům posuzovaných. Vzhledem k tomu, že zástupci nejsou oprávněni udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity posuzovaných s trvalými následky, bude nutné se v tomto případě obrátit na soud.

V poslední řadě bych chtěla uvést případ, kdy bylo v řízení o přezkumu svéprávnosti pana K. L. rozhodnuto pouze o jmenování opatrovníka bez rozhodnutí o omezení svéprávnosti. Soud rozhodl o jmenování opatrovníka usnesením, a to v řízení o svéprávnosti. Mám za to, že v tomto případě soud pochybil tím, když samostatným výrokem nezastavil řízení o svéprávnosti a rovnou jmenoval pouze opatrovníka posuzované osobě. Práva a povinnosti jmenovaného opatrovníka soud upravil ve výroku rozhodnutí tak, že je opatrovník

oprávněn zastupovat ve všech právních jednáních, s výjimkou právního jednání v běžných záležitostech každodenního života. Při výkonu funkce je opatrovník povinen řádně vykonávat své povinnosti a dbát pokynu soudu. Současně soud opatrovníkovi uložil povinnost vždy do 30. 12. každého roku podat soudu písemnou zprávu o stavu majetku opatrovance a o tom, jak je o něj pečováno. Ze znaleckého posudku bylo zjištěno, že posuzovaný trpí závažnou polymorfni zdravotní poruchou generického původu, která se v intelektuální stránce projevuje mentální vývojovou retardovaností s intelektovým defektem. Stav je přítomný od narození a je chronický, přičemž zlepšení je současnými léčebnými možnostmi prakticky nedosažitelné. Posuzovaný K. L. žije se svou pěstounkou, se kterou má láskyplný vztah, jak bylo zjištěno zhlédnutím soudu. Pěstounka se o posuzovaného celodenně stará, dováží ho do školy v rámci Domova Laguna Psáry. Pěstounka žije s posuzovaným sama, dle potřeby je navštěvuje asistentka, která pěstounce pomáhá s péčí o posuzovaného. Soud dospěl k závěru, že v tomto případě postačí mírnější opatření a není třeba svéprávnost posuzovaného omezovat. V prostředí rodiny pěstounky, kde posuzovaný žije od svých šesti let, mu nehrozí závažná újma. Pěstounkou je chráněn, a to i v případě, že se vyskytuje mimo konkrétní domácnost ve škole či na procházkách, neboť pěstounka či asistentka mohou v jeho prospěch neprodleně zasáhnout. Soud má za to, že posuzovaný K. L. je chráněn i ve školním prostředí, neboť škola je speciální v zařízení Domova Laguna Psáry. Za účelem zastoupení posuzovaného ve všech právních jednání soud jmenoval opatrovníka v osobě jeho pěstounky, se kterou žije a která o něj celodenně pečuje, přičemž pěstounka byla ochotná posuzovaného zastupovat.

7. MOŽNÁ RIZIKA V SOUDNÍM ŘÍZENÍ A ÚVAHY DE LEGE FERENDA

V této kapitole bych ráda nastínila možná rizika, která nastávají v řízení o omezení svéprávnosti a dalších mírnějších opatřeních a úvahy de lege ferenda v této oblasti. Ačkoli nová právní úprava vešla v platnost 1. 1. 2014, již nyní ji lze podrobit kritice a uvažovat o dalších námětech do budoucna pro to, jak by měla být upravena podpora lidem trpícím duševní poruchou, pro kterou nejsou schopni samostatně činit právní jednání.

V průběhu řízení o svéprávnosti a mírnějších opatřeních spatřujeme mezery právní úpravy již při zadávání znaleckých posudků. Otázky pro soudního znalce by měly být pokládány pečlivěji, s ohledem na okolnosti daného případu a individualitu každého člověka. Rovněž soudy často pokládají otázky, ve kterých znalec hodnotí případ z pohledu práva. Takto postavený znalecký posudek pak nepodává kvalitní obraz o psychickém a duševním stavu posuzovaného, ale vyjadřuje se k otázkám, které má právo hodnotit pouze soud. Znalec, který zpracovává posudek na posuzovaného, by tak měl činit v součinnosti s posuzovaným. Ne vždy se tak ale děje, velmi často posudek vychází pouze z lékařských zpráv a znalec se poté omezí na pouhé přeformulování závěrů z těchto zpráv, aniž by posuzovaného blíže vyšetřoval. Dalším rizikem je případ, kdy je znalecké vyšetření příliš krátké nebo se znalec zaměřuje pouze na zdravotní stav posuzovaného, ačkoli je nutné přihlížet ke schopnostem a dovednostem posuzovaného. Nesprávný obraz o stavu posuzovaného může přinést také přihlížení k jeho starým záznamům ve zdravotní kartě, kde je například uveden několik let starý záznam z psychiatrické hospitalizace, ze kterého soudní znalec vychází nebo k němu přihlíží. Problém v řízení nastává i v případě dokazování pomocí znaleckého posudku, kdy právě soudy dávají největší váhu znaleckým posudkům, jejichž kvalita je mnohdy problematická.²²⁶

Riziko spatřuji také v případě, kdy soud omezí člověka ve svéprávnosti pomocí pozitivního výčtu, kdy v rozsudku určí, ke kterým právním jednáním je člověk způsobilý. V tomto případě totiž může dojít k opomenutí jednání, ke kterému je člověk způsobilý, což je zjevně v rozporu s účelem právní úpravy, která zastává omezení svéprávnosti jako nejkrajnější prostředek.

²²⁶ Prudíková, Smolíková, Hrubá, Plháková, Skalický, *Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče*, 61

Jak bylo výše uvedeno, soud by měl člověka omezovat ve svéprávnosti pomocí negativního výčtu právního jednání, ve kterých není způsobilý samostatně právně jednat. V současné době je hojně diskutované omezování svéprávnosti člověka ve volebním právu. Do 1. 1. 2014 byl překážkou možnosti volit a být volen pouze fakt, že byl člověk zbaven způsobilosti k právním úkonům. Omezení způsobilosti naopak překážkou nebylo. Poté, co vešla v platnost nová právní úprava, se zdálo, že s vymizením institutu zbavování svéprávnosti odpadne i překážka zakotvená ve volebních zákonech. Tímto se naše právní úprava volebního práva přiblížila souladu s čl. 29 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který garantuje každému člověku s postižením plné aktivní i pasivní volební právo. Dále se v něm stát zavazuje přijmout všechna potřebná opatření k tomu, aby volby byly pro každého, bez ohledu na druh postižení, snadno přístupné. Podle nově přijatého zákona č. 58/2014 Sb. je však překážkou možnosti volit a být volen ve všech volebních zákonech pravomocné omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva. V praxi to znamená, že člověk ztratí možnost vykonávat volební právo tehdy, když o tom soud výslovně rozhodne. Problémem zůstává, jak soudy v konkrétních případech budou taková omezení řádně odůvodňovat. Neexistuje totiž žádná obecně stanovená kvalifikace či míra schopností, která by byla od člověka jako občana očekávána, vyžadována a tedy i jakkoli kontrolována. Lidé s postižením však nyní musí procházet testem, kterému se nemusí podrobovat nikdo jiný, aby mohl k volební urně. Je nešťastné, že nikdo bez postižení nemusí nijak dokazovat, jak je v politice fundovaný, jak má bystrý úsudek a jak se mu daří „dobře“ rozhodovat, oproti osobám trpících nějakým postižením. Za této situace bude pro soudy velmi obtížné vyhnout se rozhodnutí, která by nebyla diskriminační na základě zdravotního postižení. Přijetí rozhodnutí soudu o omezení volebního práva naráží i na řadu dalších právních problémů, které zákonodárce nijak neřeší. Výkon volebního práva není právním jednáním ve smyslu občanského zákoníku a není upravené soukromým právem. Neexistuje tedy zákonný základ pro rozhodování soudů v této otázce, chybí vůbec jejich pravomoc o omezení volebního práva rozhodnout. Další právní překážkou rozhodnutí o omezení svéprávnosti v této otázce je fakt, že výkonem volebního práva si člověk zajisté nemůže způsobit vážnou újmu, a přitom její hrozba je základní podmínkou pro omezení svéprávnosti pro příslušné právní jednání.²²⁷

²²⁷ Quip, „Zarážející změna ve volebním právu – v rozporu s mezinárodními závazky!“, accessed January 1, 2016, <http://www.kvalitavpraxi.cz/aktuality/ochrana-prav/zarazejici-zmena->

K omezení svéprávnosti v oblasti volebního práva se vztahuje i rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Alajos Kiss proti Maďarsku ze dne 20. 5. 2010.

Pokud se týká opatrovníků, k rizikům, ke kterým může dojít z jejich strany, je celá řada. Opatrovníků je v České republice nedostatek vzhledem k množství osob omezených ve svéprávnosti. Pokud tuto funkci dělá někdo z rodiny, je neplacená. Pokud tuto funkci vykonává například zaměstnanec obecního úřadu, je pracovním vyčerpán, když má takových „klientů“ mnoho. Prakticky pak není v jeho silách se zabývat všemi záležitostmi těchto lidí náležitě pečlivě. Na druhou stranu i soudy jsou přetíženy, a tak nemají kapacitu činnost opatrovníků dostatečně kontrolovat. Dle zákona je opatrovník²²⁸ povinen soudu předkládat jednou ročně vyúčtování, avšak takový úkon je spíše formální záležitostí. Dalším rizikem je nezájem opatrovníka o opatrovance. Pokud se opatrovník o opatrovance nezajímá, může dojít ke snížení kvality života opatrovance, protože opatrovník nejedná v jeho zájmu a na základě jeho oprávněných přání. Ze strany opatrovníka může dojít také ke zneužití této funkce, protože současné nastavení institutu opatrovnictví, kdy opatrovníci prakticky bez kontroly soudu rozhodují o všech záležitostech života opatrovance, tomuto nahrává. Navíc nejčastějším důvodem pro jmenování opatrovníka je nakládání s financemi a majetkem opatrovance, a to v dnešní době není jednoduché ani pro zdravého jedince. Pokud opatrovník opatrovance poškodí, je vymáhání škody zejména pro tuto skupinu osob velmi těžké. Dotyčná osoba by si totiž musela najít sama někoho, kdo by ji chránila a hájila proti jejímu vlastnímu opatrovníkovi. Nadto pouze výměna opatrovníků trvá soudu několik měsíců. Také se může stát, že opatrovník nemá zájem o větší autonomii opatrovance, protože mu tento stav vyhovuje a může v podstatě rozhodovat sám dle svého uvážení.²²⁹ Opatřením, které by mohlo zlepšit využití institutu opatrovnictví a jeho kontrolu, by mohl být úřad veřejného opatrovníka. V České republice, na rozdíl od některých jiných států, takový úřad nenajdeme. Inspiraci si můžeme vzít například ve Švédsku, Německu či některých provinciích Kanady. Britská Kolumbie, jako jedna z provincií Kanady, má poměrně dobře nastavený systém fungování úřadu veřejného opatrovníka. Tento úřad má i pravomoci, které v České republice často

ve-volebnim-pravu-v-rozporu-s-mezinarodnimi-zavazky/

²²⁸ z dílky zákona se předpokládá opatrovník pro správu jmění

²²⁹ Prudíková, Smolíková, Hrubá, Plhánková, Skalický, *Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče*, 62

plní orgán sociálně-právní ochrany dětí. Cílem tohoto úřadu je poskytování ochrany osobám ve slabším postavení, které nejsou schopny samy chránit svá práva, například nezletilé děti, ohrožené osoby, nezvěstní a další skupiny osob. Pokud se týká oblasti zletilých osob, které trpí duševní poruchou, která jim působí problémy při rozhodování, úřad má funkci veřejného opatrovníka, jak ji známe z České republiky, ale i množství dalších funkcí. Činnost úřadu upravuje zákon o tomto úřadu²³⁰. Jedná se orgán, který kontroluje soukromé opatrovníky, kteří mu podávají pravidelné zprávy o své činnosti. Zároveň úřad poskytuje opatrovníkům potřebné informace o tom, jak mají vykonávat svou činnost. Dále úřad řeší stížnosti na opatrovníky, stížnosti na další zástupce a alternativy k opatrovnictví, které se v Britské Kolumbii využívají (například na reprezentaty dle dohody o reprezentaci či zástupce na základě plné moci). Pokud je třeba, úřad může opatrovníka i vyměnit. V úřadu také najdeme i oddělení, které se zabývá supervizí veřejných opatrovníků. O běžných úkonech v úřadu rozhodují pracovníci úřadu nejčastěji se vzděláním sociálních pracovníků, ve složitějších věcech se využívají setkání odborníků úřadu, nejčastěji ekonoma či jiného odborníka na finance, právníka nebo vedoucího daného oddělení. Nadto oddělení opatrovnictví zletilých osob může být ustanoveno jako ad hoc opatrovníkem pro řešení v jedné konkrétní věci, například při důležitém rozhodnutí o zdravotní věci dotyčné osoby, která není omezena ve svéprávnosti, ale nemá takové schopnosti, aby mohla sama smysluplně rozhodnout o této oblasti. Zajímavý je i švédský model úřadu veřejného opatrovníka, respektive správce. Ten plní také více funkcí, podobně jako u modelu v Britské Kolumbii. Vůči zástupcům osob s postižením plní funkci kontrolní, a to jak na základě pravidelných zpráv, díky kterým jsou zástupci financováni, tak i na základě podnětů i stížností. Tento úřad může také osobu správce vyměnit. Osoby s postižením mohou kontaktovat úřad i neformálně, například telefonátem, což postačí k tomu, aby se úřad stížností začal zabývat. Úřad také rozhoduje o tom, do jaké míry smí zástupci zacházet s financemi osob s postižením za pomoci procesu schvalování neběžných právních jednání, tak jak tento institut známe z České republiky. Další důležitou funkcí je vytváření předběžných šetření v řízení o ustanovení zástupců. Jedná se o poměrně zásadní roli v celém procesu ustanovování opatrovníků, neboť sám úřad shromažďuje veškeré podklady pro to, zda má být osobě ustanoven zástupce, a případně jaký, přičemž podklady jako celek jsou poté zasílány opatrovnickému soudu, který

²³⁰ The Public Guardianship and Trustee Act

rozhoduje poměrně rychle, často bez projednání, právě na základě připravených podkladů. Samotné nalézání osob vhodných k výkonu zástupců je také netradiční, neboť zde platí princip dobrovolnosti. V praxi se na úřad přihlašují běžní občané se vzděláním například sociálních pracovníků, úředníků, účetních za účelem registrace pro opatrovníky osob, které nemají žádnou blízkou osobu, která by mohla vykonávat tuto funkci. Úřad tyto osoby registruje bez vazby na konkrétní osobu a v případě, kdy je soudem osloven s tím, že osoba potřebuje určit zástupce, jí takového dle zmiňovaného seznamu nabídne. Zástupci vykonávají svoji funkci dobrovolně, bez mzdy či platu, mají ovšem nárok na menší příspěvek na tuto agendu v závislosti na její náročnosti. Ve Švédsku se využívá potenciál osob, které samy a dobrovolně nabízejí pomoc osobám s postižením. Takový lidé, kteří jsou sami motivovaní, mají velký předpoklad vykonávat tuto funkci řádně a ve prospěch osoby se zdravotním postižením. Jak bylo výše naznačeno, institut úřadu veřejného opatrovníka či správce by byl nesporně přínosem i v České republice. Nepochybně by taková instituce odlehčila soudům při výběru i kontrole opatrovníků. Opatrovnické soudy jsou přetíženy množstvím agendy a je zřejmé, že některé funkce vzhledem k jejich stávající personální i další kapacitě nestačí vykonávat dostatečně rychle a efektivně. Řízení o svéprávnosti a jiných mírnějších opatření probíhají dlouhou dobu a kontrola opatrovníků není důsledná. Vznikem orgánu podobnému tomuto úřadu by opatrovanci i další osoby měly možnost obracet se svými stížnostmi na instituci, která je občanům blíže a je dosažitelnější než zahájení samotného soudního řízení. Nadto, jak můžeme vidět na příkladu Švédska, pro jedince, kteří nemají blízké osoby, které by takovou funkci mohli vykonávat, by mohli být řešením dobrovolníci, kteří mají zájem a motivaci pomáhat těmto lidem bez nároku na nějakou odměnu a kteří by byli vhodnějším než současná úprava v podobě úřadu obce, jejíž zaměstnanci jsou mnohdy přetíženi při tak velkém počtu osob, kterým jsou jmenováni veřejní opatrovníci. Opatrovníkům také mnohdy chybí informace, jak mají řádně vykonávat svou funkci a nemají se často se svými dotazy kam obrátit. Opatrovnický úřad by tedy mohl být elegantním řešením při těchto všech problémech, neboť by mohl převzít část agendy soudů a odlehčit jim tak, a to zejména v činnostech, které nejsou typickou rozhodovací činností soudu, jako například kontrola opatrovníků, poučování opatrovníků, řešení stížností na opatrovníky aj. Takto vytvořený úřad by měl být v první řadě místem pro poskytování informací opatrovníkům, opatrovancům a dalším osobám. Také by to

měl být orgán, který bude kontrolovat opatrovníky, a to formou pravidelných zpráv i na základě místního šetření, bude-li k tomu důvod nebo ve složitějších případech. Úřad může kontrolovat opatrovníky i na základě podnětu jakékoli osoby. V rámci funkce kontroly by měl mít úřad právo žádat o veškeré informace, dokumenty a sdělení osob. Kontrola by měla být využívána i proti podpůrcům a zástupcům z řad členů domácnosti. Orgán by měl mít i působnost v řešení stížností na opatrovníky, přičemž by měl postupovat tak, aby došlo k nastavení smírného stavu, a to případně i za pomoci mediace. Pravomoc řešení stížností by měla být realizována opět i ve vztahu k nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Úřad by měl mít i pravomoc dotyčného opatrovníka vyměnit, vyvstanou-li pro to důvody. Může jít o situaci, kdy opatrovník nezvládá svoji funkci například pro vysoký věk či je třeba vyměnit opatrovníka z důvodu konfliktu zájmů. Prvotní jmenování opatrovníka a určení, zda osoba vůbec potřebuje zastupovat osobou opatrovníka, by mělo zůstat nadále v pravomoci soudu, neboť se tímto zasahuje do základních práv člověka, a proto by takový zásah měl zůstat výlučně na rozhodovací schopnosti soudce. Dále by úřad měl plnit vzdělávací úlohu, a to formou školení opatrovníků (například povinné několikadenní školení opatrovníků při nástupu do funkce) či podpůrců a zástupců z členů domácnosti. Zároveň by úřad mohl převzít i jistou metodickou činnost pro výklad pravidel o opatrovnictví a jejich správnou aplikaci.²³¹

Dle mého názoru právní úprava dostatečně nepojmula institut opatrovnické rady. Soudy dosud tápou, jak na tento institut nazírat, jak by měla vůbec opatrovnická rada být ustanovena a následně fungovat. Pokládám za vhodné, aby soudy opatrovníkům poskytovali součinnosti alespoň při svolávání a vedení ustavující schůze, aby přinejmenším umožnili účinně a adresně svolat osoby oprávněné k účasti na ustavující schůzi, prověřit oprávnění přítomných hlasovat a zjistit jejich totožnost. Nezbytné je rovněž upřesnit způsob svolání ustavující schůze, která volí opatrovnickou radu, například formou oznámení na úřední desce soudu a adresným vyrozuměním blízkých příbuzných, které soud zjistí z příslušné evidence. Úskalí právní úpravy opatrovnické rady spatřuji v zákonem předpokládané dobré vůli členů opatrovnické rady. Jak tuto dobrou vůli poznat?

²³¹ Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 72-74

Dle mého názoru by před zvolením měli členové opatrovnické rady alespoň osvědčit svou dobrou vůli s opatrovancem.²³²

Pokud se týká institutu zastoupení členem domácnosti, lze o něm rozhodnout bez jednání. Osobně toto považuji za nevhodné, protože ačkoli nedochází k omezení svéprávnosti, soud zasahuje do rozhodování člověka, a proto by měl k tomuto nařídit jednání, kam pozve předpokládané zástupce i zastoupeného, pokud je to možné, a učinit závěry za přítomnosti těchto osob. Současně neexistuje žádné osvědčení k zastoupení a zástupce se tak dostává do problémů ryze technického charakteru. Na rozdíl od opatrovníka nesvéprávné osoby nebo poručníka neexistuje jednotný vzor pro listinu osvědčující zastoupení členem domácnosti. Přitom jednací řád s takovou listinou počítá. Podle ust. § 22 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, má být tato listina opatřena otiskem kulatého razítka. Je třeba, aby byl vytvořen příslušný vzor a soudy takovou listinu vydávaly, neboť je důležitá zejména pro jednání zástupce za zastoupeného navenek a měla by mít proto stejnou podobu jako listina o jmenování opatrovníka či poručníka. Dokud nebude vytvořen takový vzor, je vhodné, aby soudy upravovaly listinu o jmenování opatrovníka nebo vyhotovily zástupci rozhodnutí o schválení zastoupení bez odůvodnění. Rovněž stejný účel by splnilo i vystavení úředního vysvědčení o skutečnostech známých ze soudních spisů.²³³

²³² Svoboda, „Opatrovnictví a zákonné zastoupení v novém občanském zákoníku,“ 609

²³³ Flanderová, „Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne?“, 65

8. ZÁVĚR

Rigorózní práce se zabývala instituty omezení svéprávnosti a dalšími mírnějšími opatřeními ve světle nového občanského zákoníku. V úvodních částech byly vysvětleny důležité a relevantní pojmy vztahující se k této problematice. V dalších částech proběhla analýza právní úpravy České republiky z hlediska institutu svéprávnosti včetně jmenování opatrovníků a dalších méně omezujících opatření. S ohledem na skutečnost, že nová právní úprava byla provedena dle pravidel určených Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, byla provedena také analýza tohoto dokumentu v bodech mající vliv na vnitrostátní právní úpravu v těchto otázkách. Nesporně důležitou část práce představuje i výklad o judikatuře vztahující se k této oblasti a kazuistika, která podává čtenáři práce ucelený obraz, jak se právní úprava těchto institutů promítá do řešení případů v praxi.

Stěžejní částí rigorózní práce je zpracování výkladu o svéprávnosti včetně jmenování opatrovníka a dalších mírnějších opatření, a to i včetně samotného průběhu řízení. Nová právní úprava se snaží reagovat na evropské standardy nastavené Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a prostředí vytvářené judikaturou ESLP i vnitrostátních soudů do současné doby. Změna v nazírání na omezování svéprávnosti osob, kdy v současné době již není možné celkově zbavit člověka svéprávnosti, umožňuje snížit počet osob s omezenou svéprávností, neboť takový postup je nyní krajním prostředek v případě, kdy nestačí zvolení mírnějších opatření, jak byly v této práci popisovány. Tyto nové instituty nabízí alternativu k zásahu do svéprávnosti člověka a umožňují jedincům ponechat si svou schopnost samostatného rozhodování. Pro jejich ochranu byl vytvořen systém těchto alternativních institutů, které je budou při rozhodování podporovat. Předchozím trendem při omezování či zbavování způsobilosti k právním úkonům bylo ustanovovat jedincům opatrovníka s cílem tzv. náhradního rozhodování, kdy člověk stížený duševní poruchou se nemohl sám rozhodovat a při právních jednáních, kterých nebyl schopen, nastupoval k řešení opatrovník. Dnes, při využití výše uvedených alternativních možností si člověk zachovává svou svéprávnost a v případech, kdy vlivem duševní poruchy sám nestačí na rozhodování, mu poskytne podporu opatrovník, podpůrce či zástupce. Takový systém označujeme jako podporované rozhodování. Jak uvádí kolektiv autorů komentáře k zákonu o zvláštních řízeních soudních, nová hmotněprávní úprava s pomocí podporovaného rozhodování klade důraz na samostatnost,

autonomii vůle a sociální začleňování člověka s duševním postižením, aniž by jej bylo nutné omezovat ve svéprávnosti.²³⁴

Zajímavou částí rigorózní práce je posouzení postavení opatrovníků v nové právní úpravě a jejich vliv na rozhodování nesvéprávných osob. Z výše uvedeného vyplývá, že je třeba pro opatrovníky vytvořit pravidla, dle kterých by vykonávali řádně svou funkci. Řešením může být rozpracovaný zákon o opatrovnictví, který má nastavit podmínky pro fungování veřejných opatrovníků a upravit podmínky výkonu funkce podpůrců a zástupců členů domácnosti. Bylo by vhodné, aby se zákon týkal i opatrovníků jmenovaných z osob blízkých opatrovance (tzv. soukromých opatrovníků), kterým by podával alespoň základní vodítka, jak splňovat řádný výkon funkce. Současně by bylo vhodné, aby zákonodárce zvážil možnost vytvoření úřadu veřejného opatrovníka, jako je tomu v zahraničních právních úpravách, díky kterým by byl nastaven lepší systém pro výkon opatrovnictví a soudům by bylo odlehčeno z agendy kontroly opatrovníků a ostatně i při výběrů takových osob.

Výzkumná hypotéza předpokládala, že současná právní úprava lépe odpovídá požadavkům na individuálnost a nabízí rozmanitější způsoby řešení případů, kdy je člověk nějak handicapován v oblasti rozhodování při právních jednáních, a to tak, aby docházelo k omezování svéprávnosti v co nejmenší míře. Z provedené analýzy jasně vyplývá, že hypotéza byla verifikována. Lze říci, že nová právní úprava odpovídá současnému evropskému trendu, kdy má soud přistupovat k omezování svéprávnosti jako ke krajnímu zásahu do svéprávnosti člověka. Je třeba zohledňovat subjektivní podmínky každého posuzovaného člověka a okolnosti každého případu, abychom dospěli k tomu, jaká faktická ochrana je pro daného člověka nejvhodnější. Některé soudy dosud pracují v tzv. předchozím módu rozhodování, kdy buď člověka omezí ve svéprávnosti v určité oblasti, nebo jej omezí ve veškerých právních jednání mimo běžných záležitostí každodenního života. Jiné soudy, a doufáme, že jich bude stále přibývat, mění své dosavadní postupy a zkouší čím dál více využívat alternativy k omezování svéprávnosti. Soudy dosud nemají tolik zkušeností s převedením nové právní úpravy do praxe, proto bude do budoucna zajímavé sledovat vývoj judikatury pro formulaci výkladů nově koncipovaných ustanoveních. Ačkoli se v nové právní úpravě objevuje řada sporných bodů a dosud neexistuje ucelená úprava pro výkon

²³⁴ Lavický a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář.*, 99

opatrovnictví, přesto datem 1. 1. 2014 u nás začal nový trend v nazírání na svéprávnost osob stížených duševní poruchou, která jim nějakým způsobem brání v rozhodování.

Dle mého názoru zvolené metody úspěšně postihly význam problematiky svéprávnosti a dalších méně omezujících opatření, které nám nabízí právní řád. V rigorózní práci jsem se pokusila nastítnit systémový přehled této problematiky pomocí výkladu hmotného i procesního práva a odborných článků zpracovávající zajímavá témata, která se objevují s účinností nové právní úpravy.

9. RESUMÉ

One of the fundamental elements of private law are natural persons as subjects of legal relations and their ability to make legal proceedings. The thesis focuses on the theme of person's legal capacity and other less restrictive measures, which brings the new Civil Code, valid from January 1, 2014. This is an issue that is specific and in many ways requires a sensitive approach. Currently, the institute restricting legal capacity and related issues are being a widely discussed topic, especially in connection with adoption of the new Civil Code. The thesis deals with various possibilities that nowadays the court may use towards the people suffering from a mental disorder that causes them the inability of independent decision-making. The thesis analyzes a legal dimension of the issue. The key point is to capture the importance of the new legislation based on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

The thesis is divided into six key chapters, which are The term legal capacity, Judicial proceedings concerning legal capacity restriction, Less restrictive measures, Jurisprudence, Case report and Possible future risk proceedings and reflection de lege ferenda. Each key chapter contains sub-chapters and subsections for reader's better orientation. The introduction deals with the definition of legal capacity and related terms to describe the issues easier for the readers. Undeniably important part of the work is an interpretation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, whose importance lies primarily in the fact that it had been the model for change in legislation effective from January 1, 2014. One part of the thesis is focused on the adoption reasons of this new legislation, which is based on the explanatory memorandum to the Code. The main part is the interpretation of the court proceedings on the restriction of legal capacity and less restrictive measures including adjusting the role of guardians of infirm people where the basic elements of each institute were outlined and their application in terms of the court and the parties. Equally interesting part is the judicial practice, which reflects the problems of the issue and offers interpretative rules, which complements legislation in the new Civil Code. Work experience was accounted in case study, where, with regard to the anonymity of people are described specific cases of people and solutions in judicial proceedings. Another important point is considering the importance and shortcomings of the new legislation contained in the Civil Code effective from January 1st 2014, and outline considerations de lege ferenda.

The aim of this thesis is to describe the importance of the protective function of restriction legal capacity and less restrictive measures and outline a systematic overview of possible solutions on how to protect individuals whose ability to make decisions in legal relations is disturbed by mental disorders. The perception of the legal capacity has been changed compared to the previous legislation, it is currently impossible to completely rid of man legal capacity, it can be only limited. The court has currently even more options than just to limit the legal capacity of person who is unable to make independent decisions without harming himself or third parties. Instead of limiting legal capacity, one can retain full legal capacity and the court may help him by appointing a guardian, a household representative or supporter. Another interesting part of the thesis is guardian's status assessment in the new legislation and its impact on decision making of infirm persons. Based on the mentioned information, it is necessary to establish rules for guardians, according to which it would carry out its function properly. The solution could be the elaborated law on guardianship, which has set the conditions for the functioning of public guardians and modify the terms of supporters and representatives of the household members. It would be appropriate that the law would also cover private guardians who are appointed from close persons. The law would give them some basic guidance on how to perform the function properly. At the same time it would be appropriate for the legislature to consider the possibility of creating a public guardian office, the same way as in foreign jurisdictions, due to which it a better system for guardianship was set up and the courts would be relieved of guardians controlling agenda and even the process of selection such persons.

There have been used Czech sources in the thesis, especially particular legislation, it's comments and various expert articles. In order to process the issue, I used the knowledge from nearly two years of experience as a judicial trainee in the department of the District Court Prague-west, especially in the case studies section. The standard methodology I used in the thesis is the analytical method. Based on the acquired knowledge the analysis of legislation and its possible weaknesses will be made. The thesis provides the research question (Describes the current legislation more individuality of each person compared to legislation effective till 31. 12. 2013?) and the research hypothesis (The current legislation better conforms to the individuality of each person and offer varied ways to deal with cases where a person is handicapped by a mental disorder in decision-making

in legal negotiations, so there was little to restrict legal capacity), which is verified in the conclusion.

The new legislation effective from 1 January 2014 corresponds to the current European trend, where the court has to approach to restrict legal capacity as a last resort intervention in man legal capacity. Courts do not yet have much experience with the transfer of the new legislation into practice, therefore, it will be interesting to see the development of case law formulating interpretations newly conceived provisions. Although the new legislation face a number of sticking points, and yet there is no comprehensive arrangement for guardianship irresponsible persons, we started a new trend in the perception of the legal capacity of persons suffering from a mental disorder that prevents them somehow in a separate decision making on January 1, 2014.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

ODBORNÁ LITERATURA

- Břichcín, Slavoj, „Soudně psychiatrická expertiza z pohledu znalecké praxe“ *Bulletin advokacie*, 1998, č. 4., 21-29.
- Čuhelová, Kateřina, *Předběžné prohlášení podle § 38 NOZ*, dostupné v ASPI.
- Flanderová, Martina, „Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne?“, *Soudce XVI*, č. 10-11 (2014): 65.
- H. F. proti Slovensku, žaloba č. 54797/00, dostupné v ASPI.
- Hromada, Miroslav a Alexander Šíma, „Praktické otázky omezování svéprávnosti“, *Soudní rozhledy* 4 (2015): 122.
- Kotrady, Pavel, „Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi“, *Právní rozhledy* 1 (2015): 16.
- Křístek, Lukáš, *Znalectví*. Praha: Wolters Kluwer, 2013.
- Lavický, Petr a kol., *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.
- Lavický, Petr a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné - Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015.
- Legs, „Věcný záměr opatrovnického zákona“, *Právní rozhledy* 15-16 (2014): 2.
- Liga lidských práv pro Instand, o.s., *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*, 2014: 1-96.
- Madar, Zdeněk a kol., *Slovník Českého práva – díl II*. Praha: Linde, 2002.
- Marečková, Jana „Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle č. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením“, *Právní rozhledy*, 3/2009: 86.
- Marečková, Jana a Maroš Matiaško, *Komentář k Shtukaturov proti Rusku*.
- Matiaško, Maroš, *Komentář k Salontaji-Drobnjak proti Srbsku*.

- Mental Disability Advocacy Center, *Opatrovnictví a lidská práva v České republice. Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví*. 2007.
- Ministerstvo vnitra České republiky, odbor veřejné správy, dozoru a kontroly, *Základní informace pro obce jako veřejné opatrovníky*, 2015: 1-109.
- Musilová, Šárka „Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku,“ *Ad Notam* 5 (2013): 3.
- Prudíková, Dana, Kateřina Smolíková, Eva Hrubá, Kateřina Plháková, Stanislav Skalický, *Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní znalce a státní zástupce k problematice procesu změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče*, 1-89.
- Svoboda, Karel „Opatrovnictví a zákonné zastoupení v novém občanském zákoníku,“ *Právní rozhledy*, 17/2012: 609.
- Svoboda, Karel „Perspektivy institutu opatrovnické rady,“ *Jurisprudence* 1 (2013): 19.
- Svoboda, Karel, „Podstata smlouvy o nápomoci a její perspektivy,“ *Právo a rodina* č. 12 (2013): 3.
- Svoboda, Karel, Šárka Tlášková, David Vláčil, Jiří Levý, Miroslav Hromada a kol., *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.*, Praha: C.H.Beck, 2015.
- Švestka, Jiří, Jan Dvořák, Josef Fiala a kol., *Občanský zákoník - Komentář - Svazek I (obecná část)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- Rittichová, Barbora a Maroš Matiaško, „Svéprávnost, quo vadis? (1.),“ *Právo a rodina*, 10/2015: 1-5.
- Winterová, Alena a Alena Macková a kol., *Civilní právo procesní. První část – Řízení nalézací*. 7. vydání. Praha: Linde, 2014.
- Wipplingerová, Miroslava, Radka Zahradníková a Kristýna Spurná, *Zvláštní řízení soudní*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

SOUDNÍ ROZHODNUTÍ

- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2630/07
- Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 412/04
- Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 995/07

- Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 412/04
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 356/2012
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR – NS Cpjn 201/2015
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 3580/2010
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2185/2010
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS R 3/1979
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 398/85
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 232/2014
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR R1/1998-II
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2774/2013
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1637/2011
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS Cpj 160/1976
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR - NS 3 Cz 106/75
- Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 26 Co 197/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 21 Co 327/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 8 Co 2044/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 269/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 24 Co 193/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 15 Co 272/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 15 Co 465/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 13 Co 323/2014
- Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 8 Co 2268/2014
- Rozhodnutí Okresního soudu v Jindřichově Hradci sp. zn. 9Nc 964/2013
- Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu sp. zn. 8 P 55/91
- Rozhodnutí Okresního soudu v Jičíně sp. zn. 30 P 107/2013

- Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 8 sp. zn. Nc 488/2013
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva č. 13006/13

INTERNETOVÉ ZDROJE

- *Závěrečná doporučení k úvodní zprávě České republiky*. Accessed March 6, 2016.
<http://www.nrzp.cz/dokumenty-odkazy/mezinarodni-dokumenty.html>
- *Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku*. Accessed March 6, 2016.
<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- JUDr. Richard Gürlich, Ph.D., *Omezení svéprávnosti podle NOZ*. Accessed March 6, 2016.
<http://www.businessinstitut.cz/omezeni-svepravnosti-podle-noz>
- Quip, *Zarážející změna ve volebním právu – v rozporu s mezinárodními závazky!*. Accessed March 6, 2016.
<http://www.kvalitavpraxi.cz/aktuality/ochrana-prav/zarazejici-zmena-ve-volebnim-pravu-v-rozporu-s-mezinarodnimi-zavazky/>

PRÁVNÍ PŘEDPISY – MEZINÁRODNÍ DOKUMENTY

- *Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením*. Accessed March 6, 2016.
http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

PRÁVNÍ PŘEDPISY – EVROPSKÉ

- *Doporučení Rady Evropy č. R (99) 4*.
- *Vysvětlující memorandum k Doporučení Rady Evropy č. R (99) 4*.

PRÁVNÍ PŘEDPISY – ČESKÉ

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, účinný do 31. 12. 2013
- Zákon č. 113/2000 Sb., o hlavním městě Praze
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1

Okresnímu soudu v Horní Dolní

V Horní Dolní dne

Věc: Návrh na schválení smlouvy o nápomoci

Podpůrci a podporovaný uzavřeli dne ... smlouvu o nápomoci při rozhodování a právním jednání podle § 45 a násl. občanského zákoníku. Text smlouvy je přílohou tohoto podání.

Žádáme tímto soud o schválení této dohody.

Navrhovatelé:

podpis

XY
nar....., bytem.....,
dále jen „podporovaný“

podpis

YZ
nar....., bytem.....,
dále jen „podpůrce“

případný další podpůrce...

podpis

Příloha: Návrh smlouvy o nápomoci při rozhodování

XY
nar....., bytem.....,
dále jen „podporovaný“

a
YZ
nar....., bytem.....,
dále jen „podpůrce“

a

případný další podpůrce

Uzavírají podle § 45 a následujících občanského zákoníku tuto smlouvu:

Smlouva o nápomoci při rozhodování a právním jednání

Čl. I.

Každý z podpůrců se zavazuje podporovanému, že bude na jeho požádání a s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu, v rámci svých vědomostí, zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami. Zejména mu vysvětlí povahu a následky takového jednání a doporučí mu jeho obsah.

Čl. II.

Podpůrci mohou poskytovat podporu samostatně nebo společně. Podpůrci mají povinnost se vzájemně informovat o rozhodnutích a právních jednáních, při kterých poskytli podporu.

Čl. III.

Pokud podporovaný ví, že je třeba učinit právní jednání, které vybočuje z rámce běžných záležitostí jeho každodenního života, zavazuje se sdělit tuto skutečnost svému podpůrci a vyžádat si nápomoc potřebnou k jeho učinění. Podporovaný si také vyžádá nápomoc podpůrce při závažných rozhodnutích, souvisejících s léčbou jeho duševního onemocnění.

Pokud si je potřeby učinit právní jednání ve věcech uvedených v předchozím odstavci vědom podpůrce, sdělí to podporovanému a poskytne mu nápomoc potřebnou k jeho učinění.

Čl. IV.

Podpůrce postupuje při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného. Pokud podporovaný právně jedná s jeho nápomocí v písemné formě, připojí svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl.

Čl. V.

Podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit. Podpůrce z titulu své funkce nejedná v záležitostech, které se týkají i jeho samého a kde by mohlo dojít ke střetu jejich zájmů.

Čl. VI.

Pokud se podpůrce dozví o tom, že si podporovaný svým právním jednáním způsobil újmu, namítne neplatnost tohoto právního jednání.

Pokud se podpůrce dozví o tom, že si podporovaný působí závažnou újmu tím, že opakovaně právně jedná bez jeho nápomoci ve věcech, v nichž si ji podle této dohody měl vyžádat, nebo se

významně odchyluje od podpůrcem doporučeného obsahu jednání,
oznámí tuto skutečnost soudu.

V Horní Dolní dne...

podporovaný

podpůrce

(příp. další podpůrce)²³⁵

²³⁵ Text návrhu na schválení smlouvy o nápomoci dostupný z
<http://www.kvalitavpraxi.cz/aktuality/ochrana-prav/uspesne-pouziti-navrzene-smlouvy-o-napomoci-pri-rozhodovani/>